

SLIKE IZ BOSNE: VRH OTIŠ

Delo in denar.

Povest. Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

VIII.

aj bi bila počela gospoda v Javorju brez gospoda pl. Rumpla! Komu bi zaupaval mladi Artur svoje srčne stiske, svoje nade in pomisleke! Kdo bi bil tako prijateljski svetoval najprej njemu, kako da bi se dali izpeljati načrti zaupljive ljubezni, kdo potem materi in teti, kako da bi se dali najuspešneje in najmirneje prepričati!

Po takšnem poslu ga je poslala gospa kot svojega zaupnika skrivaj v Medgorje h Kocjanu. Kakor je bil namreč gospod Klepš že sklenil nekaj srečnih zakonov, tako je hotela gospa natihem osrečiti Janeza in Meto. A popolnoma se ji ni posrečila namera. Kocjan je bil sicer zadovoljen s predlogi in ponodbami in je kimal prijazno in mežikal zaupno gospodu Rumplu, češ da se mu je vse zdelo, da ga imajo na Fužinah in v Javorju v mislih, da se mu je tudi kolcalo celo dopoldne; a vso zadevo si mora on še dobro premisliti.

Če bi bila vedela gospa Klepševa, kaj da se pravi dobro premisliti v Kocjanovem jeziku, bi bila še nezadovoljnija s poročilom gospoda Rumpla, ki je tožil, kak dolgočasen človek da je Kocjan.

„Kakor nalašč za Javorje,“ je dejala gospa in začela zopet dolžiti zimovišče kot vir vseh teh neprilik. Rumpel je poslušal nepotrpežljiv, tolažil raztresen in malomaren in komaj čakal, da je odšel. Imel je posebne, važne razloge.

Da je Berta zanj izgubljena, o tem ni dvomil; tudi si ni več prizadeval, da bi si pridobil njeno naklonjenost. Laže bi si bil pridobil mater. Toda to je bila kočljiva in nevarna zadeva, ko je pazilo nanj toliko nezaupnih, sumljivih oči. Tudi se ni bilo prav zanesti, da bi gospod Klepš kmalu umrl. Mož je bil vedno enak, slaboten in bolehen, a ne bolan; take narave bolehajo do najvišje starosti. Slabotnost sama jih varuje nereda in objestnosti in zdravniki pazijo nanje kot na svoje stalne dohodke. In naj tudi ovdovi gospa, vrag vedi, če nima že koga izbranega, ki bo pokazal njemu vrata. Kdo jo umeje! Morda hoče le

bolj svakinjo jeziti nego njega osrečiti. Škodo pa ima pri vsem tem samo on, ker se njemu zameri, kar zagreše drugi.

Po treznem, vsestranskem premišljevanju je odločil gospod Rumpel, da mu je namenila usoda za družico v življenju teto Maro, ki je bila zadosti bogata, da niso prišla leta več v poštev, in po tem sklepu je uravnal svoje nadaljnje postopanje. Slabih dovtipov na stroške tete Mare se je ogibal, naj mu je dajala ona še toliko povodov in gospa še toliko prilik, novi izvoljenki pa je začel zaupno tožiti svoje gorje, kako da ne mara zanj gospodična Berta in kako nespametno da je bilo sploh, da je zasnužil on, v teh letih, tako mlado deklico.

„V teh letih, gospod Rumpel!“ se je nasmehnila teta. „Vi se šalite.“

„Za šale nimam jaz nobenega razloga,“ je ugovarjal Rumpel.

„Vi bi se morali bolj prizadevati za hčerko nego za mater,“ je omenila kakor mimogrede teta in ga pogledala postrani.

Rumpel, ki že zdavnaj ni poznal nobenih zadreg razen denarnih, se je izgovarjal, da je pač mislil, da si pridobi hčer, če se prikupi materi.

„Posrečilo pa se Vam je samo poslednje,“ je dejala ona.

„Meni?“ se je bridko zasmel Rumpel. „Jaz nisem tega nič zapazil.“ In začel je tarnati, kako da si iz njega norca delata hči in mati in da mu ne kaže drugega nego, da se poslovi.

Teta ga je tolažila, da se ne godi njej nič bolje.

„Zakaj pa si Vi, gospodična, ne postavite svojega ognjišča?“ jo je spravil Rumpel v zadrego. Tako dobra, tako blaga gospodična bi pač osrečila vsakega moža, in postala bi vsaj samostojna; tako pa je sicer v jako dobri, blagi, ljubeznivi družini, toda sama svoja gospodinja ni; tuja miza je le tuja miza.

Mara je pritrdila in potožila z vso obzirnostjo, da njena svakinja pač ni tako blaga in ljubezniva, kakršna se kaže; ona, teta, da je že mnogo pretrpela in potrpehla; tudi je le zaradi brata pri hiši; svakino bi pogrešala prav lahko.

Kmalu sta se strnila oba v tej misli, da je rodbinska sreča najslajša sreča na zemlji, in ker se je zdela obema ta misel načelne važnosti, je hitro zblížala obe srca; zakaj soglasje v načelih je pogoj prijateljstva.

Zdaj se je čutil gospod Rumpel še bolj kot rodbinski član Klepševe hiše; z večjo pravico se je mešal v domače zadeve; z večjo potrpežljivostjo je čakal Klepševe smrti, da bi snubil vdovo; in za skrajno silo je stala pripravljena teta Mara, ki je bila odločila sama pri sebi, da vzame gospoda Rumpla, kakor hitro izpregovori pravo besedo, in

naj se ves svet s svakinjo vred postavi na glavo. Te svoje odloke niti skrivala ni. Kljub zbadanju ljube svakinje se je pomlajala vidno, v obleki, v hoji, v smehljanju, v živahnosti, s katero je zavračala ljubeznivosti Klepševe gospe.

Tako je bilo vedno kaj življenja v Javorju; časi celo preveč. Nekega dne je prišla na teto Maro, ki je slučajno ni bilo doma, skrivnostna poštna pošiljatev. Gospe se je lotila grozna radovednost. Kaj je notri? Menda vendar ni gospod Rumpel vmes? Gospa je ogledovala, tehtala, obračala, vohala za bojček. Kakor po naključju in pomoti ga je odprla naposled. Zaboječek je bil poln raznih priznanih, preizkušenih, brezdovomno in pod poroštvom učinkujočih lepotil za nemudno pridobitev idealnih dražesti; zapreti pa se ni dal več, kakor bi bilo treba. Teta je zapazila takoj, da je bil odprt, in je cepetala od jeze, se tresla in jokala in niti poslušati ni hotela opravičevanja svakinje, ki se je bila zmotila, ker je menila, da je pošiljatev njej namenjena. Pri sodišču je hotela iskati pravice teta in s težkim trudom je pomiril hudi ženski gospod Klepš.

„Dokler bo Rumpel pri hiši, ne bo miru,“ je dejal pomenljivo strežaj Emil hišni Elzi, ko je med gospema že plegala jeza in se umikala tihemu, obzirnemu, olikanemu sovraštvu.

Kako nesrečno se je čutila gospa Klepševa, kako se je smilila sama sebi, ker ni imela v Javorju ne gledališča, ne koncertov, ne plesov, to je preprostemu človeku težko dopovedati, ker živi nekako v drugem svetu. Nasproti se gospa ni nič čudila, če je slišala, da se je kdo ustrelil iz dolgega časa; a v siromaštvu od gladu umreti, se ji je zdelo nenaravno in nespametno. Kako bi mogel tudi želeči življenja, kdor se ga je prenasitil!

Teta pa ga ni bila še sita. Zdelo se ji je, da šele seda za mizo. „Če drugega nimamo, snega imamo,“ je dejala v ljubeznivi malopotrebnosti in vnela vso mlado družbo za napravo intimnega sankališča. Svet za gradičkom je bil kakor ustvarjen za sankanje, nekoliko strm, nekoliko napet, z ravnimi presledki. V par dneh je bilo izvršeno delo ob majhnih stroških, za katere bi se vendar dalo dobiti, kakor je menil gospod Klepš, nekoliko prispevka bodisi od dežele ali od države. Sanke so došle iz Gornjega Štajerskega in dannadan je drčala gospoda v hrupnem veselju po bregu navzdol in vlačila zopet sanke, kar je zdravju jako koristno, s sopihanjem navkreber. Kakšen smeh in vik in krik, če je kdo zavozil in se zvalil v sneg! Najvažnejše delo bi se ne bilo opravljalo s takšno resnobo in tolikim naporom. In dobrodejne posledice niso izostale. Vse bolj je šla v slast jed in pijača, vse dalje in slaje je spala gospoda.

„Živela teta Mara, živela!“ je kričala nekega popoldne Berta, rdeča od zunanega mraza in no-tranje gorkote, in ploskala. „Ti nas prekašaš vse. Kakor bi bila stara dvajset let! Gospod Mosterih, pogledjte jo, kako drevi črez hrib in dol, kako smelo zmaguje najhujše ovinke! Vzemite si jo za zgled!“

„Kje pa je mama?“ je vprašala teta, ko je bila pridržala v dol.

„Domov je šla,“ je dejala Berta in vlekla sani v klanec.

„In gospod Rumpel?“

„Spremil jo je.“ Teta ni rekla nič; vrgla je smuči po snegu, si ovila ruto okrog glave, poprijela krilo in hitela domov, da sta se ji smejala Berta in Mosterih.

Tete ni kar nič silil smeh. „Sta že skupaj, sta že zopet skupaj,“ je sopla in gazila na celem snegu po bližnjici, kolikor so ji dopuščale ne več mlade noge in pomlajeno srce, ki je burno utripalo pod modrcem iz Parizā. Doma je preletela vse sobe, se sesedla onemogla na divanu in klicala, kje da je gospa, kje je gospa. Hišna je povedala, da se izprehaja z gospodom Rumplom ob Peščati, in teta je planila pokonci. „Elza, moje galoše, moje galoše!“ je kričala na hodniku in hrumela neučakljiva po stopnicah. Jeza je bila pregnala vso utrujenost in jezo so netile grozne misli in slutnje in sumnje. „Ta ženska!“ je sopihala uboga teta po bregu proti Fužinam, „ta nesramna ženska!“ Svakinja se ji je zdela prava Putifarka, da, Putifarka. O, da bi bil gospod pl. Rumpel le količkaj podoben egiptovskemu Jožefu! V dolini, tam kjer prehaja grajska pot v veliko cesto, je zagledala teta oba, svakinjo in njega. Kako živahno sta se zabavala, kako prešerno smejala! Najbrž njej, teti. Oh! Nesramnost! Omožena ženska se predrzne tako javno hoditi s spremljevalcem.

„Teta je že za nama!“ je vzkliknila v tem trenutju gospa, ki se je bila obrnila. „Nikar se ne trudi, Mara! Saj se midva že vračava.“

Teta pa je molčala in sopihala naprej proti njima, mrkla in namrščena kakor teman oblak, poln strele in toče. Gospod Rumpel je premišljeval, ali naj bi odjadral pred nevihto, ali odvedel strelo na kako tretjo osebo. Teta ni smela dobiti besede; to je bilo jasno. K sreči je bila vsa zasopena. Rumpel se je začel klanjati in laskati in pripovedovati, kako da sta imela z gospo Klepševo v mislih, da se bo dala Arturjeva zadeva vendar gladko rešiti; vse da je tako napeljano, da dobi lepa Meta svojega ženina; Arturja da zadržuje on, da se ne prenagli, in s tem namenom da ga hoče tudi sedaj počakati pred pisarno in ne dalje motiti ljubeznive družbe; zakaj gospodična Mara ima gotovo kaj važnega govoriti z gospo Klepševo. „Priporočam se; poljubljam roko;

in naklon,“ in gospod Rumpel se je izgubil. „Čudni ženski,“ si je mislil na potu proti tvornici. „Če imata obe radi mene, zakaj bi smel jaz imeti rad samo eno! Krivična zahteva. In naj bi jo tudi izpolnoval človek, ti dve bi si ostali vendar v laseh. Ta rodbina je vsa prismojena.“

Pred pisarno je počakal Arturja. Temu je govoril moško na videz, priliznjeno v resnici, tako da se je srečnega štel Artur, da ima zvestega prijatelja, ki se sicer ne laska in ne hlina, a vendar sočuvstvuje z njegovo srečo in nesrečo, vzvišen nad predsodki človeške družbe. „Zvest prijatelj je najdražji zaklad na zemlji,“ je vzdihnil Artur.

Rumpel pa se je držal važno in resno in menil malomarno, da se na njega Artur pač lahko zanese, a na ženske se zanašati —. „Tvoja Meta je seveda izjema. Ne zameri in ne bodi hud! Ali sta si že dala besedo?“

„Kako, kako, prijatelj!“ je vzdihnil Artur. „Kadar jo vprašam, se mi začne smejati in pravi: Kaj bodo pa doma rekli, gospod Artur? Vidiš, to je grozno, to je žalostno.“

Svakinji pa sta korakali tihi in jezni vstric proti domu, teta tem srditejša, ker je hodila svakinja prehitro; nje pa ni bolelo samo srce, ampak tudi noge. A če so molčala usta, so govorili pogledi, razjarjeni, zaničljivi, uničujoči, polni žive strele, ki je pretila zapaliti netivo, nakopičeno v obeh srcih.

Jeza je prekipela najprej teti. Oglasila se je udušeno, v strupenih besedah, od kraja postrani, potem boljbolj naravnost. Odmevalo je točno, najprej tiho in redko, potem glasno in gosto. Iz besed so nastajali stavki, iz stavkov govori, prekinjeni in pretrgani, ker sta si segali nasprotnici v besedo in prosili obe hkrati zaman, da naj jo vsaj poslušata druga. A noben pameten človek ne poslušata dobrovoljno govorov izpod pazduhe in nič se ne da opraviti s človekom, ki hoče le govoriti, ne pa tudi poslušati. Kmalu sta se razgrela obe in začeli vikati druga drugi, da naj ona ne kriči tako, ker ni gluha nobena, drugim pa ni treba vedeti rodbinskih zanimivosti. Obe sta si pritiskali robce iz dehtečega batista na oči, na usta, na nos, ihteli, jokali in se usekovali in prikričali in pristokali domov z rdečimi očmi in nosovi in vršeli naravnost nad gospoda Klepša. Z glasnim jokom sta planili v njegovo pisarno, da potožita vsaka svoje gorje in dobosta pravice in pomoči in brambe.

„Takšna nesramnost!“ — „Takšna brezobzirnost!“ sta zavpili obe hkrati in obmolknili.

Gospod Klepš namreč ni bil sam; pri njem je bil gospod dr. Lajb.

„Poljubljam roko,“ je začuden planil pokonci dr. Lajb.

„Oh, oh, oh!“ je vstajal s stola Klepš, miril z rokami, prosil z očmi in kazal na gosta. A prva se ni hotela umekniti ne soproga, ne sestra.

„Jaz ne morem več; jaz sem uničena,“ je ihtela ena.

„Jaz pogibljem,“ je stokala druga in se zgrudila na stol.

„Rodbinske zadeve, rodbinske zadeve,“ je hitel dr. Lajb in zgrabil klobuk. „Jaz se klanjam na vse strani in se umičem.“

„Ostanite, gospod doktor!“ je dejal Klepš in pritisnil na električni zvonec, da je prihitela hišna. Njej je izročil gospod obe revii, češ da sta se prehladili; spravi naj ju v posteljo in skuha lipovega cvetja. Ko je bila odvedla hišna gospo, je skočila tudi teta pokonci, češ da odide sama, ker noče brat poslušati sestre; in vendar brani ona čast in dobro ime njegove hiše; navezana nanjo pa ni.

Kmalu sta ležali nesrečni ženski vsaka v svoji sobi, kuhali jezo in premišljevali krivico usode in krivičnost ljudi. Hišna jima je bila prinesla čaja, zagrnila okna in tiho odšla.

Gospod Klepš pa je nadaljeval posvetovanje z dr. Lajbom, mirno, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. V srcu pa je bil razburjen, ne zaradi domačih sitnosti, ampak zaradi Lajbovih poročil. Premagoval pa se je izborno, ker ni hotel razodeti svojih misli in čuvstev dr. Lajbu, ki je opazoval na njegovem obrazu vpliv svojih besed.

„Kaj se pravi to?“ je začel dr. Lajb. „Mosterih prodaja ceneje ko vsi drugi, on prodaja ceneje, nego kupuje. Kaj pomeni to?“

Klepš je molčal in kimal; dr. Lajb pa se je presedal in premikal na stolu, vrgel eno nogo čez drugo in preklinjal v srcu polzjekravnega moža.

„Ali se ne pravi to z nepošteno konkurenco uničevati konkurentov?“ je vprašal Lajb.

„Ali pa samega sebe,“ je kimal Klepš, ki je imel glavo polno neprijetnih, ne še urejenih misli.

„Z uničenjem konkurentov se hoče polastiti Mosterih nekakšne samoprodaje, monopola.“

„Monopol, monopol,“ je poudarjal Klepš in premišljeval, „za monopol se poganja pač vsak interesent. Obrtnik vzame patent na svojo iznajdbo, da bi imel korist samo on, pisatelj in umetnik si pridrži pravico proizvodnje, prevajanja, pomnoževanja in trgovec izkuša pregnati konkurenta, da bi ostal sam na trgu. Družba ni boljša od posameznika, država ne boljša od družbe. Odtod majhne in velike vojne, po vaseh in mestih kakor med državami.“

„Da, da, gospod Klepš,“ mu je segel v besedo nestrpljivi dr. Lajb. „Vi hočete navajati zglede, Feničane in Grke, Grke in Kartazane, Kartazane in Rimljane, Špance in Angleže, Angleže s Holandci in

Francozi in Nemci. Vse jako zanimivo, jako zanimivo, kadar utegne človek poslušati. Toda kaj mislite o gospodu Mosterihu?“

„Monopol v rokah posameznega človeka,“ je razlagal Klepš, „je veliko breme za družbo. Boljši je monopol države, dasi je razmeroma najmanj izdaten, ker je državna uprava zapletena in potratna, dobiček državnega monopola se vendar razdeli med vse državljane, in če je kaj izgube, se pokrije z novimi davki.“

„Vse res, gospod svetnik, vse res,“ ga je prekinil dr. Lajb, „in še bolj res, da si nakladamo največje davke sami, s pijačo, tobakom, veselicami; ampak o tem drugič. Z Mosterihom bi se napravila dobra kupčija. Kaj menite, gospod Klepš? Toda trgovska skrivnost in prosim zaupanja. Mosterih je poštena, bogata hiša, ki nekaj prenese.“

„Poštena, bogata hiša.“

„Ki prodaja ceneje, nego kupuje, z blagim namenom, da uniči konkurenco. Ugodna prilika za dobro kupčijo, gospod svetnik. Jaz sem se zvezal, za slučaj, da pridobim tudi Vas, z njegovim poslovojem. Mi trije bi od njega kupovali blago in mu ga prodajali nazaj; diferenca, razlika v cenah, je naš dobiček. Kaj menite?“

„Ali menite Vi, da bi Mosterih tega ne zapazil?“

„Izključeno. Ali ni že popolnoma na tleh? Ali se mu ne mehčajo možgani? Poslovođa dela, kar hoče. Kakor hitro dobo Mosterih par vagonov železnine, jo mi kupimo od njega ter mu jo takoj zopet prodamo; potem isto zopet kupimo in prodamo in tako naprej.“

„Ampak tvornica izgubi naročila in delo.“

„Njena stvar. Sebi ste Vi bliže. Tvornica naj odslovi delavcev, kolikor jih bo odveč. Za našo operacijo ne potrebujemo nikogar. Mosterih hoče vsekako nekaj izgubiti in vpraša se, ali naj vtaknejo dobiček v žep njegovi konkurentje, ali mi. Človekoljubnost zahteva, da mi, ki nismo njegovi nasprotniki. Zanj je vse eno, kdo ga skube; za nas pa ne. Vi prevzamete v svoje poslovanje takorekoč zalaganje, jaz nakup na Vaš račun.“

Klepš je vstal, prekrižal roke na hrbtu in šel parkrat po sobi. Načrt in ponudba sta se mu zdela vredna premisleka. Nekaj tisočakov izgube bi že pretrpel brez posebne škode gospod Mosterih in komu bi jih moral ta pravzaprav bolj privoščiti ko njemu, ki bo z njim kmalu v svaštvu.

„Dobro, gospod doktor,“ je dejal naposled Klepš in potrkal gosta po rami. „Načrt ni napačen, ampak kako ga izpeljati!“

Lajb ga je gledal debelo in se mu zasmel. Tudi Klepš se je nasmejal. Oba sta bila ugenila drug drugega misli. „Ta stari grešnik si misli,“ si

„ABSOLVO TE ...“

JOS. VRBANIJA

je mislil dr. Lajb, „da bom jaz dajal še denar in on vlekkel samo dobiček.“

„Za financiranje gre, gospod svetnik,“ je dejal Lajb, „za pribavo denarja za začetek in to pribavo moram prepustiti jaz Vam. Izpeljatev zahteva razuma in denarja. Vi razpolagate z obojim; jaz samo z razumom. S tem, z razumom, se udeležujem jaz podjetja, z denarjem se morate Vi.“

„Jaz bi prevzel torej dva deleža,“ je kimal gospod Klepš, „ne glede na to, da riskira človek denar teže nego razum.“

„Kaj mislite s tem reči, gospod svetnik?“ se je jezil dr. Lajb, ki se je bil naveličal nepotrebne razprave. „Ali niste imeli tudi Vi največjega dobička, ko sem riskiral jaz za Vas svoj razum in svojo čast? Saj umejete, gospod svetnik.“

„No, no, ne tako nagli, gospod doktor!“ je miril Klepš. „Saj Vam nisem očital ničesar.“

Poštenjaka sta se pogodila in si stisnila roke.

„Ali ostanete pri nas pri večerji, gospod doktor?“ je vabil Klepš.

„Nemožno. Z vašim gospodom sinom se ne bi rad zopet sešel,“ je dejal Lajb in si zapenjal suknjo. Gorka rdečica mu je bila zalila bradasto lice, ki še ni bilo pozabilo Arturja.

„Nepremišljenost, mlada nepremišljenost,“ je opravičeval Klepš svojega sina.

„Nepremišljenost izvira iz nepoznanja razmer,“ je poudarjal Lajb resno in ostro. Zavihal si je kvišku ovratnik vrhnje suknje in šel.

Klepš se je vdal prijetnim mislim o lahkem dobičku, ki se mu je obetal, in si dal prinesiti večerjo v pisarno, da ne bi motilo sladkih čuvstev in ne grenilo telesnega užitka stokanje sitnih žensk.

Bolnici sta ga čakali zaman ves večer in pozno v noč in nič manj se nista jezili obe na njega kakor druga na drugo. Polagoma je začela celo izpodrivati skupna jeza vzajemno, kakor se rada sprijaznita dva človeka, ki sovražita skupno tretjega.

Artur in Berta sta hodila okoli matere in tete kakor dva skrbna zdravnik. A kaj pomaga zdravnik, kateremu si ne upa razodeti bolnik svoje bolezni! Slabo vreme, sankanje, prehlajenje je moralo vzeti krivdo nase.

„Teta, ti si se preveč razgrela,“ je tolažila Berta. „Jaz sem se že včeraj bala za tvoje zdravje. Vsa si nahodna. Ali naj pošljemo po zdravnika?“

„Ne, Berta, jutri bode odleglo,“ je zastokala teta in se obrnila na drugo stran.

Materi pa je prigovarjal Artur, da se mora bolje varovati, bolj paziti na svoje zdravje. Kaj bi počel on, če bi mu umrla mati! Mati je bila ganjena, ker je bil sin tako ljubezniv in postrežen. Razlagala si je njegovo vdanost kot tiho prošnjo, da naj se ga

usmili mati. Kako rada bi mu ona tudi izpolnila srčno željo, če bi se ji le količkaj zdelo možno! Siromak, si je mislila, ki trpim jaz z njim, samo da ga obvarujem hujšega trpljenja, prepoznega kesanja in brezuspešnega očitjanja. Artur ji je zrl tiho v oči, kakor da bi čakal blage besede; toda mati ga ni hotela umeti in je zamežala, da ne bi brala v njegovem pogledu kakšnega očitjanja. Svakinja jo sumniči, po krivici; a kako rada se prime sumnja človeškega srca! Menda vendar ni že okužila srca sinovega? A česar ona niti sama sebi ne očita, ji nima očitati tudi nihče drug in najmanj svakinja, ki se ne sramuje loviti snubca svoje nečakinje. Tako poštena je ostala ona poleg takega moža, ki se ne briga zanjo in ne brani njene časti. Svakinja ima povsod oči, ušesa in nos, njo pa drži soprog kakor otroka, ki se odda pestunji, kadar moti družbo. Kaj tadva mislita, to je njej deveta briga in pred obema bi se ponašala ona s takšnim častilcem, kakor je bil gospod pl. Rumpel; samo pred sinom ne; pred sinom je pobešala oči. Ta pa se ni kar nič sramoval svoje ljubezni. Javno jo je kazal in se smešil, smešil. In vseh teh sitnosti je krivo življenje v Javorju. Da bi ga bilo že vendar enkrat konec! Tako se ga je bila naveličala gospa, da bi bila najrajša vzela sina in hčerko s seboj in pustila vse druge v tem nesrečnem kraju; ali pa naj bi se odpravil gospod Rumpel, da bi ga ona ne videla nikdar več, in še svakinjo naj bi odpeljal daleč kam.

Po zajtrku drugega dne je bil gospod Klepš že na poti h gospodu ravnatelju. Da gre izpod nog domačim težavam, na to ni mislil; silnega mraza, ki je težko ležal v dolini, ni čutil, zavil v debel kožuh in glavo polno novih načrtov. Veliki odjemnik tvornice, Mosterih, tako je računil Klepš, ne pride za podjetje toliko časa v poštev, dokler se ne naveliča doplačevanja; a da se bo naveličal v kratkem času, to se je dalo izračunirati. Za ta presledek bi se moral ali skrajšati delovni čas v tvornici ali zmanjšati število delavcev, da ne bi zaradi nadprodukcije padla cena izdelkom. Ne eno, ne drugo ni prav kazalo; ne zaradi delavcev, ampak zaradi dobrega imena podjetja. Najbolj prav bi še prišla kratka stavka, s katero bi prevzeli delavci krivdo in škodo nase. Kakor hitro je padla gospodu svetniku stavka v glavo, se je spomnil takoj uboge ženske, ki ga je prosila tako milo, da naj ji pomore, da naj izpolni kovač Brnot svojo dolžnost in jo vzame za ženo. V srce se mu je zasmilila sirota in razjezil bi se bil nad hudobnim Brnotom, ako ne bi bila jeza tako škodljiva zdravju. Sploh pa se s čuvstvi samimi ne pomaga nikomur nič; dejanja je treba. Gospod Klepš je hotel pokazati v dejanju, kako mu je pri srcu usoda zatiranih ljudi.

V pisarni je pohvalil ravnatelja, kako uspešno da skrbi za poštenost in nравnost med delavci, in vprašal, kaj da je pravzaprav s kovačem Brnotom; neka ženska namreč, ki živi baje z njim, da ga je prišla prosit pomoči, in on je tega mnenja, da se mora kaj ukreniti v tej zadevi.

Ravnatelj je gledal debelo in menil v zadregi, da sta vendar že govorila o tej stvari in sklenila, da je treba nekaj obzirnosti.

„Obzirnosti? Proti takšnemu človeku, gospod ravnatelj? Jaz se čudim,“ je dejal Klepš. „Obzirnost je umestna proti dobrim ljudem, hudobne užene le brezobzirnost. Pomagati je treba tistim, ki se jim godi krivica, ne tistim, ki jo delajo. Jaz prosim, gospod ravnatelj, da se ugotovi moji želji.“

Ravnatelj je omenjal, da se boji odpora, hrupa, celo stavke.

„Pravičnost nad vse, gospod ravnatelj,“ je odločil Klepš, in „zraven pravičnosti usmiljenje. Ali se ne smili Vam nič tista uboga ženska? Kadar gre za pravičnost, se ne sme človek ničesar bati. Stavka! Ah! Kaj je stavka? Strašilo za obrtne novince. Naj prično! Bomo videli, kdo bo vzdržal. Želodec je imeniten stavkokazec. Kolikor delavskih želodcev, toliko naših zaveznikov. Odgovornost, gospod ravnatelj, vzamem jaz nase.“

„Imenitno!“ se je smejal Adamič. „In naši delavci mislijo, da je prišel zanje čas, da nas pritisnejo in izsilijo boljše plače in skrajšanje delovnega časa.“ Opisoval je, kako predrzno nastopajo nekateri, kako se upirajo, kako čakajo prilike in iščejo povodov, da ustavijo delo. „In prvi hujskač je Brnot.“

„Ker sluti, da se ga boji ravnateljstvo. Stopite mu krepko nasproti! S tem boste varovali disciplino in branili nравni zakon. Nравni zakon, gospod ravnatelj, se ne vidi in ne sliši, ne meri in ne vaga in je vendar največja sila človeškega duha in njega preziranje se kaznuje vedno. To je torej dogovorjeno; ravnati pa je treba hitro in odločno. Jaz se zanašam na Vašo odločnost, gospod ravnatelj.“

Ravnatelj je pomagal Klepšu zlesti zopet v kožuh in ga je spremil do dvorišča. V pisarni je premislil novo naročilo. Zdelo se mu je, da se skriva za naročilom posebna špekulacija. Ali je trg prenapolnjen z blagom, da bi kazalo omejiti izdelovanje? Ne naroča se še nič manj; a hiša Mosterih ne plačuje več tako točno. Bog ve, kaj pomeni novi ukaz? Prebrisan špekulant sluti že naprej izpremembe, ki se pripravljajo pri carini, pri tarifih, cenah sirovini; najneznatnejša iznajdba ga opozori na pomen, ki ga ima za obrt, kjer se začuti takoj vsako novo razmerje, kakor zavalovi vsa gladina, če pade kamen v vodo. In vsaka izprememba prinese enemu dobiček, drugemu izgubo in malokdo ve, zakaj in kako, in

tisti, kogar pritisne, vpije nad onim, ki ga tišči v gneči, ne vidi pa onih, ki stoje na vrhu in pritiskajo na vso množico, kakor vgrizne stekel pes v palico, s katero ga udariš. Prišli so mu na misel delavci, ki se slepe z nadami in se boje morda zaradi nравnih pomislekov zgrabiti za orožje. A zopet se bodo borili zaman, zopet jih bodo prevarile nade. Tako zapelje jutrnji žar poletnega dne neizkušenega popotnika na viharno pot.

Drugerega dne je hotel ravnatelj ravno poklicati Brnota, ko je ta sam potrkal oblastno na njegova vrata.

„Ah, ravno prav ste prišli,“ se je namuzal ravnatelj možu, ki je bil vstopil, snel kovaško kapo z glave in pogladil usnjeni predpasnik. „Nekaj imam namreč govoriti z Vami.“

„In jaz z Vami, gospod ravnatelj, tudi nekaj,“ je dejal mož in uprl smelo, prezirljivo bodeče oči v ravnateljev obraz. „Blagovolite naznaniti meni, gospod ravnatelj, kdaj da hočete sprejeti odpustništvo delavcev!“

„Ali ni zapisano zunaj na vratih, kdaj da so uradne ure? Ob uradnih urah sprejemem jaz vsakega, kdor hoče z menoj govoriti. Vam, gospod Brnot, pa moram jaz naznaniti, da nam Vaše družinsko življenje nikakor ni všeč.“

„Prosim, gospod ravnatelj,“ mu je segel v besedo mož in vzdignil desnico, „ne dotikajte se z umazanimi rokami svetosti družinskega življenja. Kako jaz živim, to nikomur nič mar, samo da opravljam svoje dolžnosti kot delavec. Kakor se jaz ne vtičem v rodbinske razmere drugih, tako prepovedujem odločno enkrat za vselej, da bi se kdo drug mešal v moje razmere.“

„In če trpi javna nравnost?“

„Ah, javna nравnost,“ se je zasmejal Brnot. „Gospôda zopet ne vidi bruna v svojem očesu. Ali nimate po mestih zakonito koncesionirane, po zdravnikih regulirane, po novinah priporočane javne nравnosti? Ali ni potem vse Vaše zgražanje smešno in farizejsko?“

Ravnatelja je ugovor razburil, ker je bil utemeljen, dasi ni prišel iz upravičenih ust. Začel je očitati možu hujskanje.

„Vi zapeljujete delavce,“ je dejal, „netite nezadovoljnost in upornost in zastrupljate soglasje med vodstvom in delavci. Vi firate v nesrečo svoje tovariše in jim hočete odjesti kruh, ki jim ga mi dajemo.“

„Vi dajete kruh, gospod ravnatelj? Vi nam? Narobe, narobe. Mi ga dajemo Vam, mi delavci, in precej dobrega, belega, maslenega. Mi delamo, vi bogatite; mi stradamo, vi se redite; da morete vi zapravljati, moramo mi varčevati.“

„Predrzna nesramnost,“ je dejal ravnatelj, ki se ni mogel več premagovati. Brnot pa se je obrnil, da odide, češ da nima z njim nič več govoriti. „Ostanite!“ je ukazal ravnatelj.

„Ne,“ je zamahnil mož z roko.

„Potem Vam odpovedujem službo z današnjim dnevom. Počakajte, da Vam vrnem knjižico!“

Brnot se je obrnil med vratmi, počakal in zaničljivo gledal za ravnateljem, ki je bil stopil po njegovo knjižico.

„Vi, gospod ravnatelj,“ je poudarjal in se muzal prezirljivo, ko je vtikal knjižico v žep, „ste pameten in prebrisan mož, a razmer v tvornici ne poznate nič. Ne zamerite predrzni nesramnosti, ki govori resnico. Srednji vek je prešel; delavec zahteva prostosti in solnca in užitka. Le glejte me! Jaz, ubog delavec, vem v tej zadevi več nego Vi, mo-gočni ravnatelj. Vi mi odpovedujete službo! Ah! Smeh me lomi.“

„Vun, vun!“ je kričal ravnatelj in prijel za ramo moža, ki se je grdo zagrohotal, zaškripal z zobmi in se umikal trmasto, počasi.

„Jaz ne poznam razmer!“ si je ponavljal ravnatelj, ko je hodil sam po sobi, razburjen zaradi razgovora in ker je vedel, kaj da se snuje, in slutil že dolgo, kaj se bo zgodilo. A kdaj je kdo popolnoma pripravljen na neizogibne dogodke, ko nam zakrivajo želje in nade in strah v nestalni domišljiji s pisanimi možnostmi in nemožnostmi nujne resnice! „Ubogi slepci, ki imajo takšne vodnike!“ je vzdihnil ravnatelj in čakal, kako da se razvije boj.

Novica, da je Brnot odpuščen iz službe, se je hitro raznesla po tvornici. Delavci so si pomenljivo, sporazumno migali, dajali duška soglasnim mislim in čuvstvom v zabavljicah in kletvinah. Odločna boja-željnost je stala žarisana v moških od znoja in dima in prahu začrnelih obrazih, ki so se ponosno ozirali po toliki trumi somišljenikov. Tudi junaku upada pogum, če je sam; množica ohrabri tudi strahopetca. Zavest moči daje pogum in pogum hoče poskusiti in pokazati svojo moč. Nad dimom in šumom je plavala temna slutnja, polna teme in pričakovanja. Nekateri delavci so že malomarneje opravljali delo in manj pazili na orodje; drugi, resnejši so delali le še natančneje, kakor da bi valili od sebe krivdo in povod in hoteli pridobiti sočutnih zaveznikov in zagovornikov. Povsod je bila izginila ravnodušna topost, ki dela samogibno brez misli in čuvstev kakor stroj. Vsi so bili že slišali in brali o delavskih bojih in stavkah; a to so bili dogodki drugih krajev, drugih delavcev. Zdaj je prišla vrsta nanje in mučna rado-vednost se je lotevala razburjenih src. Tako čaka vojaško krdelo s puškami ob nogah, kdaj da pride povelje, da se spusti v ogenj. Velik in slovesen je

bil dan. Vsi za enega, eden za vse, tako se je govorilo; mislili pa niso vsi tako. Marsikdo se je tresel za kosček kruha, ki si ga je služil, marsikdo se bal za krajcarje, ki si jih je bil privarčeval; a pokazati tega strahu si ni upal nihče. Le kadar je čutil somišljenika pred seboj, je pozabavljal ta ali oni postrani in oprezno črez nezadovoljneže, ki hočejo strahovati vse tovariše in žrtvovati svoji trmi in gospodljivosti skupno korist vseh. Tako so govorili nekateri tiho, zaupljivo tudi z Janezom. Janez pa je odgovarjal na glas, da je prav, da je Brnot odpuščen, da bi bil on že zdavnaj vrgel tega človeka na cesto, če bi bil z ravnateljem. Tovariši so se hitro porazgubili; Janez, ki je ostal sam, je gledal zaničljivo za njimi in šel svojo pot proti domu.

Zvečer pa so ga trdo prijeli Jemčevi in Meta, zakaj da govori tako nepremišljeno in spravlja v nevarnost ne samo sebe, ampak tudi druge.

„Kaj pa koristi tebi,“ je dejal Jemec, „če zažgo nam hišo? Kaj hočeš ti proti toliki množici? Če nočeš dreti z njo, stopi vsaj v stran, da te ne podere. Ali misliš, da bo razen nas še komu žal, če te ubijejo? Prav se mu je zgodilo, bodo rekli, izdajalcu, ki pomaga nasprotnikom. Delavci skupaj in smrt izdajalcem! se je že kričalo popoldne.“

Janez ni umel, zakaj da bi se moral pokoriti on nespametni in nezakoniti zahtevi še tolike množice.

„Ali meniš, da je meni ljubo, kar se pripravlja?“ ga je zavračal Jemec. „Jaz bi delal najrajši mirno svoj pot; saj vidim že naprej revščino in stisko, če izpodleti namera. Toda jaz preudarjam tako. Če se dosežejo boljše plače, jih bom potegnil in vlekel tudi jaz, naj jih pribori, kdor hoče. Ali bi bilo torej lepo in spodobno in pošteno, če bi napadal jaz tiste, ki hočejo doseči izboljšanje tudi meni? Pravica in krivica ni tako jasna. Če išče podjetje kar se da velikih dobičkov, zakaj ne bi iskal delavec kar se da dobre plače! Jaz hujskal ne bom in kričal ne bom; ampak toliko skupnega duha mora čutiti vsak pošten delavec, da ne dela izgage. Ne hujskač in ne stavkokazec.“

„Torej podpornik hujskačev,“ je godrnjal Janez. „Če mislijo tako vsi delavci in vedo to vsi hujskači, potem so vsi delavci v rokah hujskačev in le čudno, da niso ti še predrznejši. Čemu ima potem še vsak delavec svoje možgane? Ene skupne naj bi imeli, v žepih vodnikov. Zaradi neumne trme enega človeka bomo trpeli vsi.“ Janez se je namreč zelo bal za svojo službo, prepričan, da se bodo najprej odslovili oni delavci, ki so se bili najeli najpozneje. A da bi se vdala tvornica zaradi obilega dela, tega se ni nadejal in razloga ni razumel; saj bi on kot gospodar zapodil predrznega in upornega delavca, in naj mu zgrije potem polovica žetve na njivi.

S svojimi nazori je bil Janez precej osamel. V družbi zmaguje brezobzirnost. Ta ne gleda na vzroke, ne misli na posledice, ampak zastavi vse moči za hipni uspeh. Mirni poštenjak, ki premišljuje, glavo polno zakonov in paragrafov, kaj bo in kako bo, se ustraši pred skokom in obleži v jarku. Brezobzirnost pa se je medtem zaletela predaleč. Treba se je umekniti in pri umikanju stopijo na čelo mirni poštenjaki, ki se umaknejo zdaj preveč nazaj. Eni streljajo predaleč in previsoko, drugi preblizu in prenizko; cilj pa stoji v sredi, nezadet in nedotaknjen.

Zvečer so bile krčme polne delavcev. Lica so žarela od silnega pričakovanja in srca prekipevala burnih čuvstev, ki so se prelivala v živahne besede. Ko so si bili zaupali vsi svoje misli in nade, so začeli poslušati tovariše voditelje, ki so bili že sami kaj izkusili. Ti so jih potrjali v prešernih upih in kazali krivice, katere se jim gode; kako da raste družbi dobiček; kako zvišujejo trgovci in obrtniki svoje cene; kako draži carina poljske pridelke; samo njim, delavcem, ostaja plača ista, naj jim zaleže zdaj tudi le za polovico tega, kar se je pred leti dobilo zanjo; a ni misliti, da se bo kdo drug potegnil zanje, če se ne potegnejo sami zase; tiho trpljenje in stradanje ne zbudi ne usmiljenja, ne pravičnosti; zakaj bogatin hoče živeti razkošno; razkošnost višjih slojev pa je zgrajena na siromaštvu nižjih, ki bi pač pridelali zadosti za vso družbo, ako bi se uživalo zmerno, ako si ne bi lastili bogatini tolikih deležev, da ostanejo najbolj prikrajšani tisti, ki imajo največ pravice uživanja. In najhujše: če trpi in strada delavec molče, sklepa gospoda, da je zadovoljen, da se mu godi dobro; če se zgane, se kliče proti njemu na pomoč država in cerkev. „Pravica spi; treba jo je zbuditi; obdana je z ograjo čudnih zakonov, opletena s trnovo žico paragrafov; da pridemo do nje, bo treba ograjo podreti in žico presekati; razen če hočemo prostovoljno trpeti in stradati. Bogatini nočejo poznati usmiljenja; zakaj če bi ga poznali, bi se njim ne godilo tako dobro in nam ne tako slabo in ubogi Lazar ne bi bil zaman čakal na drobtine z njih mize. Ali naj se nam smilijo tisti, katerim se ne smilimo in nismo nikdar smilili mi? Ali naj mi prizanašamo onim, ki nam še nikoli niso prizanesli? Če se oni ne boje delati krivice, imejmo mi vsaj pogum zahtevati pravico! Še nikdar ni bil noben krčmar, noben mesar, noben fabrikant za to kaznovan, ker je začel zahtevati zvišane cene od najubožnejših ljudi; ali se more nam zameriti, če zahtevamo nekoliko bolj človeških plač od najbogatejših ljudi, ki niti čutili ne bodo tega zvišanja, ker ga bodo takoj prevalili z dobičkom na druge rame? In nas imenujejo hujskače, ker se potegujemo za vaše pravice. Bratje, če ste vi tudi tega mnenja,

zatajite nas, še je čas, izročite nas orožnikom in izjavite slovesno, da nimate nobene zveze in nič skupnosti z ljudmi, ki ne smatrajo sedanjega družabnega reda za najpopolnejšega, ki se drznejo zahtevati nekoliko pravice že na tem svetu. Tu roke; zvežite nas!“

Molče so si segali možje v roke in si prisegali v srcih zvestobo.

Ko je zatrobila drugega dne sirena, je bilo že vse delavstvo v tvornici, vsak na svojem mestu, vsak pri svojem delu, raztresen in razburjen, ker je bila vsa pozornost obrnjena na dogodke, ki so se bližali odločitvi. Nadzorniki in uradniki so pazljivo gledali in poslušali, kaj da govore, kako da se vedejo delavci. A ti so molčali oprezno in se skrivaj sporazumevali. Odposlanci iz raznih oddelkov tvornice so se bili napotili k ravnatelju zahtevati najprej, da naj se takoj brez vseh pogojev zopet sprejme v službo Brnot, in prositi potem, da naj bi se zvišale plače. Da bo ugodilo ravnateljstvo prvi zahtevi in sprejelo zopet Brnota, o tem ni dvomil nihče, ker bi takšna usluga tvornici nič ne škodila, delavcem nič ne koristila. Važnejša je bila prošnja zaradi plač. Tu se je bilo bati odpora, tu je zavisel uspeh tudi od spretnosti posredovalcev. Odkoder se je videlo do ravnateljevih prostorov, so gledale svetle oči, kdaj da se vrnejo poslanci in pod vsakovrstnimi pretevezami so prihajali posamezni delavci iz delavnic na dvorišče, da bi kaj izvedeli. Dolgo ni bilo nič videti, nič slišati; trosile so se govorice, da kaže dobro, kaže slabo, in netile razburjenost. Da se toliko časa ne vrnejo odposlanci, se je zdelo večini dobro znamenje, a negotovost je vznemirjala vsa srca in kakor mrzlica je bleščala iz oči. Če je kdo kaj izpregovoril, je vse poslušalo; če so se odprla vrata, vse pogledalo in z vsakim izpregledanjem, z vsakim razočaranjem je rasel nestrpni, mrzličavi nemir. Najnepotrpežljivejši delavci so začeli kleti, delati z naglico, kakor da bi se hoteli končati, kakor hudi, da se brezsrčni stroji ne brigajo nič za njih nemir in nič za njih jezov, pripravljeni vsako neprevidnost, vsako napako v strežbi neizprosno kaznovati.

Mučna nestrpnost je prehajala v onemoglo ogorčenost, ko so se naenkrat odprla vrata ravnateljeve pisarne in so prikorakali počasi odposlanci. Kar je bilo delavcev na dvorišču, so hoteli k njim; iz vseh oken so jim kimali obrazi; odposlanci pa so bili zamišljeni, da niso slišali nobenega vprašanja. Dva sta pobešala glavo, dva korakala ponosno s stisnjenimi ustnicami in eden se je obrnil nazaj, vzdignil pest in zažugal pisarni. Ko pa so jih ustavili delavci, so začeli odkimavati na vse strani in migati z rokami, da ni nič. V trenutju je zvedela vsa tvornica, da niso opravili odposlanci ničesar.

Obupna poparjenost, togotna trma, neukrotna osvetljivost se je pokazala na potnih, mračnih obrazih in se oglasila v pritajenih vzdihih in groznicah kletvah.

Niti prve zahteve ni hotelo uslišati ravnateljstvo. Odposlanci so si bili predstavljali, da najdejo ravnatelja v zadregi, da bo ta takoj sprejel zopet Brnota, nje pa prosil, da naj se prične o drugih željah pogajanje, delo pa naj se nadaljuje, dokler se ne pogode. Vsega tega nič. Odločno je izjavil ravnatelj, da sprejema in odpušča delavce ravnateljstvo, ne delavstvo, ravnateljstvo pa da ima več ko preveč povoda, da zapodi Brnota. Potem jih je začel opominjati in svariti, dokler mu ni segel v besedo najpogumnejši odposlanec, ko so se drugi še spogledovali. „Tedadaj pa boj in stavka,“ je odločil, „od danes opoldne.“

„To je vaša pravica,“ je dejal ravnatelj in se jim priklonil.

Boj in stavka! je bilo geslo, ki je šlo od ust do ust in budilo v srcih strah in obup in srd in trmo.

Ravnatelj je brzojavil okrajnemu glavarstvu, da izbruhne v par urah v tvornici stavka, sklical je uradništvo, razložil položaj, dal navodila in sedel potem mirno k mizi, da spiše poročilo o dogodkih in opraviči svoje ravnanje.

Dasi so navdajale delavce različne misli in različna čuvstva, dasi je zvenela iz marsikake robate kletve ponižna malosrčnost, vendar je oklepala skoraj vse skupna zavest, da so tovariši, da morajo braniti vsi vsakega, ker se vsakemu lahko zgodi, kar se je zgodilo enemu, in da nimajo zunaj svoje organizacije nikogar, ki bi jih hotel braniti, da so zapuščeni in izgubljeni vsi, ako zapuste enega. Ugled Brnotov je rasel; zakaj krivico, ki se je bila zgodila po njih mislih njemu, so čutili vsi, on pa je trpel. Tudi tistim, ki prej niso marali zanj, se je zdelo krivično, da bi človek niti v družbi ne smel povedati svojih misli onim, ki ga hočejo poslušati, a si lahko mislijo sami, kar hočejo; če ne vsiljujejo delavci svojih misli višjim krogom, zakaj hočejo ti nadzorovati in strahovati misli delavcev! Naj se vendar zadovolje, da jim delavec služi in dela, a puste naj mu vsaj v prostih urah prosto misel in prosto besedo.

Ko je udarila ura dvanajst, se je ustavila velika turbina, kolesa in valji in vretena so zastala, široki jermenji so ohlapnili, kladi obostala in hrup in šum in ropot je podelgal in polagoma oddonel. Delavci so zavarovali ognje in kotle, zložili orodje v red in zapuščali mirno in resno delavnice in se zbirali pred tvornico. Od druge strani so prihajale ženske in kakor na povelje so se zvrstili po trije in trije.

„Na trg! Pred županstvo!“ se je oglasilo povelje in nastopili so pot; spredaj so korakali v vojaškem redu moški, za njimi so se mešale in

gnetle in preHITEVALE ženske. Pri vratih tvornice so stali inženirji in drugi uradniki in gledali tiho dolgi izprevod molčečih delavcev, ki jim je škripal pod težkimi koraki od blata in saj in premoga očrneli sneg.

Pred županovo hišo je bil velik prostor z vodnjakom na sredi in okrog vodnjaka debeli kostanji, ki so raztezali na vse strani krivenčaste, grčave, gole veje.

Tu se je ustavilo delavstvo in čakalo svojih odposlancev, ki so se bili oglasili pri županu, da razložijo svoje razmere in težnje in poprosijo pomoči in podpore. Ko je stopil Brnot iz hiše, so ga obstopili delavci, radovedni, kaj da jim bo naznanil. Brnot je zlezal na pokriti vodnjak, mahnil z roko, da naj mirujejo, se oziral nekaj časa po množici in vzdihnil, kolika bridkost in ogorčenost da ga obhaja, ko vidi pred seboj lačne delavce v raztrganih oblekah na mrazu, večinoma brez stalnega doma, brez svoje strehe, na drugi strani pa velikansko tvornico s prelepimi poslopji in na holmu gradiček, poln bogastva in razkošja, in če pomisli, da je vsa tvornica in vsa poslopja in vse bogastvo delo in sad delavskih rok. Delavci so zgradili vsa ta krasna poslopja, toda za druge, srečne ljudi; zakaj sami nimajo pod milim Bogom kam položiti zvečer trudne glave. „Kakor se reže in jemlje čebelar vosek in med sproti, ko ga nanosijo, tako izgine iz vaših rok vsak pridelek in prejde v tuje roke, ki niso ne sejale, ne žele. In če pogledam, koliko nas je tukaj zbranih in koliko imamo tovarišev delavcev v celi deželi, v celi državi, in pomislim hkrati, kako majhno je število onih, ki žive razkošno ob vaših žuljih, se ne čudim tolikanj lakomnosti in predrznosti teh maloštevilnih pijavk, kolikor naši potrpežljivosti in boječnosti. Seveda, če bi se mi potegovali z isto odločnostjo za pravico, s katero vzdržujejo oni krivico, bi se bilo nam že zdavnaj izboljšalo stanje in ne bi uživali samo drugi sadov našega dela. Ko se nam je za vsako zamudo, za vsako nesrečo pri delu utrgavala plača, smo trpeli; ko so oni, ki nosijo gladke roke in mehka oblačila, ki sedajo za obložene mize, zmerjali nas z lenuhi in zapravljivci, smo molčali: kaj čuda, da smo jim dali pogum, da so nas začeli brez razloga, brez povoda, po svoji samovolji metati na cesto! Pristrčna vam hvala, bratje, da ste se potegnili za mene ali pravzaprav ne za mene; zakaj moja oseba je tu brez pomena; vsakemu izmed vas bi se bilo lahko isto prigodilo. Za pravico ste se potegnili in krivici ste se uprli. Prvi korak je storjen. Da ne bo storjen zaman, za to sem vam jaz porok. Verjemite mi, vaši zatiralci samo izkušajo, kako daleč sme seči njih lakomnost in predrznost in če ima naša potrpežljivost sploh kakšno mejo. Toda zdaj so se zaračunali. Kako milo so gledali izza ograj za vami, vsi osupli in iz-

nenadeni, ker niso pričakovali takšne odločnosti? In glejte, v kakšnem trenutju so vas vrgli na cesto! Zdaj, ko imajo največ dela, največ naročil, ko so komaj pomnožili število delavcev. Odkod pa mislijo dobiti namestnikov za vas? Moja pisma so že v rokah zvestih sodrugov, ki bodo zabranili, da nam ne bodo lastni bratje kazili in prekriževali načrtov. Zakaj da bi izmed nas kateri izdal skupno pravično stvar, tega si niti misliti ne morem. Seveda bodo hodili okrog vas gospodje inženirji in uradniki in vas izkušali z lepimi besedami in sladkimi obljubami potegniti za seboj in odtrgati od nas. Toda jaz se zanesem na vašo zvestobo, da ne boste iskali majhnih zasebnih dobičkov na skupno veliko škodo. Izvolimo odbor, ki se bo dogovarjal in pogajal s tvornico, če bo treba in kadar bo treba, in ki bo varoval vašo korist. Zakaj mi hočemo nastopati dostojno in zakonito, ne zaradi onih, ki niso zaslužili v svoji krivičnosti nobenih ozirov, ampak zaradi sebe samih, ki hočemo po pošteni poti izboljšati svoje stanje. Če se združimo, smo izgubljeni vsi; združeni bomo dosegli vse, kar smemo po pravici zahtevati. Vsi za enega, eden za vse!"

Poslušalci niso čutili ne glada, ne mraza; s toliko pozornostjo so poslušali govornika, ki jim je dokazoval tako prepričevalno, da dosežejo gotovo svoj namen. Brnot je znal tudi tako skrivnostno namigovali, da so mislili vsi, da ve mnogo več, nego hoče povedati. Ženske so z žarečimi očmi požirale krepke besede samosvestnega moža, ki je postal namah priznani vodja delavcev. Slabo bi se bilo godilo vsakemu, ki bi si bil upal ugovarjati. To je

čutil z veliko nejevoljo Janez, ki je bil tudi prišel z delavci. Parkrat se je bil predrznil zagodrnjati in nekaj pripomniti. A zavrnilo so ga tako osorni, tako divji pogledi, da sicer ni pobesil oči Janez, a molčal je vendar. Kaj so mu pomagale svoje misli, ko se ni mogel zanesti na svoje besede! Tako ni bolj krivega in varavega zaključka nego je ta, da se zлага in potrjuje, kdor molči. Odtod toliko nespametnih sklepov pametnih zborovalcev.

Doma seveda je Janez vse bolje vedel in povedal. „Delavci, delavci!“ se je jezil. „Ali kmet ni delavec, če ima tudi svojo zemljo in svojo hišo? Ti-le da vse vzdržujejo! Vraga vzdržujejo. Da, če bi ljudje žreblje in šine in žico jedli. A brez te hrane se tudi živi; brez kmeta pa pogine v par dneh ves svet.“

„Veš kaj, Janez?“ je dejal Jemec. „Potrebni so vsi stanovi razen lenuhov. Če bi smel jesti samo tisti, ki prideluje kruh, bi smel črevlje nositi tudi samo črevljar; vsi drugi bi morali bosi letati okrog. Inženirji delajo načrte, mi lijemo kovino, drugi kupujejo in prodajajo in najboljše je, če pomagamo drug drugemu. Ti, Janez, pa pazi, da ne izkupiš. Ti si precej sam, in če si ti kaj primeri, ne poreče nihče, da se ti godi krivica. Zakaj, kjer so vsi ene misli, je samo ta misel pravica.“

Delavci so se razhajali v živahnih razgovorih. Tisti, ki so zavili proti tvornici, so že srečali osem orožnikov, ki so z nasajenimi bajoneti patrolirali po Fužinah. Brnot pa je bil tudi že razpostavil svoje straže, ki naj bi pazile, da ne bi nihče prijel za delo v tvornici in kršil stavke. (Dalje.)

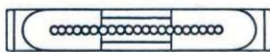
Vse gre mimo.

Zložil Silvin Sardenko.

Včasih iskra je veselja
me razvnela v srcu tem;
celi dan bi bil prevriskal,
sanjal celo noč o njem.

Včasih kaplja je grenkosti
zagrenila me trpkó:
z dnevom ni se pozabila,
prebolela ne z nočjo.

Ali danes duše moje
ne prevzame dan noben:
zarja sreče, tema tuge —
vse gre mimo kakor sen.

Komisarjeva hči.

Zgodovinska povest. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

X.

Mehki glasovi plavajo skoz Armandino odprto okno, priplavajo v pusto pisarno, se dobričkajo naježenemu Martinu, ki koraka po zatohlem prostoru, kliče po vrsti na hodniku čakajoče kmete, jih zaslišuje, kara, jim odmerja kazen ter narekuje tajniku poročila do guvernerja. Kot da siplje bisere, se preлива prelesten glas okrog Martina; pevka poje, svira, kot da hoče potolažiti pljuskajoče valove lastnega nemira, kot da hoče ublažiti moževo nevoljo, razpršiti njegov sum. Toda Martin stisne samo prezirno ustni: Naj le hite tenki prsti po tipkah, naj se le širi Armandina zenica, vprta v Marijin kip, ko poje tako iz duše, ko prosi Morsko zvezdo, da varuje njen čoln, njene poti — zaman je trud —: Martin ve, da je hinavščina vsa njena navidezna čednost, in Martin rohni nad kmete, ko bi udaril rad v ženin beli obraz.

A Chapotin se moti, črta, ponavlja, pogleduje komisarja, Barkine. — „Vodi, svetla Morska zvezda, moj čoln,“ poje lepa markiza; o, pač je treba zdaj žarkov iz neba, da se pojasni vsa ta zmeda... Po shujšanem licu se potegne Chapotin, pa ne prežene sence skrbi z njega: Uboga gospa, uboga Mabelle in ubogi Marko Chapotin! Sladka je tajnost ljubezni, pa grenak bo njen sad... V negotovost, v propast jadra ladja Mabelle sreče, in Chapotina se ubije ob čereh Mihčeve trme. In ladja francoska — kam plove? Neprijazne novice prihajajo iz nemške države, tu se slišijo po brdih bojne pesmi, Mihčev Grga navdušuje fante in može. Kmet ni več v takem strahu pred francoskim oblastnikom. Še se praska za ušesom, mečka klobuk v roki, a ne molči več, ugovarja, se posmehuje, dokazuje. Tako drug za drugim. Ni čuda, da se jezi komisar. Njegova osorna beseda zapove kmetom molk: Kar je rekel komisar, je rekel — kmet ne bo učil gosposke. Kar je bilo, ni več. Staro pravo, stare navade so se nehale s staro vlado. Zdaj odločuje Code Napoleon, zdaj se mora ravnati vse po odlokih zdravstvenega sveta: Vsaka hiša mora biti razkužena v nevarnosti kužne bolezni, bolniki osamljeni, gnojnice pokrite. Bulletin sur la vaccin ukazuje županom, župnikom, škofu, sploh vsem uradnim osebam, da razlagajo narodu korist cepljenja koz. Vsak oče, ki išče službe, mora priložiti svoji prošnji izkaz, da so kozé stavljene njegovim otrokom,

vsakdo, ki prosi penzije, mora priložiti tak izkaz. Za preprečenje epidemij deli intendantca razkužila, pohodi iz zdrave v okuženo vas so prepovedani. Prepovedano je mrmranje. Dokler je Francoz gospodar Ilirije, ne bo trpel Martin de Moussage ugovorov; dokler je on tu, bo uvajal naprave civilizacije med zarobljenim svetom, ki išče v bolezni pomoči pri kamnitih in lesenih kipih, namesto da bi se zatekal k zdravnikom intendantce, namesto da bi se posluževal razkužil.

Seveda, ni čudno, da se jezi komisar: Dvojna žetev je v reški dolini; pod srpom žanjic pada klasje, pod smrtno koso ljudje. Od Reke sèm so se prihotapile črne koze. Barkini mro za njimi. Kaj čuda. Sveta in leka si iščejo pri konjederkah. Tako se vrača zaradi nemarnosti neukega naroda bolezen leto za letom in znamuje in pobira svoje žrtve. Komisar jaše z zdravnikom po vaseh, deli razkužila, poučuje, ukazuje — vse zaman. Nespametni ljudje ga poslušajo, a se nasmehljivo porogljivo: Bog je dal bolezen in vsi komisarjevi smradovi je ne odpode. Zakaj ne bi smeli hoditi k bolniku? kdo bo pomagal, če ne sosed sosedu? Drug drugemu, Bog vsem — stara je ta, starejša od francoske modrosti. Kaj misli komisar, da bo koga rešila steklenica razkužila? Če je njemu smrad povšeči, naj ga le duha! In gnojnica — ta mora biti pri kmetu, on pač ne živi od snage, ne more biti tako natančen kot gospoda. Grad nam dajte, pa bomo tudi mi na širokem...

In kjer je bolnik, so okna zaprta, okrog njega je polno boter in sosed, ki si ponujajo tobačnico, prinašajo zdravila, dajejo najmodrejše svete in se stiskajo po ves dan v neprenosnem smradu in soparu, ki duši zdravnika in komisarja. Vse zaman! Če je človeku namenjeno, umrje — če ozdravi kozav človek, je zdrav vse svoje življenje. In dasiravno se je trudila že avstrijska vlada, da prepriča Kranjce o potrebi cepljenja, dasiravno pritiskajo Francozi z nagradami, z ukazi — cepljenje zastruplja kri — pravijo ljudje — pa Bog! A ni samo to, kar jezi in skrbi komisarja. Ali puntajo avstrijski emisarji tajno Barkine ali kaj — kar je šel cesar na Rusko, so postali zopet bolj smeli, prihajajo bolj svobodnega koraka v grad, govoričijo po maši kar glasno pod lipo, da to ne pojde: vojska tu, vojska tam... Ustijo se o Marmontovi nesreči pri Salamanki, ustijo

se o nevarnostih, ki čaka vojakov na Ruskem, posmehujejo se poročilom o francoskih zmagah. Od kod vedo kmetje o ruski moči, o pritajeni nemški zlovolji? Kdo jim pripoveduje take stvari? Treba je paziti, poloviti od Avstrije najete hujskače, spraviti jih pod vojaško kapo. Naj umira za Napoleona, kdor noče živeti zanj!

Nekaj časa je menil komisar, da podpihujejo kmete pri Mihčevih. Saj se zbirajo tam ob nedeljah popoldne pod lipo. Mlinar dobiva uradni list in pač tudi novice iz Avstrije po sinu v Gradcu — mlinar razlaga možem, kaj se godi po svetu, in jezиковi berač se vtika v rusko vojno.

„Gleda naj mlinar, da ne izgubi še drugega sina; Napoleonova roka sega tudi v Gradec!“

Tako se je bil zagrozil Martin napram Chapotinu in Andrianu. Pa naglo je zagovarjal Chapotin Mihčeve, češ da je odnekaj navada mož z brd, da hodijo k staremu atu po svet, kdaj naj sadijo, žanjejo in kosijo. In zelo da so potrti Mihčevi, kar so čuli, da je Grga ubit. Kar se je seznanila komisarjeva hči z Reziko v mlinu in občuje tako ljubeznivo z njo, se ne ogibljejo več Francozov; tajnik je zdaj v mlinu ljub gost. — Tako se je potegnil Chapotin za Mihčeve in hitro se mu je pridružil Andrian. Njemu je ljubo, da se spušča draga mu deklica med kmete, ker ga prepričuje to, da ne sanja visokih sanj svoje matere. In Martin ne brani hčeri, da hodi vedno bolj pogostoma v mlin. Uvažuje, da se je popravila in razvila nežna deklica, ker se izprehaja po solnčnem otoku, solnce ji je pozlatilo prozorno polt, oči imajo nov lesk, v njeni hoji in kretnji, v njenem usmevu je nekaj neizmerno srečnega. Iz srca je bil vesel Martin, kmetski sin, da je ugajalo markizini hčeri med kmeti, in ko je našel nekoč Mabello v solzah pri vezenju oltarnega prta, se je razburil ob pritožbi Mabellini, da je ne pusti mama v mlin. „To ni za njo, navadi se pohajkovanja,“ se je oglasila Armande in gledala pozorno hčerko. „Kaj ni za njo?“ je vzklikal on. „Grajski zid je mrzel, sedenje in vezenje ji je nezdravo — in boljša je zanj družba poštene kmetske deklice, kot hinavsko pobožnjaštvo aristokratke, ki je nezvesta v mislih, ker ne more še biti v dejanju.“

Ponosno ga je premerila takrat Armande in zapustila sobo. Mabelle pa ni čula v svojem veselju, kako je žalil oče mater; objela ga je, odhitela, in on se je radoval, da je zadal nov udarec Armandi, ji vrnil nekoliko za bolečine, katere trpi on. Kako se je veselil obljubljenega povišanja! Zdaj se ga boji. Kot intendant Kranjske bo moral v Ljubljano. Tu, v tistem gradu, ni prilike, da bi se bližal Armandi kak plesniv aristokrat, ki bi delal poklone materi in škilil za hčerjo. Saj sta lepi obe... Kot bi bili sestri,

kot dva lista rože. Pomladila se je Armande s pomladjo, okrepilo se ji je zdravje, povrnila se ji lepota. In z mladostjo se je vrnila želja po uživanju. Bliža se ji, tako meni ona, uresničenje njenih nad, zato žari, trepeti, se lepotiči — čaka težko... Ženska najpobožnejša, ostane vedno ženska, vso krepost ji izbijaš z zofizmi, kadar govori narava v nji. Armande, svetohlinka! Za vso tvojo pobožnost ima Martin le pomilovalen smeh. Kako ostudno je vse to! Ženska, ki hoče prelomiti sveto vez, poteptati, kar je splevalo gloriolo svetnice okrog njene glave. In če že hoče, misli — ne bo izbirala, v živem vrvenju ilirske prestolnice najde madame de Moussage čestilcev, in skoraj je Martinu žal, da se je potrudil do guvernerja —; ostal bi tu... Varen, visok je grajski zid, in če ne ljubi Armande njega, ne more vsaj ljubiti drugega — se ne more razporočiti. Roalistični gad! Njej je pisal — njega je piknil. Vedel, slutil je, da pride enkrat do tega — vendar ni verjel, vedno je nosil pritajen up v sebi... Kako da niso zasegli na pariškem poštnem uradu tega pisma? Saj vendar strogo nadzoruje policijski minister Fouché korespondenco Parižanov in sluti povsod zarote. Seveda, pisma madame de Moussage niso sumljiva, Martin je znan kot revolucionar, znan kot Napoleonov oboževatelj. — Pozabili so pač, da je Armande žena in hči na giljotini padlih aristokratov, oropana dedinja velikih posestev. Neprečitano je prišlo zlovešče pismo do komisarjeve žene in zdaj peče, skli komisarja njegova vsebina. Moral bi bil naznaniti, da je zvedel iz pisma to in to, te in te osebe, da se pleče v Parizu v cesarjevi odsotnosti nekaj zoper njega. A da je naznanil, ne bi prišel v preiskavo samo grof Luzignan in njegovi drugi, marveč tudi Armande, in tega noče, ne more Martin. On ljubi cesarja, svobodo, velikost Francije, pa preden je poznal vse to, je ljubil Armando in dni sreče v njeni družbi, otroška leta, so mu kot svetla, daljna zvezda. In Mabelle, nežna njegova ljubljanka! Umrla bi, da odtrga mater od nje. — Ne! Preden izroči Armando sumu, naj pogine rajši vse! In saj ni vredno vznemirjati se radi navadnih roalističnih fraz. Izborna policija ima Fouché, Parižani so vdani cesarju, obožujejo ga, malika naroda, zvesti senat čuva red in mir. Ni treba, da se vznemirjaš, Martin. Vendar ti kliče vest, ti kliče užaljeno srce vedno in vedno one bliskoma prečitane vrste v spomin. Goreče stoje ponoči pred dušo, plešejo divje okoli cesarjevega kipa, se vsesavajo Martinu v razbeljene možgane, in nestrpneje kot onih z ruskega bojnega pozorišča čaka novic iz Pariza. Vsakih osem dni dobiva guverner poročila, pošilja važnejša intendancam. V prestolnici slavijo cesarjeve zmage, se posmehujejo Rusom, ki so zapustili Vilno brez boja. Cesar or-

ganizira Litvanijo, ustvarja poljsko gardo, polke pešcev in jezdecev, jim določa orožje, našive; imenuje guvernerje. Poljaki vriskajo vzbuditelju Poljske, ki pokliče raztrgane kose nesrečne dežele v novo slavno celoto, kakor je poklical v življenje nekdanjo Ilirijo. V Parizu so polni sanj o novih zmagah, v Ljubljani kaže guverner mogočnost svojega cesarja, poudarja njegovo skrb za Ilirce, jih vedri z vesellicami. Proslava pomladi z vožnjo v okrašenih ladjah, ples in razsvetljava, guvernerjeva ljubeznivost, vse to podžiga mlačneže, tolaži nezadovoljneže. Vse je v redu: zakaj te motijo, Martin, grožnje v onem pismu? Te boli ženina hinavščina ali nehvaležnost nadutih roalistov napram možu, ki je dvignil Francijo iz tmin nereda in jo osvetil pred svetom? V potoku je našel francosko krono in si jo del na glavo — zdaj sika proti njemu zavist slabičev, ki niso znali braniti te krone.

„Šel je Korzikanec,“ je govorilo tisto pismo, „upajmo, da se ne vrne več. A da se vrne, ga posadi narod na zatožno klop, kajti slabo upravlja od naroda mu izročeno oblast. Lahkomiselno stavi pridobitve na kocko, uklepa ‚svobodno‘ ljudstvo v težke verige. Napoleon ni več mož Francije. Roalisti in republikanci so zložni v tem, da je odigral uzurpator svojo vlogo. On pojde dalje in dalje v srce Rusije, mi porabimo njegovo odsotnost. Oblast je od Boga, dinastije se ne pokličejo iz tal, kakor meni Napoleon, narod, željan miru, bo vriskaje sprejel Ljudevita. O markiza, naš dan se bliža, moj up se oživlja.

Živeli ste, prelepa, krepostna Armande, že kot ljubka deklica v mojem srcu. Moja prva in zadnja ljubezen. Nič ni zame tako sladkega kot Vaš spomin, nič tako boleznega. Drugega so Vam odbrali Vaši roditelji. Bil je bolj obdarjen od boginje sreče kot mlajši grof Luzignan. Sin svoje dobe, se je bližal mladenič ženi drugega. Omrežil je že toliko žena... Markiza me je odbila s prezirom. Zato pa je živela, živi njena čista slika v meni, ko sem pozabil metuljev, katerih lesk je umazal moje prste. Prišel je čas groze. Zvesto srce je hotelo k Vam, da Vas varuje. Vrgli so me v ječo. Videl sem grozo septembrskih dni in mojo boleost je večala skrb za Vas. Slišal sem, naj povem odkrito, z radostjo, da je umrl Vaš soprog, a da ste se rešili Vi, da Vas je rešil Vaš tlačan. Iskal sem Vas — našel. Zaklinjal sem Vas, da bežite z menoj. Kam? — ste rekli in objemali dete. — Tu je varen otrok, pri Jakobincu. — Prosil sem Vas. Odbijala so usta, kar so obetale oči. Saj ste trpeli ob tlačanu... Rekli ste mi: Prisegla sem! — in jaz, uničen, nisem silil do Vas. A danes, po tolikih letih, ki so izpremenila vse, samo moje ljubezni ne, naj se obrnem še enkrat do Vas. Luzignan podeduje premoženje svojega brata, svojega strica. Zdaj je

vse to v rokah drugih, pa ko se vrne naš kralj, se vrne tudi naša last. In dotedaj, draga markiza, uvažujte, da nima prisiljena prisega nobene vrednosti, da je sploh zakon med markizo in tlačanom monstruoznost, ki se razdere samaobsebi. Tudi Josipina Beauharnais je prisegla Bonapartu — a prisega, veljavna generalu, ni bila veljavna cesarju. Armande, pozabite v moji ljubezni leta sramote...“

Prokleti gad! Že mesec dni peče Martina strup, ki je bil zavrit v dehteče pismo. Zasedoval je tedaj ta plemiški petelin Armando, in nikdar ni vedel on o tem. Ostala je pri njem radi otroka, izgovarjala se je s prisego. A zdaj... Zdaj priča pobožna pesem, da bi krenila rada s poti čednosti.

Sladki Armandin glas umolkne in pusteje kot kdaj postane v pisarni. Z jezno besedo zapodi komisar zadnjega kmeta in stopi k oknu. Sklonjene glave gre Armande na vrt, za njo valovi modra obleka, biseri se svetijo v plavih laseh. Na vrt gre, med lilije, katere je vsadila sebi v uteho, njemu v zasmeh. Zdaj so vzrastle, se razcvetele. Grajska gospa, ki pričakuje trubadurja, se izprehaja rada med njimi. Potrgam in pomandram lilije, Armande, in tebe udarim v hinavsko rožno lice...

Chapotin vidi Martinovo stisnjeno pest, se pre-gane nervozno. Hude jeze je komisar. Nad kmeti rohni, ko se jezi na ženo, kako razbesni nad Chapotinom, da izve, da se je vrnil skrivaj Mihčev Grga, da se je seznanila komisarjeva hčerka z uha-jajem, da hodi radi Grga v mlin. Sveti Denis! Kaj nastane iz te zmešnjave? Zakaj ne gre Grga, kot je obetal, da pojde, da se bo bojeval, kjerkoli vstane kdo zoper zatiralca evropske svobode? Ha! Ženska ustavlja junaka! In taki smo vsi. Da bi nesla nesreča neumnega fanta preko meje — naj se bije, kjer se hoče. Nevarno za Mihčeve, Mabello in tajnika je njegovo odlašanje.

Chapotin se strese. Nerodna noga je butnila v vrata, odprla so se, zaloputnila. Sveti Ljudevit! Pred komisarja se ziblje razmršen, podplutih oči, Šimen, Mihčev hlapec. Kaj pomeni to? Pa se nista sprla z Grgom, z Reziko! Francoza gleda predrzni vsiljivi hlapčina zmeraj izpod čela: Zdaj je pijan, vtika roke za naramnice, lovi sapo, se prestopa, a ne spravi besede iz spačenih ust, ne sname klobuka.

„Gotovo ovadba,“ reče Martin prezirno, ko je premeril fanta, „navlekel se ga je na korajžo in na račun nagrade. Znan obraz, veste, kdo je?“

Tajnik ne odgovori, zastalo mu je srce. Da, gotovo ovadba. Kaj naj stori? Ali naj posluša, ali beži, da posvari uhajaja? Pobil bi na tla hlapca... Miga mu, obljubuje z gesto večjo nagrado, a potuhnjeno škili Šimen samo v komisarja in mrzle kaplje obli-vajo Chapotinu polt.

„Klobuk dol!“ vzroji Martin. „Taki boste hodili pred gosposko? Vas že odvadim. Kaj hočeš, mrcina pijana!“

Strah strezni Šimna. Vzravna se, jeclja ves bled:

„Gospod komisar — jaz sem iz poštene hiše, moja mati . . .“

„Kaj to meni mar?“ se zadere komisar in opomni tajniku, ne da bi bil zapazil njegovo zadrego: „Smešna navada teh ljudi. Naštejejo vam vse svoje prednike, tete in botre do četrtega kolena, cenijo svoje rodoslovje kot kak star plemič. Hitro! Je skrit smodnik, denar, ali vojaški begunec?“

„Iz poštene hiše sem,“ ponavlja Šimen, „zakaj bi me zaničevala Rezika — za druge še ne ve, kakih ljudi da so. Nabili me bodo fantje, nobeno dekletu me ne bo več maralo . . . Pa smrkavec me ne bo podil od hiše in škrici ne bodo oblizovali naših deklet.“

„Zapodite ga pijanca!“ se zadere Chapotin.

„Kaj pijanec!“ pogleda Šimen hudobno nanj in zvije klobuk v klopko. „Bog me kaznuj, če sem pijan. Še prosili me boste, sem rekel — če sme Francoz objemati Reziko, zakaj bi je ne smel jaz? Pa me je udaril Grga — čakaj sem rekel, še nocoj bom videl tvojo kri!“

„Kaj so meni mar vaši pretepi za dekleta,“ zarohni komisar in pogleda očitaje Chapotina. Kaj mu ni rekel, da naj pusti Reziko pri miru? „Izgubi se!“ veli hlapcu. Že se oddiha Chapotin: Martin ne sluti nič hudega, odpravi hlapca, Grga odide, in vse bo v redu. Toda Šimen pozeleni od jeze, se ne gane. Danes jih mora izplačati, vse, vse: Reziko, Grga, pisarja in komisarja. Zlobno poškili na Chapotina:

„Golobje gnezdo je pri nas . . . To golči in gruli — Mihčev Grga je res zal fant . . .“

„Mihčev Grga — gotovo kak hlapec?“

„Mihčev Grga,“ zatrjuje Šimen, „Mihčev sin, španski vojak.“

„Chapotin?“ pogleda Martin prodirno tajnika, „kaj niste rekli, da je bil ubit Mihčev Grga, da žalujejo vsi po njem, in . . .“ Komisar zastane — porodila se je bliskoma čudna misel, sum . . . Chapotin rdi, se sklone nad mizo, zmagovito posname Šimen: „Dejali so, da je mrtev, pa je prišel z luknjo v glavi s Španskega — zdaj hoče na Rusko.“

„Nevarno ranjen, in iz boja v boj . . . Junak je. Ti pa si zaslužil palico.“

„Palico! hoho! Vam je žal za zeta?“

„Kaj?“ Probledi in vzraste Martin, lasje se mu naježe, oči stopajo iz votlin, tako strašen stoji pred Šimnom, da mu je skoraj žal, da trepeče sam zase. „Molči, čuvaj se nesrečnež,“ brani Chapotin Šimnu in hipoma se zabliška fantu v glavi; kaj ne dela samo sebi škodo, ko ovaja iz ljubosumnosti in mašče-

vanja gospodarjevega sina? Kaj ne preprosi grajska očeta komisarja, da pusti bežati Grga, ali pa ga premami, da prestopi v francosko vojsko? Šimna pa zapro, nabijejo . . . Pa če tudi! Mora, mora jih izplačati: Grga, Reziko, vsiljivega pisarja in ošabnega komisarja. V zopern smeh se sili Šimen in poudarja:

„Kaj ne veste? Tista Vaša punca, ki hodeva v mlin, se zastopi z Mihčevim uhajačem.“

Komaj je izgovoril, že zleti tintnik v njegovo glavo, močna roka ga prime za naramnice in stresa, Martinov debeli glas hropi: „Kaj si rekel? Povej, ponovi še enkrat!“

„Križani Jezus!“ stoka Šimen, „pomagajte, nič nisem rekel ničesar!“

„Ah! nič nisi rekel, hlapčina? Čakaj, naučim te govoriti o komisarjevi hčeri. Jaka! Jan!“

Martinov glas grmi preko dvorišča. Birič Jaka, konjar Jan, ki je spremil komisarjeve iz Francoske na Kranjsko, oba močna debelih pesti, prihitita. Na kuhinjskem oknu se pokaže starikav obraz, Manon mrmra: — Kaj tuli Samson? Gospa na vrtu pogleda prestrašena v okna.

„Na klop!“ zapove Martin. „Naštejta mu jih petindvajset za nagrado — potem v stolp! Modro je to avstrijsko zdravilo za jezične ljudi.“ Z veseljem pograbitava biriča Šimna, in če se tudi brani in razbija, ga premagata in odneseta. Dostikrat ju je dražil s svojim zveranjem okrog deklet, zdaj si ohladita srce nad njim. Obupno se vije Šimen v njunih rokah. Sluti svojo usodo. Sladko se mu je zdelo maščevanje, pa mu zagreni vse življenje. Koliko njih so spravili Francozi za malo pregreho iz domačega kraja, jih vtaknili v vojaško suknjo . . .

Vznemirjen je sledil Chapotin mučnemu prizoru, ki mu je dajal vendar up, da ne bo lovil komisar uhajača. A zdaj pride on na odgovor, francoski uradnik, ki pospešuje beg uhajača . . . Rdeč, naježen prekriža Martin roki in izpregovori srdito:

„Kakšen cesarjev uradnik pa ste Vi? Preti kaznen, da boste odpuščeni. Povejte: koliko resnice je v zlobnem blebetanju tega fantalina?“

Prišla je huda ura . . . Grmelo je nad Šimnom, zdaj trešči v Chapotina in se vlije ploha na Mabello. Pomirjen od take misli, pripoveduje Chapotin, kako ga je neslo majnikovo noč pred mlin in kako je bil nehote priča Grgove vrnitve. Prosila ga je Rezika, da naj molči — kako bi mogel ovaditi brata ljubljene deklice? Kaj pa bi imela Francija od tega? In Barkini bi se razburili.

„Zdaj pa niso razburjeni? Dejal sem Vam, da se širi uporni duh od Mihčevih — sokrivi ste. In ne samo to, krivi ste, da se je upal umazan hlapec sramotiti poštenje moje hčere.“

„Prišlo je brez moje krivde,“ ugovarja Chapotin, pove, kako je naletela deklica na Grga. Mlinarjevi so se bili močno prestrašili, ko je bila prišla komisarjeva hči na otok in našla Grga. Blaga deklica je zatrdila materi, da ne izda junaka, ki se bojuje za svoje prepričanje. Mlinarjevi niso vedeli kaj od hvaležnosti in ker ljubi Mabelle povesti o slavnih činih, ji je pravil Grga o bojih Tirolcev, Kranjcev, o pogumnih španskih guerillah.

„Zato tedaj — opazil sem, da se ne razvnema dekcle več tako za Napoleona. Vsaka stvar ima dve strani, in Grga je pokazal boljšo stran Avstrijcev. Toda sicer?“ Ostro gleda Martin Chapotina.

„Sicer je Grga izobražen, dostojen fant, ki ni še nikdar prestopil meje dostojnosti napram komisarjevi hčeri.“

„Dobro,“ se oddahne Martin. „Toda tako znanje je vendar nevarno za romantično nprav moje hčere — kaj menite?“

„To je delikatna stvar,“ se ogiblje Chapotin, „kdo bi smel pogledati v svetišče deviškega srca? A da je tako — kot ni treba, da bi bilo — ona umrje, če uvedete strogost postave napram uhajaču.“

„Ona umrje, prenežna je. A jaz sem komisar — in vprašam Vas, gospod: Ste li mislili kaj na svojo prisego, ko niste znali premagati teh slučajev? Grom in strela! Poznate postavo?“

„To ni bil slučaj,“ dé pobito nesrečno zaljubljeni Chapotin, „bila je moč, ki nas najde povsod, bila je usoda.“

„Zakaj ne rečete božja volja? Vidim, da ste postali pobožni in tako Vam bo lahko izpričati vsak prestopek napram preganjalcu Cerkve —; navzeli ste se pač duha, ki veje v naši bližini. Ste nemara rojalist?“

„Toliko kot Vi, gospod komisar,“ pogleda pomenljivo Chapotin, „nam vsem se zgodi lahko, da pridemo v konflikt med dolžnostjo in svojim srcem.“

„Ah,“ udari Martin po mizi, „Vi me zbadate? Pa to je druga stvar, ki ne opere Vaše krivde. Kaj naj Vam rečem? Grom in strela! Komisarjeva hči skriva uhajača! Da se izve to, pride na mesto povišanja kazen — in kaj reče gospa markiza? Uradnik, ki pospešuje beg uhajača, izgubi službo; ste li mislili, zaljubljenec, na to?“

Chapotin zmaje z ramo. „Kdor je čist, naj vrže prvi kamen . . . In kako naj se izve? Samo ljubosumnost je izdala Grga, bi izdala Vas. Hlapca pošljite k vojakom, de Varburg ne sluti ničesar, in Grga odide tako . . .“

Glej gada, kako pika! „Kdor je čist,“ in „Andrian ne ve ničesar!“ Kaj je z Mabello? Sramota in kazen, ženin prezir, vse bi prenesel Martin, le tega ne, da trpi Mabelle. Da ga mora pikati radi

Armande, tako pikati ta navidez topoglavi Chapotin! Ničesar mu ne more, ker ve o Armandinih proticesarskih težnjah. Gadi, samo gadi so okrog njega. Vsakemu se zgodi kaj . . . Toda tu — ne more, ne sme, on je komisar! Chapotina dolžnost je bila naznaniti Grga, tako ne bi bilo prišlo do znanja z Mabello. „Brez vesti ste,“ očita temno tajniku, „prisegli ste — ste pozabili prisege?“

„Prisegel sem? komu, gospod? Državi, tvorbi naših rok, cesarju po ljudski volji. Osvobodimo se vendar tega predsodka, svobodomiselni gospod komisar. Cesar in večina njegovih uradnikov ne veruje v Boga. Kako naj jih veže prisega pri bitju, v katero ne verujejo?“

Začuden motri Martin drznega govornika: „To je revolucija! Cesar je ukazal vero, ker je vera red — kdor ruši prisego, ruši zakon.“

„Napoleonov Bog vlada z omejeno oblastjo; pravi Bog sebi in Franciji je Napoleon; prisega, dana človeku, veže človeka le do gotove meje.“

„Vaša modrost mi je danes previsoka,“ odmaja Martin, koraka po sobi, ugiblje. Jeza se mu je ohladila ob Chapotinovih čudnih dokazih. Usoda, slučaj — karkoli je bilo — treba mu je pogledati v lice. Kdor je čist, naj vrže prvi kamen — nič ne more on Chapotinu, Grga naj odide. Samo da ne izve Andrian. Blag je, toda strog v službi. Je pač mlad. Hlapec bi našel lahko v svoji zavisti poti do njega — zato naj odpeljejo orožniki hlapca še nocej v Trst, kjer ga vtaknejo v vojaško suktnjo. Nič mu ne škodi, če pogleda svet, če bo priden, bo še blagroval slučaj, ki ga je spravlil od mlinskega kolesa. Tako bo vse v redu . . . Samo če ne ljubi Mabelle španskega vojaka. Hirala bi nežna in kaj mu reče Armande? Slutila je materina duša, da ni nekaj v redu, zato je branila hčerki v dol, a on jo je pošiljal nalašč, priklical senco med mater in hčer . . . Da ga ljubi — no kaj . . . Fant je iz kova, iz katerega naredi srečen slučaj slavne može. Uklone svojo trmo, in gospa markiza bo vihala nos, ko postane kmet ženin njene blagrodne hčere. Govoriti mora z deklico. — Odločen stopi Martin k Chapotinu, ki čaka navidezno mirno, vendar težko, kaj ukrene njegov predstojnik: „Pomnite, Chapotin, da nas ne smejo prevladati slučajji, izkoriščati jih moramo, to je vsa modrost življenja — naj jih že vrže premišljena usoda ali slepo naključje nam na pot. Komisar mora ustreči cesarju, oče poskuša ugoditi hčeri, Vaša dolžnost je, da pomagata pridobiti cesarju hrabrega vojaka. Ž njim umolkne tudi mrmranje tukajšnjih kmetov, in cesar nas pohvali.“

„To ne pojde,“ odmaja Chapotin.

„Vi ne verjamete? Kaj ne vidite sami na sebi, kaj dela ženska iz nas? Bil sem tlačan, vdan po

pasje svoji gospodi. Nesrečna ljubezen me je vrgla v revolucionarni tabor. Glejte nase! Vi ste prekršili svojo dolžnost, tvegali službo in prostost samo zaradi Rezikinih solza; koliko šele naredi Grga, če se mu obljubi zraven ljubezni še častno mesto! Izpremeni se tudi vaš položaj...“

„To ne pojde,“ odmaja Chapotin in se nasmehne nehote v misli, kako da bi sprejela ohola markiza tako sorodstvo.

* * *

„Govoriti želim s teboj, Mabelle,“ je rekel oče in plaha se bliža deklica očetovi sobi. Kaj hoče oče? Mar slutiti, ve? Gledal jo je tako prodirno. O Bog in sveta devica! Kako je prišlo nenadoma sladkomučno... Odprlo se je novo življenje, nove želje. Tako skromne in vendar nedosegljive. Zdaj je razdvojena njena duša, pol je je pri mlinskem kolesu, ki ji ropoče čarobno pravljico, pol pri očetu, pri materi, vsa pa je polna strahu o prihodnosti. In nič je ni pri Andrianu, pri blagem mladeniču, ki ji polaga cvetje notranjskih gajev in cvetke svoje muze, k nogam. O nič... Brez prošnje in poklonov si je prisvojil Grga s svojo močno dušo njeno dušo. Oči so se srečale, prišel je pravi. V pravljčni lepoti je ležal tihi dol, v šmarničnem cvetju, ko se je radovalo srce drobnih ptičic sreče, je prihajala prečudna tudi v odprto dekličje srce. Vonjale so lipe, cvetele, vsaka bilka se je radovala življenja. O bojih je pravil Grga, in bojevite napeve je izvabljal piščali, delu svojih rok. Pa pogledal je v solnce, pogledal v dekliške oči. In zasviral je nežno pesem, Mabelle je povabila trepalnice. Beseda ni razodela čuvstva, govorilo je samo oko. Vendar ve tudi ona, da mu je draga, ve, da ga spremlja njena slika v krvavi boj. V boj! Ah, tam lete krogle, rajajo sablje... In Grga ne misli, da umrje Mabelle za njim. Ne hodi, Grga, ne hodi! Ne išči si slave! Drug venec ti ovijem okrog čela, ti ovijem svoje bele roke — jaz bom zasipala, ti boš mlel, na vrtu bom plela in pela, ti boš žvižgal na jezcu, lipe bodo cvetele nad nama, šumeli bodo jagnjedi in Premci bodo peli o ljubezni komisarjeve hčere in mlinarjevega sina. Zakaj hočeš v vojsko, Grga? Vseeno je, ali je cesarju Ilircev ime Franc ali Napoleon — kaj branita oče, mati? Bog je ukazal ženi, da zapusti svoje roditelje in gre za usojenim...

Bog je dal vsa ta sladkogrenka čuvstva, o gotovo, Bog je ustvaril dušo za dušo — in vendar peče Mabelle vest, ker skriva svojo sladkost ljubljene mamici, ker se pretvarja hinavsko pred očetom. Pove jima, pove vse, kadar odide Grga, kadar ne

more več škoditi komisar uhajaču, in onadva ji odpustita. Kolikokrat bi rada ovila roki materi okrog vratu, ji zaupala vse — pa ne, ne... Sram je je matere, strah. Grga ni knez, mamica bi povedala, ustrelili bi Grga, postava zapoveduje tako...

Znotraj zakašlja oče, morda je slišal, da se je ustavil neodločen korak — plaha prime za kljuko, preljubka v svoji zadregi obstoji pri vratih. Zlati kodrci ovijajo nežno čelo, rožna ličeca gore, v modrih zenicah je plaho vprašanje. Tako se ga boji njegov otrok — Martina zaboli, v duši priseže, da stori vse, vse, samo da mu zaupa, opusti vse, samo njej na voljo. Pa pogleda Napoleonov kip, slike mogočnega v njegovi mogočnosti, in spomni se, da je komisar, trdo izpregovori: „Mabelle, stopi sem, pogledaj mi v oko!“

Počasi prihaja, se igra s konci šala, poveša glavico, ostri očetov glas jo pretrese: „Mabelle, ti skrivaš nekaj pred menoj.“

Oh, vse ve, vse! Obupno pogleda Martina, se vrže na mizo in zaihti strastno. Martin se prestraši, še nikdar je ni videl jokati tako; karati jo je hotel, zdaj pa se čuti velikega grešnika, z nerodno roko se je dotaknil dekličine skrivnosti. Rahlo jo prime za roko, ji gladi kodre, rahlo ji prigovarja: „Ne jokaj, Mabelle, nič hudega ne bo, samo povej mi vse.“

„Papa, moj papa!“ Strastno se mu ovije okrog vratu, pripoveduje, prosi očeta, da pusti Grga, da ga ne ustrelj...

Martin posluša, čuti njene solze, utripanje mladega srca, ki se bori za svojo neusojeno srečo, in dal bi, gotovo bi dal v tistem hipu svojo službo, svojo kri, samo da bi ustregel jokajočemu otroku. Rahlo ji vzdigne glavico, pogleda zajokani obrazek in vpraša: „Bi ti bilo zelo hudo, da umrje Grga?“

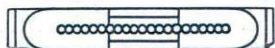
„Oh papa, jaz umrjem, če se mu zgodi kaj. Obljubila sem mlinarjevemu, da ga varujem, da ga izprosim od tebe. Pusti ga, da gre preko meje, saj ne pride morda nikdar več!“

In nov jok, ker je tako bridka beseda nikdar, misel na ječo in smrt, na bojno klanje. Martin tolaži, govori resno:

„Poslušaj, dete: Fant naj stopi v vrste našega cesarja, Napoleon prejema rad junake in priznava hrabrost vsakega. V službi za Avstrijo je dobil Grga samo rane, pri nas doseže lahko visoko stopinjo, pomaga mu do nje komisarjeva hči. Ne pravi materi ničesar, Mabelle — jaz počakam mesec dni — potem bo tvoj oče samo komisar.“

„Moj dobri papa!“ vzklikne veselo Mabelle, pa takoj jo orose nove solze, tožno sklone glavo: „On ne prestopi, papa!“

(Dalje.)

Olimpske igre nekdanj in sedaj.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

(Konec.)

Na vrsto je prišla rokoborba. Mnogo so v zadnjem času pisali o tem; nekateri jo hvalijo, drugi grajajo. Res da včasih nastop in obnašanje borilcev ni tako kakor bi ga mi zahtevali, a to vendar ne more veljati o športu kot takem. Pravijo, da rokoborci goljufajo, da so se že vnaprej dogovorili itd. Pameten človek se mora vprašati, zakaj naj bi, recimo, borilec svetovnega imena goljufal. Če tudi bi se dal enkrat vreči proti še tako veliki odškodnini, bi to njegovemu imenu pri podjetnikih in pri publiku toliko škodovalo, da izguba še v primeri ni s ponujeno vsoto. Ljudem niso vseč neodločni boji. Naj gre enkrat kdo sam tja in naj poizkusi, kaj se pravi boriti se pol ure in več! Drugi zahteva, naj se borijo z večjo vnemo, bolj temperamentno. Ali naj si polomijo roke in noge, da bi zopet nekateri vpili, da je to sirovost, da so to igre v starih rimskih arenah? Vsak je lahko bolan, samo rokoborec ne, pri njem je vse samo simuliranje, pretveza; lahko bi se boril, samo dogovorjeno je, da se ne bo; naj ga zadene še taka nesreča, boriti se mora in zmagati mora, saj je za to tukaj.

Očitati so rokoborcem, da so sirovi. To je seveda prazno. Božati se gotovo ne morejo in če v hudi borbi ta ali oni malo krepkeje prime, to še ni sirovost; ravno najboljši borilci, Ciganjevič, Eberle, Siegfried, Koch, Pohl, Podubni, Aberg itd., so tudi najmirnejši in njihova borba nudi res velik užitek in vzbudi največje zanimanje. Po ure in ure se kosata včasih dva za prvenstvo, na desetisoče, ne na tisoče, spremlja vroči, a tihi boj — ravno zaradi tega je toliko hujši —, ne slišiš najmanjšega glasu, niti šepeta, samo včasih kak priglasen vzklik, klic bodrila. To je boj moža proti možu, ki mora vsakogar navdušiti. Nikdar še nisem slišal grajati rokoborbe človeka, ki je bil sam krepak; navadno opravijo ta posel ljudje, ki jim ni mar za nobeno telesno vzgojo, ki so še daleč od ideala, stavljenega nam po Grkih.

In vendar, kaj vse nam da rokoborba, koliko drugih vaj nam nadomesti ona sama! Nikjer drugje se ne razvije v taki meri pogum in odločnost, moč in vztrajnost, gibčnost in pričujočnost duha. Vse te dobre lastnosti se strnejo in nam podelijo zaupanje v naše moči, v naše zmožnosti; varuje nas pa rokoborba pred strastmi, pred ošabnostjo in napuhom, kajti ni ga človeka, ki bi mogel trditi, da bi že ne

bil kdaj premagan. Z vsemi temi lastnostmi vred se razvije hladnokrvnost, ki je dandanes tako zelo potrebujemo.

Pravijo, da vpliva rokoborba preveč na srce, da se to razširi in oslabi in kar je še drugih takih prijetnosti. Na tem je toliko res, da ta vaja kakor vsako delo pomnoži delovanje srca, dihanje in poveča temperaturo, o bolehavem razširjenju srca pa ni govora. Zdravnika Lennhoff in Levy - Dorn sta preiskovala rokoborce in dokazala, da tudi najutrudljivejši in najdaljši boj srcu ni škodoval, da je imelo po borbi ravnotak obseg kakor pred borbo. Preiskala sta s pomočjo Röntgenovih žarkov Kocha, Eberla, Omera de Bouillon, Aimabla de la Calmette in druge; študije sta priobčila v „Deutsche medizinische Wochenschrift“.

Škoda le, da ravno pri svetovnih olimpskih igrah v Londonu razen kakih petih res izvrstnih niso nastopili najboljši rokoborci. Kako lahko bi bili zanesli zanimanje za ta lepi šport, ki vsebuje vrline vseh športov, med celi svet!

Rokoborba se je pričela osmi dan olimpskih iger. Krepki in zelo izvežbani Oger Rihard Weisz je v trinajstih minutah položil na pleča Danca C. Jensena, Oger Payr pa v štirih minutah in pol najmočnejšega angleškega tekmeca Barretta. C. Jensen je brat M. Jensena, ki je pri olimpskih igrah v Atenah in potem pri svetovni borbi dobil prvo darilo. Takoj nato je premagal Weisz tudi tega Jensena, Payr pa je bil čisto izpremenjen in je v četrte ure moral pustiti palmo zmage Rusu Petrovu. Par dni pozneje, 24. julija, sta se kosala Weisz in Petrov. Rusa sicer ni mogel Weisz spraviti na hrbet, a vendar so mu priznali zmago, ker je ves čas napadal, Rus se pa samo branil. Weisz je še jako mlad, je absolviral tehniko in je veleposestnik v Budimpešti. Ko je prišel domov, ga je čakala na kolodvoru množica 10.000 ljudi in ga v svečanem izprevodu nesla v njegovo kavarno „Japan“.

To je bila „težka“ vrsta, vsak udeleženec je moral tehtati nad 90 kg. V srednji vrsti, 80—90 kg, se je najbolj odlikoval finski inženir Werner Weckmann; znan je kot eden najboljših rokoborcev sploh, znan pa tudi na literarnem športnem polju, saj je poleg drugega izdal o svoji stroki športa celo knjigo v finskem jeziku. — Drugi tekmeci niso toliko znani.

Omeniti moramo, da so bili vsi udeleženci amaterji, ne profesionali, zato tudi ne čitamo imen Ciganjevič, Podubni, Lurich itd.

Izmed dirk je največ zanimanja vzbudilo dirkanje na 100 km. Princ Waleski, sedanji angleški kralj, je namenil zmagalcu krasno majoliko. Lilo je kakor iz škafa, kljub temu so vsi priglašeni nastopili k tekmovanju, a drug za drugim je moral odnehati, nad 80 km vidimo še samo tri Angleže in Francoza Lapiza. Ob burnem ploskanju navzočih Angležev je šel prvi skozi cilj Anglež Bartlett po dveh urah, 41 minutah in 49 sekundah.

Petek, 24. julija, isti dan kakor maratonski tek, se je vršila tudi tekma v skoku s palico (Stabhochsprung). Kakor smo že omenili, bi bilo jako želeli, da bi ta skok sprejeli tudi naši telovadni odseki med svoje vaje. Posebno na gledalce napravi skok s palico poseben učinek. S hitrimi, dolgimi koraki hitijo tekmeči do črte, zasadijo palico pogumno v zemljo in visijo trenutek pozneje v zraku v višini, ki dosega pogosto dvakratno velikost skakalca. V Londonu sta dosegla Amerikanca E. T. Cooke in A. C. Gilbert višino 3.708 m, Kanadec Archibald, Amerikanec Jacobs in Šved Soderström pa 3.58 m! Skakati so začeli pri treh metrih, pri nas pa pri 2.5 m že nehajo. Veliko se imamo še učiti, dosti dela imajo naši telovadci, da bodo vsaj približno dosegli svoje ameriške, švedske, ogrske in druge tovariše. Tudi Nemci so se začeli v zadnjem času intenzivno baviti s tem in Paseman iz Kiela je skočil ravno zadnje dni — prve dni meseca junija 1910 — tri in pol metra visoko.

Vsak začetnik se mora varovati takozvanega „plezanja“, ki je naravnost smešno in nas nikakor ne more prepričati, da gre tu za resen šport. Nekateri imajo namreč navado, ko so zasadili palico v tla, da s krčevito naglico plezajo po njej in visijo potem navpično nad povprečnim drogom ter izkušajo z različnimi čudnimi kretnjami zavihetati se na drugo stran. V trenutku, ko nastopi prenehljaj v skoku, to ni več skok in se ne sme šteti kot tak.

Kako drugače skočijo Cooke ali Francoz Gonder ali Archibald i. dr.! Najprvo lahen tek, ki postane hitrejši pred drogom, leva roka prime palico nad desno in ne da bi roki še enkrat izpremenil, je tekmeč na vrhu in čez. Omeniti moramo, da je bil rekord leta 1908. že 3.9 m, in sicer ga je imel Amerikanec R. Dray, dijak vseučilišča Yale. Tudi Cooke, Archibald i. dr. so bili ali so vseučiliščniki. Archibald je pri treniranju za tekmo dosegel 3.75 m, a pri tekmi mu je malo izpodrsnilo. Letos, 30. aprila 1910, je padel tudi Drayev rekord. Poročili so iz Sv. Frančiška v Severni Ameriki, da je pri atletskih vajah v Berkeleyu v Kaliforniji skočil Lee Scott, dijak kali-

fornijskega vseučilišča, s palico 391.64 cm visoko! Ne bo več dolgo in bomo dobili poročilo, da so dosegli višino štirih metrov. Koliko je to, si težko predočimo, treba je le izmeriti in potem šele strmimo nad izredno spretnostjo in izurjenostjo ameriških atletov!

Maratonski tek! V stadiju se je zbralo okoli 80.000 ljudi, koliko jih je pa stalo ob cestah, se ne da izračunati. Pot je bila dolga 42 km in 600 m. Na dvoru Windsorskega gradu, ki ga je ta dan angleški kralj izjemoma dal občinstvu v uporabo, je bil start, to je začetek tekme. Nekateri so prenočili v različnih hotelih v Windsoru, drugi so se pa pripeljali s posebnim vlakom navsezgodaj iz Londona. Bilo je to v petek, 24. julija. Zdravniki so pred tekom vsakega natančno preiskali. Oglasilo se jih je bilo 75, prišlo jih je pa na dvor 56. Ob četrt na tri se je pripeljala princesinja Waleska (sedanja kraljica) s princema Albertom (sedanjim kraljem) in Henrikom v Windsor in takoj je Lord Desborough, ki je spremljal tekmo ves čas v avtomobilu, dal znamenje za start, ob dveh in pol. Prvi so prišli skozi vrata Kanadec Burns in Angleža Clarke in Barnes. Takoj se je videlo, da je hitrica v začetku tako dolge poti prevelika, tudi je bilo prevroče; seveda, Angleži so mislili, da jim to ne bo delalo težav, ker so na domačih tleh, a kmalu so morali spoznati, da je drugače. Celo taki, ki so bili pri teku na poizkušnjo preje prvi, kakor n. pr. Duncan, so morali zaostati ali celo tekmo pustiti.

Sploh mora biti priprava na daljši tek jako skrbna. V tem oziru so uprav vzorna navodila, ki jih je dal Shrubbs, znameniti angleški tekač, na razdaljo treh do dvajset kilometrov; skoro vsi rekordi v tej stroki so njegovi. Med drugim pravi: Nikakor ne smemo tekati na velike daljave pred osemnajstim letom. Najboljše treniranje (vaja, priprava) je hoja. Tri- ali štirikrat na teden moramo korakati do 30 km, in sicer na uro vselej čez 7 km. — Za nas je to veliko, za Amerikance in Angleže pa seveda malenkost, saj jim 9 km na uro ne dela nobene težave. — Ostale dni korakajmo do 15 km, na uro po osem. Eden dan v tednu naj bo tek po cesti na razdaljo 32 km. Tako se vadimo mesec dni ali šest tednov, zatem pa sledi še bolj skrbna in natančna priprava. Sedaj moramo tekati vsak teden dvakrat 32—40 km, in sicer vselej po cesti, druge dni pa 18—25 km. Hitrost naj bo poljubna, prevelika ne sme biti. Pri tekmi sami začnimo počasi, s hitrostjo, ki jo lahko pridržimo dolgo časa brez napora. Nog ne preveč privzdigovati, sploh se ne utruditi, gledati ne smemo na lep tek, ampak na to, kako se nam bo posrečilo dobiti tekmo, naj bo potem tek tak ali tak. Telo naj bo le toliko upognjeno naprej, kolikor je to potrebno

za premaganje zračnega upora. Amerikanci imajo v tem oziru nadmoč nad drugimi športniki; ta nadmoč njihova pa ne obstoja v drugem kakor v skrbnem treniranju in v resnosti, s katero se bavijo s svojim poklicem.

Maratonski tek, pravi nadalje Shrubbs, je postal v zadnjih letih uprav klasičen. V Atenah leta 1906. nihče ni mislil, da se bo tako hitro razširil, jaz sam nisem slutil, da se bom tudi treniral zanj. Že takrat sem pa vedel, da Iherringov čas, $42\frac{1}{2}$ km v dveh urah in 51 minutah, ni ravno poseben in izkušnja mi je to potrdila. Kmalu sem opustil tek na manjše razdalje in se začel pripravljati na maratonske tekme; ni mi žal za to. Pripravljaj sem se na opisani način, ta čas opustil vsak tek na par kilometrov in izkušal spraviti teh 42 km takorekoč v noge. Cesta mi je za treniranje ljubša kakor športna tekališča, ker se na cesti mišice veliko bolj okrepijo. Vedno moramo paziti, da se preveč ne utrudimo, ne smemo pretrdo stopati, premikati se moramo kakor v nekakem spanju in v sanjah; ne glejmo med tekmo na druge tekače, kje so, koliko so pred ali za nami; če smo se skrbno pripravili, vemo dobro, kdaj nam je mogoče priti do cilja. Posebno važno je to, da se ne oziramo na občinstvo in se sploh ne menimo zanj. Ono hoče vedno vse bolje vedeti kakor tekmeci sami. Misliti moramo, da smo sami na cesti in da treniramo, da ni nobenega gledalca. Če bi pa kljub temu radi semintja dober svet, postavimo ob cesti kake športnike, ki nas opomnijo na morebitno napako. Sicer pa tekajmo čisto mehanično, kakor da bi možgani nič ne vplivali na delovanje nog. Brezdvomno so maratonske tekme jako interesantne in nas zanimajo od začetka do konca.

V Londonu se je opazilo, da marsikak tekmeec ni bil tako skrbno pripravljen kakor zahteva Shrubbs. Do polovice pota so bili Angleži na čelu dolge vrste, tu jih je prehitel Hefferon iz Južne Afrike. Indijanec Longboat, v katerem so vsi videli zmagalca, je žal moral po 32. kilometru izstopiti iz vrste. Doma v Kanadi, je konkuriral ta simpatični Indijanec do londonskih olimpskih iger večinoma v Zveznih državah in dosegel jako ugodne uspehe; tako je v Bostonu pretekel štirideset kilometrov v dveh urah in 24 minutah. Poslali so ga zato k olimpskim igram. Treniral je na Irskem in prišel v London v najboljšem razpoloženju. Deset kilometrov pred ciljem je imel samo še dva tekmece poleg sebe, Hefferona in Italijana Doranda. A neznosna vročina je začela vplivati kmalu tudi na Longboata; dvajset jih je bila že prisilila, da so nehali teči, sedaj tudi Longboata. Trikrat je začel korakati, tu so ga vzbudili bodrilni klici množice, zopet je začel teči, a nazadnje je vendar le moral opustiti tekmo.

Par sto metrov pred stadijem je Dorando dohitel Hefferona, ki se je moral slednjič umakniti tudi Amerikancu Hayesu, tako da je bila pri vhodu v stadij sledeča razporedba: Dorando, Hayes, Hefferon. Če bi pa rekli, da je Dorando „pritekel“ v stadij, bi se zmotili. Do 200.000 oči se je obrnilo pri poku topa proti vhodu, a Doranda še ni bilo, pri vstopu je ves upehan padel na tla; močili so ga in nadaljeval je svoj „tek“, to se pravi, polagoma se je pomikal po areni, večkrat omahovaje. Štirikrat se je zgrudil, a nazadnje je vendar prišel, seveda s pomočjo svojih italijanskih rojakov, do cilja, do zaželenih vrvice. Nato je omedlel, odnesli so ga in par ur ga ni nihče videl.

Kraljici so pri pogledu na ubogega Italijana prišle solze v oči, ni mogla ostati na svojem prostoru, jokaje je šla proč. Hayes, drugi zmagalec, je prišel čisto čil do cilja, se je potem celo izprehajal; videlo se mu je, da je Amerikanec izvrstno treniran, da ima svoje telo popolnoma v oblasti. O drugih pa rajši ne govorimo. Najugodnejši vtis je napravil Šved Svanberg, ki je bil po vrsti sicer deseti, a je res priteknel v stadij.

Veliko se je potem govorilo in pisalo, ali je to šport, ali ne, če se ljudje mučijo, ali se da to zagovarjati, in vsi kritiki in kritikastri, ki jim je šport trn v peti, so povzdignili svoj glas in izkušali v zabavljanju prepričati drug drugega, navadno ljudje, ki imajo človekoljubje vedno na jeziku, a v resnici ga ne poznajo. S kako naslodo zasledujejo večinoma ravno ti ljudje avtomobilske dirke, zrakoplovne poizkuse itd., in vendar, kako brezprimerno več nesreč se pripeti pri teh prireditvah.

Stvar je čisto navadno ta. Tekmovanje je bilo prosto, kdor se ga je hotel udeležiti, se ga je, kdor ne, ga ni nihče silil. Da bi pa to prepovedali, kakor zahtevajo nekateri, je pa seveda nezmisel, in pameten človek se bo temu samo smejal. Potem bi nam morali prepovedati hoditi po gorah, voziti se po avtomobilih, seveda še bolj v zrakoplovih, morebiti celo v železnicah, kajti nevarnost je tu mnogo večja nego pri olimpski tekmi. Da taki „objektivni“ sodniki nimajo smisla za športni čut posameznika, je seveda jasno. Pripravljani pač moramo biti, skrbno pripravljani, popolnoma trenirani, in ravno to zahtevajo tudi najboljši poznavalci športa, kakor smo poročali o Shrubbu. Potem se ne bo nikomur nič pripetilo. Pomisliti moramo pa tudi, da te omedlevice itd., niso bile posledice tekme same, ampak posledice nenormalnih razmer. Prej več dni dež na dež, vedno hladno, 24. julija pa naenkrat neznosna vročina, ni čuda, da se je pripetila kaka nezgoda — večjih nezgod tako ni bilo kakor omedlevice —. Sicer pa omedlimo lahko pri navadni hoji po cesti,

NA LOV!

J. PL. BRANDT

ako je vročina prehuda, le pomislimo na tako pogoste slučaje solnčarice. Termina pa tudi niso mogli tako hitro preložiti, ker je bilo že cele tedne prej vse natančno določeno. Torej je bilo vse tisto huronsko vpitje preveč in prav ima nemški športni list, ki pravi: Wenn ein Beweis dafür erbracht werden müßte, daß die Olympischen Spiele der Neuzeit für die moderne Athletik ein unschätzbare Triumph sind, so könnten diese von sinnloser Wut eingegebenen Kritiken als ein solcher gelten. — Wer die englische Bevölkerung und ihre Sportbegeisterung kennt, wird zugeben, daß nicht Sensationslust, sondern das Verständnis für die Bedeutung der ungewöhnlichen körperlichen Leistungen diese Menschenmassen versammelt hatte. Und die dramatischen Vorgänge im Stadion wurden von all den Tausenden mit inniger Teilnahme verfolgt, überall bemerkte man ein von gereiftem sportlichem Verständnis eingegebenes Verhalten: ein überquellendes Gefühl der Begeisterung, als der erste im Stadion eintraf, dann feierliche Stille bei jenen unglücklichen Zwischenfällen, die infolge der übermäßigen Hitze vorkamen, und dann wieder lauter Jubel, als die Sieger das Ziel passiert hatten. Das war die Teilnahme eines Kulturvolkes an einer sportlichen Veranstaltung, die solcher Würdigung wert ist. — To smo navedli, da vidimo Angleže res take kakor so in ker je med nami vse polno kritikov, ki grajajo vsako enako prirediteljev in vidijo povsod samo sirovost.

Ker je Dorando prišel do cilja le s pomočjo svojih rojakov, so Amerikanci v imenu Hayesu vložili pri olimpskem odboru protest proti njegovi zmagi; saj je rekel neki Anglež, da tisti narod, ki šteje maratonskega zmagačca med svoje, lahko pogrši vse druge zmage, kar je seveda malo preveč. Zato so Dorandu odrekli prvenstvo in ga prisodili Hayesu. Angleži so pa že iz nasprotstva do Amerikancev, ki se je pokazalo tudi sicer ob vsaki priliki, častili Doranda na vse načine; kralj mu je kot moralničnemu zmagovalcu namenil krasen zlat pokal, ki mu ga je prihodnji dan izročila kraljica; pisatelj Conan Doyle je vpeljal zbirko za nabavo narodnega daru za Italijana itd.

Iz Windsorskega gradu do Londona je porabil Dorando dve uri, 25 minut in 47 sekund, Hayes 2 : 55 : 18 (dve uri, 55 minut in 18 sekund), Heferon 2 : 56 : 6, Šved Svanberg 3 : 9 : 15. Tudi Čeh Nejedly je tekmoval, njegov čas je bil 3 : 26 : 39. Sicer so bili pa poleg Amerikancev, Angležev in Kanadcev ter omenjenega Šveda in Čeha tukaj tudi tekači iz Ruskega, n. pr. Lind 3 : 28 : 49, iz Holandskega, iz Danskega itd.

Malo pozneje je priredil angleški časopis Evening News tekmovanje na isto razdaljo, 42·6 km, za profesionalce. Prvi je bil Francoz Siret iz Pariza v dveh urah in 37 minutah!! Od onega časa, ko je atenski vojak Fejdipides prinesel od Maratona v Atene veselo novico o zmagi in jo plačal s smrtjo, so do konca leta 1908. dobili važnejše zmage v tem teku sledeči njegovi znameniti nasledniki:

1896 v Atenah Louis	42·6 km	v 2 : 55 : 20
1896 „ Parizu Len. Hurst	40	„ „ 2 : 31 : 32
1898 „ Parizu Champion	40	„ „ 2 : 30 : 10
1900 „ Parizu zopet Len. Hurst	40	„ „ 2 : 26 : 48
1902 „ Ženevi Charbonnel	42	„ „ 2 : 44 : 0
1906 „ Atenah Sherring	42·6	„ „ 2 : 54 : 23
1908 „ Londonu Dorando	42·6	„ „ 2 : 54 : 47
1908 „ Londonu H. Siret	42·6	„ „ 2 : 37 : 0
1908 „ Milanu H. Siret	42·8	„ „ 2 : 42 : 28

Častihlepen ni zlepa kdo tako kakor atlet in zato sta se Dorando in Hayes seveda takoj dogovorila, da se bosta koncem leta še enkrat kosala. Tekmovala sta 26. novembra v Madison Square Garden v Novem Jorku, na prostoru, ki je podoben londonskemu olimpskemu stadiju. Daljava je bila 42·4 kilometrov. Že takoj začetkom dirke je bil Dorando na prvem mestu in to mesto mu je tudi ostalo; porabil je 2 uri, 44 minut in 20 sekund, Hayes pa 2 uri, 45 minut in 5 sekund. Vidimo tudi, da pri tako izbornih tekmejih difference niso velike. Amerikanci so se seveda zelo čudili, da njihov atlet na domačih tleh v njihovi navzočnosti ni zmagal; Dorandov uspeh je zato tem večji.

Dorando je bil že v svoji italijanski domovini eden najboljših tekačev in ko je šel v London, so bili Italijani, tudi kralj sam, trdnega prepričanja, da bo prišel na eno prvih mest. Glede maratonskega teka v Londonu se je izjavil, da mu je bilo grlo pri zadnjih kilometrih kakor izsušeno in glava tako vroča, da ni imel nobenega pravega občutka več. Vendar bi bil prišel, tako je zatrjeval, tudi brez pomoči do cilja in nič mu ni bilo všeč, da so ga pobrali s tal. Ko je konkuriral v Novem Jorku, mu tudi ni bilo prav, da je po njegovem prihodu množica takoj drla v stadij in ga nosila okoli, kajti hotel je še enkrat v najhitrejšem diru leteti okoli stadija in s tem dokazati, da je bil v Londonu samo žrtva nenavadnih razmer. Opetovano je izrazil željo, da bi se rad kosal v maratonskem teku tudi s svetovnim mojstrom Shrubom in pa z Longboatom. Ta želja se mu je kmalu izpolnila, a tedaj ni imel takega uspeha kakor prej, pa tudi Shrub ne tega, ki ga je pričakoval. O tej tekmi naj še izpregovorimo par besedi; sicer ne spada v okvir olimpskih iger, a združila je pet najboljših tekačev vsega sveta in je v tej stroki športni dogodek brez primere.

Tudi je v tem oziru znamenita, ker so se je udeležili trije olimpski tekmeči.

Ob velikanski udeležbi so poizkusili svoje moči 3. aprila 1909 Dorando, Hayes, Shrubbs, Longboat, dalje Amerikanec Maloney in Francoz Saint-Yves. Tekma se je vršila v Polo-Groundu v Novem Jorku na razdaljo 42·2 km. Maloney ni prišel posebno v poštev. Ker so olimpski udeležniki medtem bili prestopili k profesionalizmu, so bile razpisane precejšnje nagrade. Prvo darilo je bilo 5000 dolarjev, torej okoli 25.000 K, drugo 2500, tretje 1500, četrto 1000 dolarjev. Začelo se je popoldne 10 minut čez tri. Vodstvo je imel Dorando, potem so sledili Saint-Yves, Shrubbs, Longboat, Maloney in Hayes; kmalu pa je Saint-Yves pospešil svoj tek in bil po prvi milji (milja 1·609 km) že 70 metrov pred drugimi. Shrubbs je imel posebno taktiko. Ker je bil par dni poprej v tekmi z Longboatom poražen, ni sedaj napel vseh moči, temveč se je omejil samo na opazovanje prvega tekača in hranil moči za konec. Pri deseti milji je začel Saint-Yves navidezno pešati, na njegovo mesto je prišel Shrubbs, ki je bil prej tik za njim. Pri 25. kilometru vidimo Shrubbsa še vedno na čelu, sledijo mu po vrsti Saint-Yves, Dorando in Longboat, daleč zadaj kot peti in šesti pa Maloney in Hayes. Pri 17. milji (27·31 km) je Longboat videl, da bi sicer Doranda lahko še prehitel, nikakor pa ne prvih dveh, zato je rajši izstopil, ker ni hotel tretjega mesta, seveda tudi ne 1500 dolarjev, t. j. 7500 kron. Pri 20. milji je prvi Francoz (porabil je bil dosedaj 1 uro in 57 minut, nekaj izrednega). Po 25. milji se pa ojunaci Dorando in začne se hud boj med njim in Shrubbsom za drugo mesto, prvo si je bil že tako zagotovil Saint-Yves, tega ni bilo več mogoče dohiteti. In res se je Dorandu posrečilo, pri 25. milji (40·5 km) priti na drugo mesto; Shrubbs je tedaj izstopil, ker se tudi on ni hotel zadovoljiti s tretjim darilom, ki si ga je na ta način lahko priboril Hayes, četrto pa brez težave Maloney. Hayes se ta dan ni ravno posebno odlikoval. Glušče ploskanje je pozdravilo Saint-Yvesa, ko je prispel popolnoma čil v res lepem teku do cilja. Vzdignili so ga in ob zvokih marseljeze v triumfu nosili po dirkališču. Saj je pa to tudi zaslužil, kajti pretekkel je bil na tujem terenu 42·2 km dolgo pot v 2 urah 40 minutah in 51 sekundah; Dorando je prišel pet minut, Hayes devet, Maloney pa deset minut za njim do cilja.

Vrnimo se v London. Ko so Italijani par dni po zaključku igre odhajali v domovino, so navdu-

šeni Londončani priredili Dorandu take ovacije na kolodvoru, da si je komaj priboril pot do voza. Zadnje dni je bil srečni Italijan najpopularnejši človek v Londonu, tekmovali so, kdo ga bo bolj slavil. Nešteto je bilo podjetij, ki so se imenovala po njem. Različni varieté-odri so ga proti ogromni odškodnini najeli, da se je zvečer za par trenutkov pokazal zbranemu občinstvu, ki se je pri teh prilikah zbralo vselej v velikanskem številu. Tovarne jestvin so ponosno naznanjale v reklamah, da je Dorando pokusil njihov izdelek; vse je prekosil neki krojač v najbolj živahni in aristokratski londonski ulici, ki je poslal brzojavke v vse večje časopise, da se bo o tej in tej uri zglasil pri njem Dorando in si kupil obleko. Da ga je več trgovcev naprosilo, naj da svoje ime za njihovo tovarniško znamko, je umljivo, še bolj umljivo je pa, da je dobil velikansko število ženitnih ponudb. Tudi doma so ga slavili kar najbolj sijajno.

Zadnji dan, 25. julija, razdelitev daril! Godba grenadirjev je zaigrala narodno himno in naznanila prihod kraljice, trobentanje škodske garde je napovedalo pričetek. Na odru je stala kraljica s princezino Viktorijo in švedskim prestolonaslednikom, pod odrom po vrsti zmagalci. R. Walker, mladi zmagalec v teku na 100 metrov, je dobil prvo darilo. Kraljica je darila izročila sama, pomagala sta ji voditelj igre, lord Desborough, in gospa Robertson. Še preden je bilo to končano, so naznanjali hura-klici, da je prišel tudi Dorando v areno, zopet zdrav in čil. Kraljica mu je podarila zlati od kralja mu namenjeni pokal. Hayes je dobil veliko soho maratonskega tekalca iz bronu, Amerikanci so ga dvignili na mizo, poleg njega postavili soho in ga z velikim vpitjem nosili po stadiju.

Občinstvo in atleti so trikrat zaklicali hura kraljici na čast; nato so se razšli, vrata olimpska so se zaprla. Zmag so si priborili Angleži triindvajset, Amerikanci iz Zveznih držav osemnajst, Švedski pet, Francozi štiri, Ogrski tri, Nemci dve, Italijani dve, Južni Afrikanci, Finci in Kanadci po eno, znamenje, kje je šport doma in kako so še celo Nemci daleč za drugimi. V zadnjih dveh letih so Nemci to razliko z neumornim delom zmanjšali.

Prihodnje olimpske igre se bodo vršile leta 1912. v Stockholmu. Že sedaj, dve leti pred igrami, imajo izdelan natančno načrtan program, uporabljene vse izkušnje dosedanjih prireditev. Na svidenje torej pri olimpskih igrah v Stockholmu leta 1912.! Dal Bog, da bi se sčasoma njihov vpliv pokazal tudi pri nas!

Na morju.

Črtica. — Napisal Franc Bregar.

Sečnik Mihael je končal predzadnje leto medicinskih študij, ko mu tiste počitnice umrje oče sredi dela. Na Savi je bil začel zidati velik mlin, par dni pred smrtjo je podpisal pogodbo, s katero se je obvezal v petih letih izplačati zelo obširni, a dosti ugodno kupljeni gozd, o drugih skrivnostih njegovega gospodarstva pa je itak komaj kdo kaj vedel. V hiši je nastala strašna zmeda in Mihael Sečnik, ki je že prišel domov truden in razdražen, ker je zadnje leto v Nemčiji veliko več delal kot spal in jedel, se je mnogokrat, ko so poklicani in nepoklicani svetovavci silili z vprašanji in pojasnjevanjem v objokano mater, prijel za glavo v svoji sobi in včasih šepetal, včasih kričal: „Tolle Wirtschaft! Tolle Wirtschaft!“ (Sečnik se je često, zlasti zadnji čas, zasačil pri nemških monologih in je mnogokrat raditega nehote zardel.) Najtežje je bilo to, da je bil Mihael najstarejši sin, medtem ko je bil njegov brat pet let mlajši, slabo razvit in brez prave gospodarske nadarjenosti; resnično se je bilo bati, da se lepo posestvo začne krušiti kot trhla razvalina, in kadar je Sečnik pomislil, da nimajo nikogar, ki bi z razumom in krepko voljo posegel med zmršene domače zadeve, je v zavesti svoje nemoči in popolnega neznanja škripal z zobmi in resno premišljeval, ali bi z lobanjo ob steno.

In če bi bila tudi samo skrb za domačijo, je bilo dovolj vzroka, da je Sečnik, ki je ljubil dom zelo zelo — dasi si je včasih v trenutku lažnivih refleksij očital, da ne ljubi nikogar razen sebe, in dom najmanj — do druge in tretje ure ponoči hodil po sobi gorindol, prižigal cigareto za cigareto, odpiral okno, da razkuži zrak, in ga zopet zapiral, ker ga je jezilo šumenje vode za hišo, si stokrat s silovitimi gestami in globokim glasom deklamiral:

Ah, dobro ti je tukaj, oče moj!
A jaz potujem pot ti negotov
brez smotra, brez prijateljev, drugov,
brez sreče, sam, a z dušoj žalostnoj . . .

dokler ni mati tiho prišla po stopnicah in lahnó lahnó potrkala na vrata ter se zopet splazila v svojo sobo, da mu ne pokaže objokanih oči.

Pa ni ga razjedala samo skrb za domačijo. Ne, zadnje leto je doživel prvi roman, ljubezni stara zgodba se je ponovila v stari obliki, toda nanj je delovala kot smrt ali kot strašno razodetje. Ves njegov etični sistem se je ob tem dogodku nevarno zagugal in malo ali nič ni manjkalo, da se ni znašel

sredi razvalin, kar je mlademu človeku, ki ljubi naglico in gotovost, smrt, ker si rajši obtolče pesti in razbije čelo ob starem kamenju, preden začne zidati nanovo.

Dve leti je ljubil najlepše dekline v trgu, ljubil z nežnostjo mladeniča, ki ne misli čez trenutek, in z močjo moža, ki že razumno snuje bodočnost, a ko se je tretje leto vrnil iz Nemčije . . . si je novi kodrolasi pristav, včasih zamišljen, a največkrat zelo zadovoljen, vihal brke na trgu in gospa sodnica mu je v zaupni družbi nadela galantno ime Nepremagljivega. V mali, ljubi hiši — ki sem jo venomer obljajaval kot pes, si je sedaj govoril Sečnik — so pa bili mnogokrat spuščeni zastori tudi ob belem dnevu, mati je hodila okrog s povešenim, preplašenim pogledom in dekleta že itak ni bilo dva meseca na izpregled.

Sečnik je bil divji. Smrt očetova in homatije v hiši, to je leglo nanj le kot strašna teža, le kot velikansko breme, toda kadar je pomislil na oni dogodek — in mislil je vedno — je vse zavrelo v njem. Kot uganka se mu je zdel, dasi je neprestano in preživo čutil, da je resnica, in sicer ostudna resnica, ki mu je ob njej zatrepetalo vse živčevje, kadar si je predstavil podrobnosti dogodka, kakor če se človek dotakne mrzle in opolzkomokre golazni. Tako se je zgodilo, da je Sečnik mnogokrat napol slonel, napol ležal na mizi, grabil in mečkal prt pod seboj in šepetal z zaprtimi očmi:

„Ki sem jo ljubil kot pes . . . kot pes, ki je žalosten nagobčnika, ker ne more lizati roke gospodarjeve! Ki me je neštetokrat obšla misel, da bi se zgrudil na kolena in si iz ljubezni in spoštovanja razbil čelo pred njo, ki sem cele ure ponoči postopal pod njenim oknom in širil roke, da poljubim nebo in zvezde na njem . . . Ki bi slavca zadavil, da ji ne moti spanja . . . Jaz sem se trudil v tujini živeti kot svetnik . . . Klanjam se, gospodična! Vi ste se tačas izvrstno zabavali, kajne! Prav, zelo prav, kajti ura zamujena ne vrne se nobena, zlasti ura mladosti, ki jo le tepci zamujajo . . . Moj Bog! Odpusti mi, če pregrešno govorim! Moj razum je zbeگان . . . Blisk imaš — prosim Te, udari! Zemlji zapoveduješ — naj se odpre in požre . . .“

Tako je govoril v Sečniku človek, ki mu je prirojeno, da v bolesi obmetava zvezde s kamenjem. Včasih je govoril dolgo, dokler se ni ves zasopel, včasih pa se je nenadoma zavedel svoje visoke dekla-

macije in igralske poze in je naglo skočil, se vrgel v stol ter zakril obraz z rokami:

„Ali blaznim, ali se podlo hlinim, ali se mi sanja in se bom jutri zbudil zdrav. Včasih sem se čudil, kako morejo ljudje dvomiti o svoji biti, a sedaj res ne vem, če sem in če je svet krog mene... Toda eno je popolnoma gotovo: V krepost verjemi, kdor hoče; jaz nimam razlogov, da bi verjel, in si jih tudi nikakor ne mislim iskati.“

In zopet je, v trenutku, kot blisk, videl vso nezmyselnost svojega sklepanja. (Te dni se mu je velikokrat zgodilo, da sta se mu obenem v duši samostojno razvijali dve misli, in dokler je trdil eno, je že čutil, da je nasprotno resnično.) Obraz se mu je spačil v nasmeh — kot na ukaz in zoper svojo voljo — in Sečnik si je zašepetal:

„O logike! O logike!... Pa — kdo sme trditi, da človek ne more živeti brez logike? V dejanjih je očitvidno ni, zakaj bi morala biti v besedah in mislih!... Ah, tudi to je bedarija. Logika je, toda kdor je močan, jo lahko hvaležno odkloni in jaz jo odklanjam. Da, na trg stopim in zakričim: Gospoda, jaz vašo logiko odklanjam. Pomagajte si z njo, meni je bolje brez nje!“

Razširil je roke in visoko dvignil glavo ter dvakrat premeril sobo s trdimi koraki.

* * *

Konec dolgih dni brez hrane in trudnih noči brez spanja je bil ta, da je Sečnik zbolel, preden se je tega sam zavedel. Ko je okreval, mu je bilo, kakor bi se bil za mnogo let postaral. Vse, kar je doživel, se je umeknilo nekam daleč v preteklost; Sečnik ni več mislil na to, in kadar je pomislil, mu je bilo tako zoprno in tuje, da se je stresel. Zoprni so mu bili ljudje, s katerimi je občeval dannadan, zoprne knjige, zoprni je bil sam sebi. Nabralo se je bilo v njem mnogo tope resignacije — Sečnik je to imenoval „hudobijo“ — v kateri je trdil, da proda svet in kar je dobrega in slabega na njem s seboj vred za groš.

Zdravnik je silil na morje; Sečnik je pritrdil, da bi bilo popotovanje koristno, a ni niti pomislil, da bi kam šel. Mati ga je z boječimi pogledi in včasih mimogrede s kako besedo prosila, naj „skrbi zase“, pa on je ostal doma. Toda slednjič je prišel tovariš in prijatelj Masel in je opravil s Sečnikovo materjo vse sam. Tako so krenili na pot; Masel, človek, ki je bil vedno tri pedi nad zemljo in vsak trenutek pripravljen iztekniti si eno oko, če bi mogel potem z drugim videti svoje ideale uresničene; Verbuč vedno enako miren in počasen, ki je trdil o sebi, da je „edini ohranil neizpremenjeno vsoto kranjskih

samobitnosti“, in ki je zato nosil na vsako pot s seboj veliko culo v jezo in veselje svojih tovarišev; Pratež, neroden in boječ mladič, ki je mislil s svojimi pesmimi zares, pa mu prijatelji niso veliko verjeli, ter Lončar, filozof z voljo in poklicem, malo prenatancen in siten — „kakor vsi filozofi“, so pravili njegovi tovariši.

Sečnik se ni več znal prav znajti v tej družbi; bila mu je tuja in malodane več kot tuja. Pa je šel kot človek, ki mora opraviti dolgočasno in sitno delo prej ali slej.

* * *

Ladja je dosti mirno in zmerno hitro plula proti jugu. Dijaška družba je sedela na krovu, Sečnik tesno ob ograji, brezmyselno in nezavestno šepetaje že vstotič:

O Adrija, kako naj te objame,
kako te naj poljubi pogled moj! —

ostali pa okrog kart, ki jih je našel Verbuč med srajcami v culi. Drugih ljudi je bilo malo na krovu: trije mladi pari, ki se jim je na vsaki kretnji poznalo, da so ravnokar nastopili ženitovanjsko popotovanje, dva nemška študenta, večja italijanska družba, profesor s knjigo in kupom časopisov na kolenih ter nekaj starih samcev z Baedekerjem in kukali.

„To je torej morje!“ si je dejal Sečnik, pa je takoj nadaljeval: „O Adrija, kako naj te...“ Vtis te široke planjave in vse pokrajine, ki jo je risala božja roka s počasnimi, mirnimi potezami, je bil njemu popolnoma nov. Na vzhodu se je leno raztegnila dalmatinska obala kakor človek, ki je, od vročine omamljen, zdrsnil v vodo, zaprl oči, pozabil na svet, mlačni valovi pa mu pluskajo do prsi. „Da, tako zatisniti oči, nič se geniti, nič videti, nič vedeti... O Adrija, kako naj te objame...“ si je dejal Sečnik in je zatisnil oči.

„Pratež, igray, kot se spodobi!“ je zakričal Verbuč in je jezno vrgel karto.

„Čemu vpije, tepec?“ si je mislil Sečnik in je takoj zopet prešel v deklamacijo: „O Adrija, kako naj te...“ Na desno in levo leže otoki, zaspano iztegnjeni, okameneli iz dolgega časa in brezbržnosti, brez otročjega hrepenenja v oblake, kamor bi radi kranjski hribi. Tako je treba živeti. Solnce vzhaja nad njimi z zarjo in zlatimi oblaki in zahaja z vsem svojim nadutim veličastvom, vali se igrajo krog njih kot razposajena otročad in včasih besnijo ponoči in grizejo kot stekli psi, ladje plovejo mimo njih in popotniki mahajo z robci — a otoki so se iztegnili v vodi in ne vidijo nič, temveč so samo neskončno leni in brezbržni. „Ko si bodo drugi zidali vile in gradili palače, si jaz kupim tak otok, dolg, ozek, le zasilo porastel, in si...“

„To ni slučaj, prijatelj, temveč spretnost in premislek!“ je dokazoval Lončar, ko je dobil igro.

„Kako je ta človek dolgočasen!“ si je mislil Sečnik in ga je pogledal od strani. „O Adrija, kako... Ne, nekaj drugega sem hotel reči. Nekoč sem predsedel ves popoldan v Monakovem pred Böcklinovo ‚Igro valov‘, pa sem bral v njej, kar mi je želelo srce in ne kar je bilo pisano. Toda sedaj čutim vso tisto veličastno praznoto morja, ko se po viharju trgajo oblaki na nebu in zadnji valovi begajo svoja neskončna, enakomerna pota; brez strasti, brez želja, v večni valoviti črti begajo in so kakor otrok v zibelki, ki se mu že napol zapirajo oči in ki mu prvi sen ljubeznivo kroži bela lica. Böcklin, ali si tudi ti videl morje tako in si videl delfina, ki kot slep dirja, brez volje in cilja, le da dirja, in ki ne more solncu napraviti boljšega poklona, kot da mu pokaže svoj mastni, mesnati rep? ...“

„Bijte se sami, jaz sem omagal,“ je dejal Masel tovarišem in prisedel k Sečniku ter mu del roko krog rame.

„Zakaj molčiš, duša?“

Sečnika je neprijetno izpreletelo. „Čemu me obema in kaka duša, za zlodja?“ si je mislil, dejal je pa: „Molčati je zlato!“

„Pa največkrat ponarejeno. Vidiš, jaz imam veliko rajši človeka, ki malo ve in o tem slabo govori, kot učenjaka, ki izvrstno molči. Ali verjameš?“ Objel ga je tesneje in mu pogledal v oči.

„Toda, človek, kaj to meni mar in čemu je treba še na ladji razglabljanj?“ Sečnik se ni mogel več premagovati in je svoj stol naglo odmeknil.

„Mislil sem te poučiti... pa kakor veš! Na zdravje in lahko noč, jaz bom spal.“ Zavil se je v površnik, ker je začel pihati dosti oster veter, in se udobno naslonil. „Sečnik, vrzi se po meni! Sitnim otrokom je postelja najboljše zdravilo.“

„Za svoje zdravje se bom pobrigal sam. Ti pa skrbi za dobro spanje.“

„Tudi pametno. Sebe in svoje premoženje izročam tvoji čuječnosti. Vidiš, Sečnik, bedec prijatelj je zlata vreden. Ali hočeš, da ti to resnico obširneje utemeljim?“

„Ne, hvala in spavaj sladko!“ je dejal Sečnik in se je že nasmehnil.

„Kdo bo spal?“ je vprašal raztreseno in z globokim glasom Verbuč in je takoj nadaljeval: „Lončar, modre poglede ohrani za svoje karte; moje jih niso vredne! — Kdo bo spal?“

„Jaz imam to resno voljo,“ je dejal Masel in je zaprl oči.

„Sram te bodi!“ je zamrmral Verbuč ter jel oštevat Prateža, toda Masel je komaj slišal: trikrat je globoko vzdihnil in je že spal, truden od vožnje

in omamljen od svežega morskega zraka. Sečnik ga je opazoval — prsi, ki so se enakomerno dvigale, tihi mir na obrazu, ki je kljub moški bradi ohranil še mnogo mladih, mehkih potez — in si je mislil: „Naiven, pa dober kot otrok!“

Voda se je začela vznemirjati. Veter ni bil močan, toda nebo so prepregli sivi oblaki, ne oblaki, ki nosijo vihar, temveč kakor mrzle in mokre jesenske megle. Iz dimnika se je valil bolj gost in bolj črn dim, mornarji so pospravljali po krovu in jeli zvijati plahte. Valovi niso bili veliki, pa težki in močni, kakor da se je razburilo najgloblje drobovje vodâ. Ladja se je enakomerno zibala, potaplja ostri kljun in zopet dvigaje vse svoje veliko in okorno telo. Popotniki so malo nemirni postopali po krovu, mlada dama je lupila citrono in nekaj jih je že bilo zbežalo v salon; marsikatero nevajeno oko se je plašno ozrlo po valoviti ravani in na obilne pene, ki so se odbijale od skal na obrežju: to niso več mirne, pokojno dihajoče prsi, kakor nekje primerja Gorkij, temveč krčevito hropenje močnega telesa, ki je pred katastrofo.

„Časi so resni,“ je izjavil Lončar in Verbuč je spravil karte. Pratež se je bil naslonil na ograjo in široko gledal v globoke, kakor z oljem polite brazde ob ladji ter je očitno mislil na pesem. Vseh se je polotila tiha in prikrita razburjenost in Sečnik, ki je bil še slaboten od bolezn, je začutil, da mu srce utripa in da drgeče po vsem telesu.

„Pratež, kaj se držiš kakor milokljuna lastovka, ki jo je zalotila slana na poti?“ je zbadal Verbuč.

Pratež je hotel nekaj odgovoriti, a se ni mogel naglo domisliti in se je samo nasmejal.

„Poglej Lončarja! Obe roki v žepu in s stočnim pogledom človeka, ki je na jasnem o problemu življenja in smrti. Ko se začne ladja potapljati, bo še prej pljunil v morje in potem šele mirno utonil... Ooo — in Masel zares spi, spi kot bi bil edini pravičnik na vodi!“

„Kaj mu hočeš?“ je vprašal Sečnik, ko je videl, da se mu Verbuč bliža s svojim težkim, počasnim korakom.

„Saj bo zmrznil v tem vetru!“

„To je njegova stvar. Naj spi!“

„In okradejo ga lahko do srajce!“

„To je pa moja skrb, ki sem mu postavljen za varuha,“ je dejal Sečnik, a obenem mu je šinila druga misel v glavo. Nalahko je segel Maslu pod odpeto suknjo, mu potegnil veliko, srebrno uro iz žepa, jo snel z verižice in spravil. Masel se je samo premeknil in globlje vzdihnil ter dalje spal.

„Izvrstno! Naj dela pokoro, kanalja, kadar se zbudi!“ je zagodrnjal Verbuč, nato pa so se umeknili vsi štirje proti sredi ladje, kjer se je manj zibalo.

Popotniki so se bili razgubili s krova. Nebo je bilo čezinčez prepreženo s sivimi oblaki, voda se je v motnem odsevu neba temno, mastno lesketala, dim je ostajal nizko nad gladino. Siva dalmatinska mesta na obali in otokih so se stiskala kakor mrtva, zapuščena gnezda pred nevihto. Kmalu je začelo škropiti v tankih, ostrih in mrzlih curkih.

„Masla bo treba vendarle zbuditi, da pride vsaj pod streho.“

Komaj je Sečnik izgovoril, se je Masel stresel, ker so ga zadele prve mrzle kapljice. Začudeno je pogledal krog sebe, naglo vstal in se opotekel na zibajočih tleh. Pograbil je površnik, ki je bil zdrsnil s stola, da pribeži na suho k tovarišem, a ko je hotel zapeti sukno, je začutil, da mu verižica ohlapno visi ob telovniku. Naglo je posegel v levi žep, nato še v desnega, se ozrl po tleh, prevrgel plahto, ki je ležala na verigah ob stolu, še enkrat segel v žep, pogledal verižico, če je pretrgana, pazljivo obkrožil svoj prostor in stopil k tovarišem:

„Meni je nekdo . . . Meni so . . .“

„Kaj?“ je vprašal Lončar.

„Ah, nič!“ in je odhitel proti zadnjemu koncu ladje, kjer je imel spravljen svoj kovčeg. Naglo ga je odklenil, preteknil in prevrgel vse srajce, ga zopet počasi zaklenil in obstal zamišljen. Veter, ki je naraščal in je bil pri krmilu posebno močan, mu je snel klobuk, toda on ga je skoro nezavestno ujel in globlje potisnil na čelo, a zgenil se ni z mesta.

Sečnik ga je opazoval od strani in se mu smehljaj. Toda ko se Masel le ni hotel umekniti z dežja in vetra, se je začel zavedati, da je napravil neumnost, in je stopil k njemu.

„Kaj je, Masel?“

„Nič,“ je odgovoril in je gledal proti megleni obali.

Sečnik se je vznemiril. Potegnil je uro iz žepa in jo dal tovarišu.

Masel je zardel, kakor bi njega bili zasačili pri tatvini, in je uro naglo in jezno spravil.

„Ali je sedaj dobro?“ se je nasmehnil Sečnik.

„Slabo, jako slabo, prijatelj!“ Ni ga pogledal, temveč je še vedno temno zrl proti obali.

„Kaj je slabo?“

Masel je molčal.

„Kaj je slabo?“ je ponovil Sečnik in glas mu je že trepetal razdraženosti.

„To uro mi je dal oče pred smrtjo, pa . . .“

Sečniku se je zjasnilo. „Čemu je bilo treba te neumnosti?“ je pomislil in zardel ter dejal prijatelju:

„Nisem vedel, dragi, res nisem vedel. Bog mi je priča, da nisem pomislil . . .“

Masel je še globlje zardel in oči so se mu vlažno zasvetile. Sečnik ga je v čudu pogledal, a ko

je zapazil solze, se mu je v srcu dvignila kakor uporna jeza. „Babjih komedij pa zaraditega vendarle ni treba,“ si je mislil in se je že hotel obrniti.

„Ne, Sečnik, ti ne razumeš. Ko mi je dal oče to uro, mi je rekel: Ti jo pa zapusti svojemu sinu, France, naj se ve, da sem živel! — Pazim nanjo, in ko sem lakoto trpel, mi ni prišlo na misel, da bi jo zastavil. Pa glej, Sečnik, tu pred teboj jo vržem v morje, če hočeš, in ne enkrat ne bom vzdihnil za njo!“

„Zakaj potem . . . Saj jokaš! Ti jokaš!“ Prijel ga je pod pazduho in ga peljal na drugo stran v zatišje, kjer ju tovariši niso mogli videti.

„Nič ne jokam . . . Da, jokam in ni me sram!“ Naslonila sta se ob ograjo; spodaj se je lomila in penila slepa sila velikanske vode. Sečniku se je skoro vrtelo v glavi, v srcu pa mu je kljuvala ona sladka bolečina, ki vedno naznanja, da se veselo poraja ljubezen.

„Vidiš, stvar je resna, zelo resna. Ko sem opazil, da mi je zmanjkalo ure, sem se takoj vprašal: Kdo je? Kdo je? In ko sem tu stal in mislil, mi je šinila misel . . . sram me je skoro povedati, toda bil sem še ves zmeden od spanja in sem si rekel: Verbuč jo je in nihče drugi! Na Dunaju je stradal in kje je sedaj dobil za pot? Skoro gotov sem bil, da jo je vzel Verbuč . . .“

„Sedaj veš, da je ni ukradel, in je vendar opravljeno, ne?“

„Kako opravljeno?“ ga je pogledal Masel globoko in začudeno.

„Uro imaš in veš, da Verbuč ni tat!“

„Kaj ura, ampak krivica, krivica! Ali veš, da je Verbuč z menoj velikokrat delil zadnjo cigareto in da mi je enkrat posodil od denarja, ki ga je dobil za stanovanje? Vidiš, jaz sem na vse to pozabil — vrag vedi, kako sem mogel! — in sem videl pred seboj samo njegov lačni obraz in oguljene hlače. Krivica, prijatelj, krivica!“

„Toda Verbuč ni nič izgubil na poštenju niti pred teboj, niti pred menoj, niti pred svetom. Jaz ne razumem, zakaj bi . . .“

„To se čuti, Sečnik, in se skoro ne da spraviti v paragraf! Če jaz pravim v srcu: Moj tovariš je tat, žepni tat, sem umazal sebe in njega in to se ne da več izbrisati, ni je pokore in zadoščenja. Kako naj rečem . . . ne, povedati se ne da, toda jaz se sramujem pred seboj in pred teboj.“

Ladja se je jela zibati na desno in levo; včasi je zazijalo ob boku široko žrelo zelene vode, da se takoj zopet zasuje z bučnimi penami. Sečnik se je zagledal v to divjo, neukročeno moč, mislil pa je na Masla in si je vedno moral ponavljati: „Kolika vera! Kolika vera!“

„In ni samo to,“ je nadaljeval Masel. „Ti veš, kolikokrat smo presedeli v gostilni do polnoči in dalje — že prejšnja leta in sedaj, ko te ni bilo na Dunaju, še večkrat — pijani ne od vodenega piva in slabega tobaka, temveč od upanja vase in v mladino in bodočnost... Jaz bi takrat mogel zadaviti človeka, ki bi mi rekel, da kdo izmed nas ne misli pošteno, sedaj pa sem sam obdolžil... ah, te vražje solze — jaz ne vem, kam se bom del, če me sedaj kdo vidi!“

TEODOR CHARLEMONT
CESARICA ELIZABETA
reliefna podoba na dunajskem pokopališču

Sečnik je tudi sam zardel; tudi on je čutil, kakor da se mu hoče nabirati v srcu sladko-gorjupa solza. Sramoval se je tega, a obenem ga je obšlo veliko, razbrzdano veselje, da bi kričal ali da bi objel Masla krog vratu in ga tesno, tesno pritisnil nase. Z vso silo se je naslanjal na ograjo in se odmikal, kakor se je ladja zibala, kot bi hotel še močnejše razmajati nje veliko telo. V grlu ga je stiskalo, v prsih pa mu je vse kipelo, da je komaj našel besedo.

„Masel, hvaležen sem ti, resnično sem ti hvaležen... Jaz nisem jokal, ko mi je oče nanagloma

umrl, in tudi takrat, ko... Da, še veliko ti imam povedati. Letos sem doživel za deset let, deset dolgih let, in sem sramotno skrival pred teboj kot molčec in gnil grob. Ti ne veš, koliko gorja mi je prizadel Anica in kako me je to ubilo, čisto ubilo. Smrti se nisem bal, kadar sem pa pomislil, da bi njo še kdaj srečal, sem trepetal strahu in studa. Nič junaštva in plemenite velikodušnosti, ampak sedaj bom vendarle miren stopil pred njo in ji rekel: Na zdravje, Anica! Kako se imaš? — Ali razumeš, prijatelj?“

„Ne popolnoma,“ je dejal Masel in se je nasmehnil.

„Vseeno. Saj sam komaj!“

Ladja se je močno nagnila na levo in prvi val je s peno brizgnil Sečniku v obraz. On se je smeje obrisal, prijel prijatelja pod pazduho in ga peljal proti sredi k tovarišem. Družba je bila jako slabo razpoložena. Pratež je bil nenavadno bled, Lončar je truden ležal v stolu, Verbuč je delal dolgočasne obraze in molčal.

„Kaj je z vami, ljube duše?“ je vprašal Sečnik.

„Predstavljamo Mrtva srca,“ je dejal Verbuč in je izkušal napraviti še bolj dolgočasen obraz.

„Verbuč, dragi dečko, ali bi hotel peti?“

„Peti ne znam, pa vriskati znam.“

„Še bolje! Daj, kar moreš!“

Verbuč je zavriskal, da se je kapitan ozrl od krmila.

„Verbuč, ljubo dete, ali hočeš pijače?“

„Ne norčuj se iz revščine, Sečnik!“ In ga je žalostno pogledal.

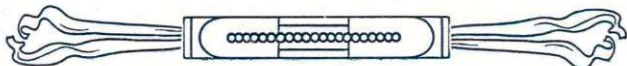
„Pojdi naročit natakarku in sem naj prinese, na veter in dež!“

„Hm, meni je prav povsod!“ je dejal Verbuč in se je obrnil kar se da počasi.

„Ali bi ne bilo bolje, če bi šli v salon?“ se je boječe oglasil blede Pratež.

„Kamor hočeš, kamor hočeš!“ Sečnik je prijel Masla pod pazduho, mu stisnil roko, in ko sta se spogledala, sta se oba nasmehnila. Za njima se je opotekal Pratež, zadnji pa je šel Verbuč: širil je nerodne roke in jezno godrnjal nad Lončarjem, ki je menil, da človek ničesar absolutno ne potrebuje, in pijače najmanj!

Ladja se je enakomerno pa odločno zibala preko valov. Stroji so delali z mrzlično naglico, orjaške železne roke so se v hitrem taktu dvigale in spuščale, brez prenehljaja, brez prestanka, kljubovaje trudu, kljubovaje času. Iz dimnika je hropel gost in črn dim ter se je razlival nad morjem kakor potok ali kakor reka.

V deželi polnočnega solnca.

Potopisni spomini. — Napisal dr. Ivan Knific.

(Dalje.)

XX.

Ples na morju. — V telovadnici.

Zapuščali smo trondheimsko pristanišče. Mesto je izginjalo v daljavi. Na desni in levi strani ozkega preliva, ki loči trondheimski fjord od širnega oceana, so nas pozdravljale čedne hišice norveških ribičev. Na pečinah ob morju so postavili več svetilnikov, da ladje ponoči varno vozijo po prelivu. Više gori ugledamo semintja belo hišo z močnim zidovjem; to so obrežne trdnjave, ki branijo sovražniku do kraljevskega Trondjema. Ko je trobentač odtrobil že v drugo, smo se neradi podali k obedu. Tu so mi razkrili važno novico, da se ta večer vrši na krovu domača veselica — ples na morju. Mladi svet se tako rad vrti, zakaj se ne bi vrtel tudi na morju?

Medtem ko smo se zalagali z jedjo in pijačo, so mornarji pometli in osnažili krov. Nad njim so razgrnili debele platnene rjuhe, da ne bi kak nepoklican gost v podobi rose ali dežja motil plesalcev. Tudi ob straneh so razpeli platno; utegnilo bi se prigoditi, da bi tedaj, ko zavozimo na prostrano morje, nevljudni Neptun s trizobom razburil vodovje in bi njegovi služabniki planili čez krov, da kaznujejo predrzne skakače z mrzlimi polivi po Kneippovem načinu. Za slučaj, da bi tudi polnočno solnce uprizorilo generalni štrajk, so previdni mornarji na rjuhe pritrdili nebroj električnih žarnic, belih, rdečih, zelenih, modrih, in vijoličastih, češ: elektriko imamo itak v hiši; da gori par žarnic več ali manj, se pri gospodarstvu prav nič ne pozna. Na stene so pribili tudi mnogo zastavic, na moč pisanih.

Ob devetih prikorakajo godci ter se vstopijo na vzvišeno mesto. Luči zablešče; vse je omamljeno vsled svetlobe; toda olika zahteva, da je plesišče dobro razsvetljeno. Gospodične in gospodiči so se že pripravili. Dame so si nadele svilnato obleko, ne predolgo in ne preveč ohlapno, da ne ovira plesalke. Gentlemani v črnih frakih in belih rokavicah nestrpno čakajo, da se izkažejo v plesni umetnosti. Skrbne mamice in tetke popravljajo svojim nadebudnim hčerkam in življenjapolnim nečakinjam gube na obleki in kodre na glavi. Godci zasvirajo; vse radovedno pričakuje, kako se prične ples. Tedaj pripelje signor Malvano ameriansko krasotico; njegov zgled opogumi druge; v kratkem se je sukalo 15 do 20 parov

po raskavem, smolnatem tlaku Svila šumi, lica gore in žehte, godci pa udarjajo hitreje in hitreje. Mladostno veselje odseva iz živih oči, z razvnetih, cvetočih obrazov plesalk in plesalcev. Mi resni modriani pa smo stali ob strani in opazovali vrvenje in šumenje, drhtenje in šepetanje vrtečih se parov. Ker je bil ženski rod na parniku že itak v manjšini, na plesišču ni bilo opaziti onih „obstenskih rožic“, ki se na celini včasih opažajo po plesnih dvorana; nobena Evina hči ni obsedela; še tekmovali so med seboj gospodarji stvarstva, ukročni levi, kdo bo našel milost v očeh nežnejšega spola. Največ so plesale Američanke, sicer brhke, čile postave, toda tenke kot mravlje. Nekaj porednežev se je spravilo na galerijo, na izprehajalni krov, odkoder so s hihitanjem spremljali plesalce. Največ smeha je vzbujala „divja mačka“, ki ni znala plesati, pa se je vendar hotela vrteti; debelušen Berolinec je drsal z njo po deskah in se je potil, da mu je znoj tekkel po licih. Nagajivci pa so jo vedno, ko je prišumela mimo njih, glasno pozdravljali: „Mijav, mijav!“

Tako se je zabavala poskočna mladina. Stewardi so jim ob odmorih postregli z limonado in sladoledom, muzikanti pa so se po stari godčevski navadi krepčali z monakovskim pivom, da jim ni zmanjkalo sape.

Ko sem se naveličal takih prizorov, sem splezal na najvišji krov ter sem zrl krog sebe. Mimo zadnjih otokov smo se vozili na širno morje. Vasice so izginile, le semtertja sem ugledal kako ribiško koč, Strme, od morskih valov izprane in izjedene skale štrle iznad vode. Vse je tiho krog parnika; le valovi močnejše in silneje butajo ob ladjo ter nas opominjajo, da se nahajamo v Neptunovem kraljestvu. Pod nami ropočejo parni stroji ter si v enakomernih presledkih oddihujejo skoz visoka dimnika. Pod mano raja gospoda kakor pred pustom. Na nebu pa sije žarko solnce, dasi je na celini odbila že deseta nočna ura. Modro, jasno nebo se razprostira nad nami. Le tamkaj na obzorju, nad morsk gladino, se širijo oblaki, ki nam nekaj pred enajsto uro zakrijejo solnčno ploščo; svetlo pa ostane v kljub temu. Da se mi je ljubilo, bi bil ob tej svetlobi brez škode čital vso noč.

Dneva ne smemo hvaliti pred večerom, čeprav se le-ta pričinja šele ob enajstih. Ko smo zadnje otoke pustili za seboj, se je pričel parnik zibati

čimdaljebolj. Rahločutne gospodične so zapuščale krov, češ da so že trudne, v resnici pa so se bale nemirnega morja. Tudi gospodičem je upadel pogum izginjali so drug za drugim. Tako se je končal prvi ples na morju. Ker se ni vrtel nihče več, so tudi godci pospravili svoja godala ter odšli. Ko se je bližala polnoč in nismo na obzorju videli drugega nego temne valove, ki so se penili od jeze in se zaganjali ob parnik, ko smo na vzhodu razločili samo še črne lise norveškega obrežja in skandinavskega gorovja, smo se zadnji ponočnjaki podali v notranje prostore. Pridem do svoje kabine, zazdi se mi, kakor da nekdo v njej žaga drva. Odprem vrata in si takoj razložim to čudno prikazen: tovariš je spal nekoliko preglasno...

„Ste že telovadili?“ me vpraša sosed Manning, ko sem drugo jutro došel k zajtrku kesneje nego ponavadi. „Ne še,“ mu odgovorim; „kje pa je telovadnica?“ Tedaj pa se možiček razkorači nad menoj: „Sedmi dan smo že na ladji in Vi še ne veste, kje je telovadnica! Takoj morate z menoj.“ Pelje me tja gor na predzadnji krov, kamor spravljajo čolne za izkrcavanje. Vstopiva v precejšnjo sobano. Mislil sem, da zagledam plezalne lestve, skakalne podnožke, drogove, bradljo, kozo, konja in podobno orodje, toda vsega tega na Blücherju ni. Telovadnica je urejena po švedskem ali Zanderjevem načinu: skoro vsi aparati so na električno centralo; vsa kolesa so se vrtela, vse je šumelo po dvorani.

„Nov telovadec,“ me predstavi Manning nadzorovalnemu stewardu. „Že prav,“ odgovori le ta. „Želite jezdariti?“ Posadi me na sedlo, s katerega je ravnokar stopil eden izmed dolgih, suhljatih princev Liechtenstein. Denem nogi v stremena, pritisnem na gumb v steni in odskakoval sem na sedlu, ko da bi jezdaril na konju, hitreje ali počasneje, više ali zmerneje, kakor mi je ravno ugajalo. Na takem sedlu se nihče ne naveliča; zato smo komaj čakali, da smo prišli na vrsto. S konja sem zlezal na velbloda, na široko sedlo, ki ga posebna kolesa sučejo hitro na desno in na levo, naprej in nazaj, kar pa novincem ni kaj po volji. Kdor premalo hodi, napravi tako-le: Sede na stol, iztegne noge, dene stopala na železno ploščo, ki se ziblje s pomočjo elektrike; noge drži nepremično, da se premikajo samo stopala; kdor vztraja na stolu par minut, je dosegel isto, kakor da se je izprehajal celo uro. Sedem še na „tresalnik“, na stol, ki ga elektrika zelo hitro dviga in spušča; je menda prav koristno, če se pretresejo prsi in drobavje.

Ko smo se razgibali dodobra, se „masiramo“. Takoj pri vhodu zagledamo „vibrator“, kovinsko

kroglo na debeli žici; elektrika jo spravi v tresenje; steward nam jo pritiska na roke, na prsi, na ramena in na hrbet, da nam pregnete ondotne mišice. Vležem se v naslanjač ter pritisnem na gumb; naslanjač se vozi gorindol; dva kovinska obroča tolčeta po mojem hrbtu ter mi razmehčata vse ude. Ob drugi steni se vstopim pred istotaka obroča; zavrtim električni ključ; obroča se dvigata in padata ter me bijeta po mečih, po stegnu in sedalu. Prijetno sicer ni, je pa zdravo tembolj; kri se pretaka tem krepkeje, čim huje so nas pretepli obroči.

V kotu zagledam ročke, poizkusim še te, da si utrdim mišice. Vendar pa malokdo rabi ročke, ker so prevsakdanje; rajši smo z jermeni in vzvodi dvigali razne uteži. Kako zdrava je pač telovadba! Lenoba, ki se je hotela vgnezditi v telesu, zbeži; človek je kakor preroben, ko se je pošteno natelovadil.

Preden odidem, se še stehtam na posebni decimalni tehtnici. Opazil sem, da v telesni obilnosti ne nazadujem, marveč celo napredujem; v začetku so mi kazalci naznanjali 75 kg, koncem potovanja pa že 78 kg.

Odslej sem kaj rad zahajal v telovadnico. Za telesne vaje so določili poseben čas za moške in istotako za dame, dopoldan poldrugo, popoldan pa eno uro.

XXI.

Čez tečajnik. — Med Lofoti.

Iz Trondjema smo se peljali v Tromsoe na Lofotih, pot, ki smo jo prevozili v 36 urah, dasi Blücher ne vozi počasi. Saj sta si mesti narazen za celih šest poldnevniških stopinj in najkrajša proga med njima meri 840 km. Ob tej poti je premnogo otokov in otočičev, večjih in manjših zalivov, ki bi začetnika pač zanimali, nas pa, ki smo si že v južni Norvegiji ogledali imenitne fjorde, bi samo še dolgočasili. O teh pokrajinah pišejo tako-le: „Takoj za trondjemskim fjordom so morski bregovi zelo strmi, rodovitni kraji preminejo, pečine so vedno bolj gole in divje, vse skupaj je velika, mrtva puščava. Ljudje prebivajo le še v zalivih in dolinah, love ribe in kupčujejo. Na snežnih planinah podi Laponec svoje brze jelene, in če ugleda volka ali celo medveda, odmeva pok njegove puške od temnih čeri. Pokrajina je vedno bolj pusta in otožna. Ure in ure ne vidiš hiše, jadrnice, čolna s trnki in mrežami. Morski psi se igrajo na obrežju, galebi kriče in se zaganjajo v morje, potapljavke skačejo v vodo, gage frfotajo nad razpenjenimi valovi, visoko v zraku pa orel obkroža svoje skalno gnezdo. Vsa narava molči; le okrog predgorja piše huda burja.“ (Immergrün

1910, str. 543.) „Sicer je pa tu gori samotno, zelo samotno. Skoro nobena pot ne vodi čez neprestopne gore, v katerih ozke, visoke soteske ne posije nikak solnčni žarek. Semtertja stoji siromašna ribiška koč; njen lastnik ne vidi mesce in mesce drugega živega bitja. Čoln je njegov voz, riba njegova hrana, meso pozna komaj po imenu.“ (Hausschatz 1905, str. 654.)

Takim pokrajinam smo se umeknili v ocean, tembolj ker je morje med otoki plitvo. Le iz daljave smo si ogledovali strme gore in lednike, da nam ni še tega razgleda — vsaj dopoldan — zastirala megla. Zabavali smo se posvoje. Nekateri so drevili po krovu kakor za stavo. Doma so se navadili daljših izprehodov, zato hočejo tudi na ladji vsak dan prehoditi določeno število kilometrov. Drugi so se zavili v mehko kožuhovino, sedeli v naslonjačih in čitali. Največ opravila so imeli fotografi. Na parniku so imeli večjo sobo, ki so jo popolnoma zatemnili; ob barvasti luči so razvijali svoje negativne in pozitivne slike, pri obedu so nam jih pa razkazovali. Toda potili so se reveži, da jim je pot tekel po licu. Temnica namreč ni imela nikakega okna in vrat seveda tudi niso smeli odpreti. Blücher se pa ni zmenil za skrbi in težave svojih gostov, temveč je kakor labod plaval po nepregledni morski gladini. Spremljali so nas urni delfini; poskakovali so iz vode, bodisi pred rilcem, bodisi ob desnem ali levem parnikovem boku.

Po jutranjem koncertu, nekako ob enajstih, ustrela s topom. Vse gleda, kaj da pomeni ta strel. Moj stari mentor, dr. Schönfeld, pa me pouči: „Ravnokar smo prekoračili tečajnik.“ Prestopili smo torej mejo, ki loči zmernotopli pas od mrzlega pasu. Ob tem pomenljivem dogodku so nam mornarji priredili še malo zabavo. Na sprednjem koncu ladje sta priplezali po vrvčasti lestvi dve čudni prikazni: visoka moža z dolgo sivo brado, oblečena v bele kožuhe; v roki sta nosila visok drog s trizobom, nekakimi vilami; desni možakar je nosil na glavi zlato krono, levi pa srebrno; prvi je pomenil morskega boga Neptuna, drugi pa njegovega podložnega kralja Egirja, vladarja v Ledenem morju. Moško sta korakala po vseh krovih; godba je hodila pred njima in udarjala fortissimo. Drli smo seveda za njima, dokler nista izginila po isti lestvi, ne sicer v morje, pač pa po neki odprtini v notranje ladjine prostore.

V spomin, da smo prestopili v severni mrzli pas, je dobil, kdor je hotel, tako-le sliko: Starec Egir s trizobom in kraljevo krono vstaja iz morskih valov; v ozadju sije krvavordeče polnočno solnce; po temnomodrem morju plavajo ledene gore; pred Egirjem leži njegov „kancelar“, morski pes, in drži v gobcu belomodro zastavo Hamburško-ameriške družbe. Na moji sliki je blestel ta-le napis:

Polarni list.

Mi, Egir, vladar vsega morja in vodovja, ki obdaja zemeljske tečaje, vpričo svojega najzvestejšega kancelarja Robbesa milostno sprejmemo v svoje kraljestvo in svoje varstvo gospoda dr. I. K., ki je na slavnem Blücherju prekoračil tečajnik, ter mu dajemo ime: Nordhelm.

Dano 14. julija 1909 ob 66. severnem vzporedniku in 11. vzhodnem poldnevniku.

Egir l. r.; Robbes l. r.

Na krovu je dremal debeluhar. Poredni tovariši so ga zbudili rekoč: „Zdrami se; povozili smo tečajnik!“ Zaspanè plane pokonci in kliče: „Kje pa je? Ali je že mrtev?“ Bral je namreč, da je v Ledenem morju mnogo kitov; včasih zabredejo celo do tečajnika. Menil je torej, da smo povozili takega velikana, ter je s svojim vzklikom povzročil mnogo smeha.

Kdor se je natančneje učil zemljepisja, ta ve, kaj je severni tečajnik; to so vsi oni kraji zemeljskega površja, katerim solnce 21. junija ne zaide. Učenejši ljudje pa pravijo: Severni tečajnik so vsi oni kraji, ki imajo 66° 32' 30" severne širine.

Tudi preprosti človek ve, kako se v naših krajih menjavata noč in dan. O Božiču traja noč 16 ur, dan pa 8 ur; solnce vzhaja ob osmih in zahaja ob štirih. Spomladi dan raste, noč se krajša. 21. marca sta dan in noč enako dolga; solnce vzhaja ob šestih in zahaja ob šestih. Od spomladi do kresa dan še vedno raste, noč se še vedno krajša. O kresu je dan dolg 16, noč pa samo 8 ur; solnce vzhaja ob štirih, zahaja ob osmih. O kresi se dan obesi: Dan pojema, noč se daljša. Jeseni (23. septembra) sta zopet dan in noč enako dolga. Od jeseni do Božiča se dan skrajša na 8, noč naraste na 16 ur. Tako je v naših krajih.

Če gremo od doma proti severu, je razloček med dnevom in nočjo še večji. V Berlinu n. pr. je o kresu dan dolg 18 ur, noč pa samo 6 ur; solnce vzhaja že ob treh, zahaja šele ob devetih. Obratno pa je o Božiču dan dolg 6 ur, noč celih 18 ur; solnce vzhaja ob devetih, zahaja ob treh. V St. Peterburgu traja poleti dan 20 ur, noč pa komaj 4 ure; solnce vzhaja ob dveh zjutraj, zahaja ob desetih zvečer; zato so pa pozimi noči strašno dolge.

Če potujemo še dalje proti severu, pridemo do tečajnika. Tamkaj se vrstita dan in noč tako-le: 21. marca sta oba enaka. Nato dan raste, noč pojema; 21. junija je dan dolg celih 24 ur, noč docela izgine; solnce ta dan ne zaide. Od kresa do jeseni se dan krajša, noč daljša, dokler nista 23. septembra zopet oba enako dolga. Od jeseni do Božiča se dan še vedno krajša, noč pa raste; o Božiču je noč dolga 24 ur, dneva sploh ni; 23. decembra solnce na tečajniku ne vzhaja. Nato dan raste, noč pojema; 21. marca trajata zopet vsak po 12 ur.

Kako pa je s kraji, ki leže še nad tečajnikom? V teh krajih solnce poleti sploh dalje časa ne zaide, zato pa pozimi tudi istotoliko časa ne vzide. V Tromsoe traja „polarni dan“ od 18. maja do 25. julija, v Hammerfestu od 13. maja do 29. julija, na Severnem rtiču od 11. maja do 1. avgusta; zato pa tudi pozimi prebivalci teh krajev skoraj ravnoloko časa solnca sploh ne vidijo, muči jih dolga, neprijetna „polarna noč“. Na Špicberghih, v Adventskem zalivu, pa traja polarni dan 4 mesce, od srede aprila do konca avgusta, polarna noč pa tudi 4 mesce, od 22. oktobra do 24. februarja.

Čudno, kajneda, pa resnično.

Ob šestih popoldne ugledamo v daljavi pred seboj nekaj otokov. Pouče nas, da so to najjužnejši odrastki Lofotov, imenitnega, 250 km dolgega skandinavskega otočja. Par ur kesneje smo se že vozili po ozkih prelivih med posameznimi otoki.

Nekaj posebnega so ti otoki. Nikakega dvoma ni, da so Lofoti samo podaljšek celine. Vsa skupina je podobna alpskemu gorovju, ki se je par sto metrov pogreznilo v morje. 1000 m do 1250 m visoke skale štrle iznad morske gladine. Gorski vrhovi so pokriti s snegom in ledom ter imajo silno ostre robove. Na obrežju je nekaj zelenja; tudi pobočje pokriva nizka trava in mahovje; le drevja je prav malo. Zato je pa tem večje nasprotje med zelenim vznožjem in snežnobelimi glavami. Ko se vozimo med otoki, se razvija pred našimi očmi najveličastnejša panorama; ne imenujejo zastonj Lofotov najkrasnejši del celega potovanja. Ob morju zagledamo male vasice; med ribiškimi kočami kipi proti nebu semtertja tudi čedna lesena cerkva. Ob gorskem pobočju se pasejo in žvenkljajo ovce in koze. Izpod lednikov in sneženih

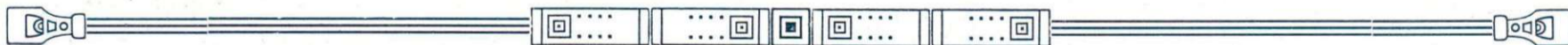
drč, ki segajo po zasekah globoko navzdol, izvirajo hudourniki ter šume proti morju. Pozno v „noč“ smo sedeli na krovu in občudovali stvarstvo božje. Zdelo se nam je, da se vozimo po jezerih med švicarskimi gorskimi velikani.

Vedno in vedno pa smo se ozirali v solnce. Ob enajstih smo ga še videli na nebesnem obloku. Tedaj pa smo se vozili za nekim otokom in skrilo se nam je za gore. Kako smo se veselili, da bi ga občudovali ravno o polnoči! Vendar pa nam je zlatilo še dalj časa snežne vrhove nasproti ležečih gora. Kmalu nato so nam ga zakrili še črni oblaki, ki so se dvigali iznad morja in nam niso obetali nič dobrega. Nalašč sem ostal na krovu do polnoči, da sem pozkusil, kako se čita sredi noči ob dnevni svetlobi.

Lofoti so za Norvežane silno velikega pomena. V prelivu med celino in otočjem, v takozvanem Vestfjordu, nalove vsako leto neizmerne množine rib; pravijo, da 20 do 40 milijonov. Največ posla imajo ribiči od januarja do aprila. Tedaj se hodi semkaj drstit polenovka ali treska. Nad 30.000 ribičev se zbere na Lofotih; krog 9000 čolnov zasede vse zalive in prelive. Ribe deloma posuše na skalah in na drogovih, deloma pa jih spravijo v sode, jih osole in razpošljejo po svetu. Glavo ribi odrežejo; da imajo tudi od teh odpadkov kaj koristni, vse odrezane glave posuše na ognju, stolčejo v prah in to moko mešajo med krmo domači živini. Iz treskinih jeter pa cvro znamenito ribje olje. Koder se to vrši, smrdi daleč naokrog.

Gorje pa ribičem, če jih nenadoma na morju zaloti vihar! Na tisoče in tisoče jih je že ob takih prilikah v razburkanih valovih našlo grob.

(Dalje.)

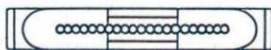
Kosec naj živi!

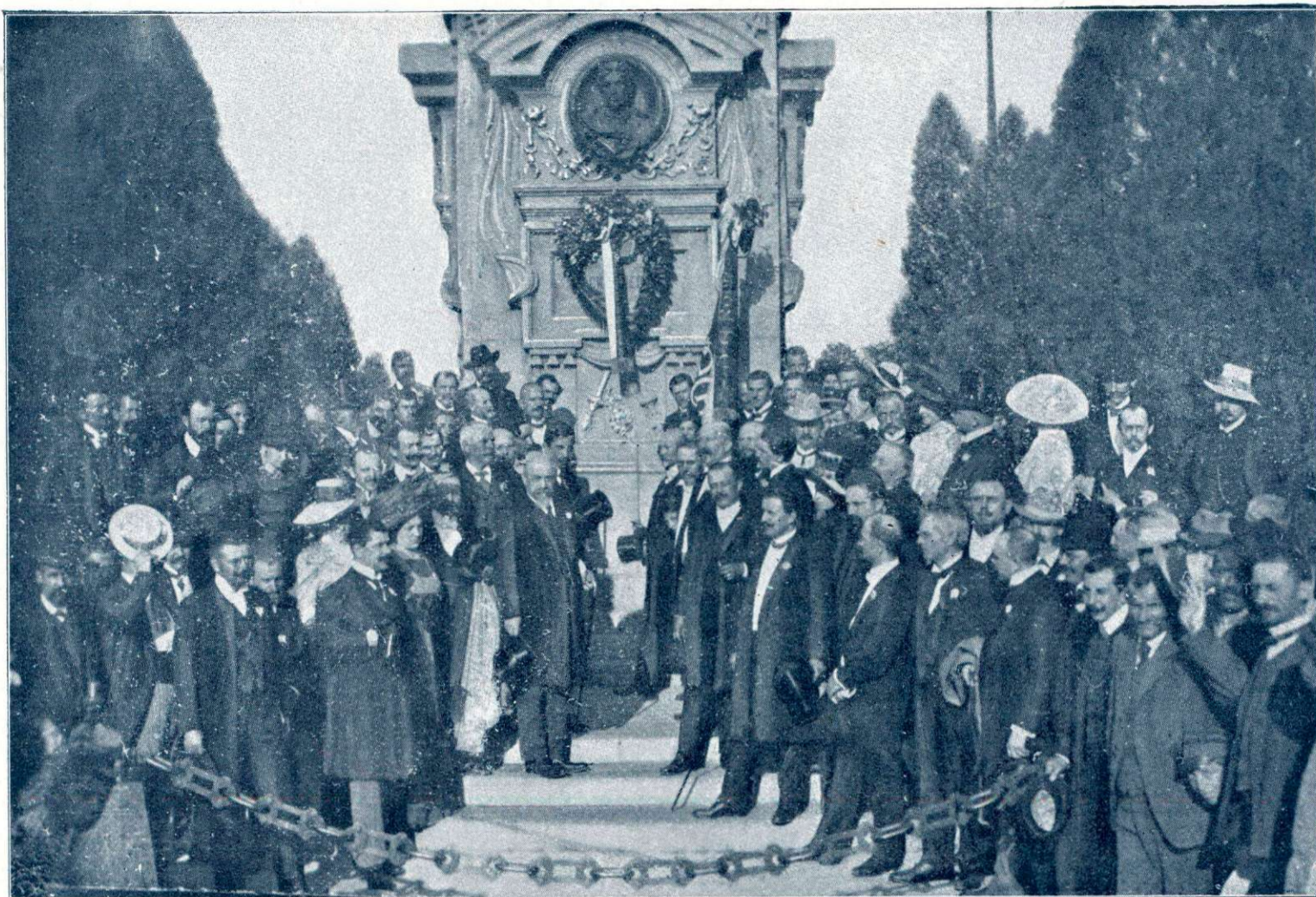
Zložil Silvin Sardenko.

Rahlo pada
dež droban.
Bodi zdrava,
žejna plan!

Polno čašo,
glej, z višav;
pij na zdravje
svojih trav!

Pij na srečo
košnjih dni,
kmet in kosec
naj živi!

Z VSESLOVANSKEGA SHODA V SOFIJI;
zborovalci pred spomenikom generala Levskega

Dante Alighieri:
La Divina Commedia.

Prevel in razložil dr. Jos. Debevec.

Prvi del.

PEKEL.

(Dalje.)

XIX. spev.

Osmega kroga (spevi XVIII—XXX) — kazni za razne vrste prevare (la frode) tretja Zlâ kotanja: Grešniki s plamtečimi nogami. — Nikolaj III., Bonifacij VIII. (Simonisti: prevrnili so pravi, božji red v Cerkvi, denar jemaje za duhovne dobrine, zato tičé, na glavo postavljeni, v luknjah.)

Ta spev je ena izmed najdrznejših satir, kar jih pozna svetovno slovstvo. Dočim trpe — kakor smo videli — v prvi kotanji osmega kroga rufijani in zapeljivci, v drugi pa lizuni, se mučijo v tretji — simonisti. Dno in oboje pobočje te grape ali kotanje je vse preluknjano, ima vdelenih vse polno oblih vdolbin, v katerih tiče grešniki z glavo nizdol, tako da mole samo noge vun z gorečimi podplati: to so

tisti, ki so v življenju duhovne dobrote za denar prodajali, t. j. simonisti (v. 1—30). Ker se z vrha mostu ni mogoče natančneje seznaniti z grapo, prime Vergilij svojega varovanca ter ga nese po strmem pobočju na dno kotanje. Tu vidi Dante, da eden prav posebno brca z gorečimi nogami: papež Nikolaj III. je, iz rodbine Orsini (Medvediči!). Izda se sam; komaj namreč začuje Dantejevo vprašanje, že misli, da je prišel papež Bonifacij VIII., da ga potisne z nogami vred v luknjo in sam prične napol tičati v njej (v. 31—57). Ko spozna svojo zmoto, z obžalovanjem priznava najprej svoj nepotizem (v. 58—72), dalje da pod njim tiče prejšnji simonistovski papeži (v. 73—75), zlasti pa prorokuje, da za Bonifacijem pride prav kmalu papež Klement V. iz Avignona, ljubljenec francoskega kralja (v. 76—87). V tem vzkipi v Danteju srd, da s pretresljivo besedo šiba spačenost, ki se je vgnedila v Cerkvi, predvsem lakomnost (v. 88—117). Vergilij je zadovoljen, ko vidi sveto jezo Dantejevo; objame

ga in previdno nese iz kotanje na vrh naslednjega naravnega mostu, ki drži preko naslednje, t. j. četrte kotanje (v. 118—133).

Kakor kakšen prerok starega testamenta se nam zdi Dante v tem spevu (zlasti v v. 88—133), ko žigosa zla dela volkulje (ki pomenja, kakor smo videli v I. spevu — lakomnost); vendar pa gre predaleč, kajti — kakor piše G. Gietmann S. J., Die G. K., Herder, 1885, str. 179 — simonije imenovanim trem papežem nepristranska zgodovina ne more očitati, pač pa glede nepotizma utegne biti očitek Nikolaju III. opravičen. — Toda ali ne sledi iz tega speva, da je bil Dante res protikatoliški pesnik? Odgovarjam z R. Zoozmannom (Dantes Werke, Leipzig, Max Hesses Verlag, 1909, torej v protestantovski založbi) str. 440: „Napačno je, Danteju pripisovati protikatoliško smer. Njegovi napadi merijo vedno le na spačenost in zlè razvade v Cerkvi, so naperjeni le zoper posamezne papeže in kardinale, nikdar pa ne zoper Cerkev kot napravo.“ Nato omenja Z., da so bili taki napadi tudi v Nemčiji skoro ob istem času znani: n. pr. pesnik Walter von der Vogelweide! Potem pa sklepa, da se Dante ni zaradi „Božanstvene komedije“ in nje satiričnih mest zameril v Rimu, temveč radi svojega latinskega spisa „De monarchia“, ki odreka v njem — kot Gibellinec — Cerkvi vsakršno pravico, vmešavati se v svetne zadeve. — Kako katoličanje naših dni v Italiji sodijo o Danteju, dobro izpričuje pismo, ki ga je pisal sedanji papež Pij X. (dne 8. marca 1909) J. Polettu, piscu knjige „La s. scrittura nelle opere e nel pensiero di Dante Alighieri“: „Storil si uslugo tudi resnici ter očistil Dantejev spomin predsodkov: kajti četudi se je semtertja v človeških rečeh zmotil, vendar pa noben pameten človek ne bo dvomil o tem, da je bil Dante čast in dika katoliškemu imenu.“ (Navedeno pri I. Kršnjavi, l. c. str. 24.)

- Gorjé ti, Simon Mag, in tvoji družbi,
volcjé vi dote božje, ki samó daj
se v dar poročni sveti, zvesti službi,
4 vi pa jo imáte za denar napródaj:
gorjé naj pesem vam sedaj zatrobi,
ki v tretji grapi ste, pod mano spodaj! —
7 Že stala sva oba na tretjem grobi,
na mostu mu, odkoder baš navpično,
baš v sredo dól bi svinec padel k globi.
10 Oj Vsemodrost, da vse si ták odlično,
nebó, pekél, zemljó vrediti mogla!
Da kazni z mero ták deliš pravično!
13 Kazala z dnóm vred stena je upogla
pri luknji luknjo, vdolbeno vè skalo:
širine ene, vsaka je okrogla,
16 ni širji ni ožji, — ták je okó zaznalo! —
kot v hramu ljubega mi Šent Ivana
krstiteljem so izdolbene za stalo.
19 (Pred leti ena je bilà razklana;
razklal sem jaz jo; — dete se je vdelo! —
Na mojo vero! — bodi stvar dognana!)
22 Iz vsake dvoje nog je vun molelo,
da videle so se samó še méče;
sicer je bilo skrito truplo celo;
25 bilè so na podplatih vse goreče
in s tako se vrtile v gležnjih silo,
da iz trte vez zdobile bi vrteče.
28 Kot snov, ki olje jo je prepojilo,
le liže žar, po vrhu se pomika:
takó od pèt do prstov tu je bilo.

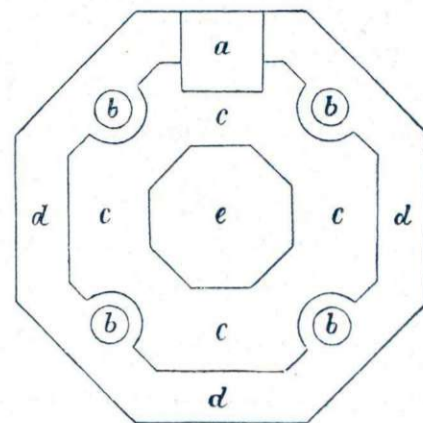
- 31 „Kdo, mojster, oni je? Kot trepetlika
nogé od sòtrpinov hujše zvija
in bolj rdeč ga liže žar jezika.“
34 In on: „Ponesem te, če ti ták prija,
niz nižji breg, pa sam ti razodèni,
kdo je in ktera mu je hudobija.“
37 In jaz: „Kar tebi milo, drago mèni;
ti gospodar si, s tabo ni mi sprto
srcé nikdar; ti uganeš molk vtajèni.“
40 Prispela na obal sva zdaj četrto,
krenila v stran in šla ob levi roki
dól v grapo ozko, z luknjami predrto.
43 Dotlej me nosil mojster je na boki,
da me pred tistim je na tla postavil,
ki brcal je, tičèč z glavó v razpoki.
46 „Kdorkoli si se noter strmoglavil,
kot v zemlji kol, in duh ti tu žaluje,
govôri, ako smeš!“ — ták jaz sem pravil
49 in čakal kot menih, ki izpoveduje
zločinca, kateri pred zagrébom malo
želí ga še, da smrt s tem zavlačuje.
52 „He, Bonifac, kaj te je že prignalo?
že tam stojiš? že čakaš?“ — je zakričal —
„za nekaj let se pismo je zlagalo.
55 Ták hitro si se dote naveličal,
ki lépo si gospó zbog nje zasnubil,
slepár, potem pa do krvi jo bičal?“
58 Osupnil sem, podoben sem možú bil,
ki dvomi, kák odgovor naj razumi;
besede sled sem vès bil zbegán zgubil.
61 „Ne, nisem tist, ki ga imáš na sumi!“
„Ták reci brž!“ — me zdaj Vergil osrči.
Zvršim ukáz, ki dan je bil po slu mi.
64 Zdaj pa nesrečnež noge silno skrči,
globoko vzdihne in kot bi htél jokati:
„Kaj k meni si prišel?“ — iz dnà zagrči.
67 „Če res takó želiš, kdo sem, spoznati,
da si zato priplezal po tej kleči:
jaz, vedi, v papeškem sem bil ornatí.
70 Kot pristno sem medvedje seme streči
medvedji le zalegi htél, vès vdan ji;
tam sem denar, tu sebe stiskam v vreči.
73 Pod glávo so mi predniki nekdanji,
ki uganjali so grdo simonijo;
tesnó so stlačeni v te skale špranji.
76 I jaz tja zdrknem, kjer oní tičijo,
ko tisti — osumljen v tebi — javi tu se,
ki sem prezgodaj vprašal zanj; rdijo
79 pa dèlj nogé mi in dèlj pekó v peklú se
in dèlj stojim že jaz takó na glavi,
kot on bo stal in kazal noge ruse;
82 ker brž za njim z zahoda se pojavi
pastir, še grših del in brez zakona,
ki njega in mene v grob potlači tmavi.
85 Kot Jazon Makabejec, sin Simona,
bo on: kralj mehki njemu vse je storil, —
takó bo tému vse francoska krona.“
88 Mendà me je tedaj sam bes obnoril,
da djal sem mu besedo nebrzdano:
„He, kakšno vsoto si je pa izgovoril
91 Gospod od Petra kot nagrado, dano
za ključev izročitev v službi sveti?
Nič drugega kot: ‚Hodi‘ le ‚za mano!‘

- 94 In s Petrom zbor nič od Matije vzeti
ni htel po izžrebanju na prostor prazni,
ki izdajalec ga je izgubil kleti.
- 97 O, le trpi bolest pravične kazni;
denar varuj, ki vkup si ga nagrabil,
da delal si prot Karlu brez bojazni.
- 100 O, če bi jaz na dolžno čast pozabil,
ki ključev jo dolgujem višnji oblasti,
ki si imel jo v vedrih dneh — jaz rabil
- 103 izraze hujše bi v pravični strasti;
ker vaša lakomnost je krivda tista,
ki dviga zlè, da dobre upropasti.
- 106 Vas, papeže, zrè duh Evangelista,
ko ženo zrè, ki plava nad vodami
in s kralji vsemi se pečá nečista;
- 109 rodila se je s sedmimi glavami,
rogóv deset pa ji dajè vrline,
dokler nje mož kreposti služi sami.
- 112 Vaš Bog srebrne, zlate je kovine;
vam mar kot ajdu so maliki zlati:
ajd enega, vi imáte jih — stotine!
- 115 Da moral, Konstantin, to zlo vsejati
je — ne tvoj krst! — dar roke plemenite,
ki papež ga prejel je, odslej bogati!“
- 118 Medtem ko take sem mu bral levite,
je on — od jeze? al ga vest je pekla? —
dajal s stopali znake krčevite.
- 121 Pohvalo tiho pa so usta izrekla
vodnika mi, ki slušal me strmé je,
ko brez strahu mi je beseda tekla,
- 124 in k sebi v roki me prižél obé je,
od tal me dvignil kvišku, k svoji grodi,
in vzpel se spet, odkoder stopil prej je.
- 127 Tiščéč ves čas me k sebi varno hodi
in vrh kamnitega mostú me nese,
ki raz četrti breg na peti vodi.
- 130 Ondi je znebil butare sladké se
narahlo, zbog čeri strmé, ki nanjo
povzpele bi težkó celó kozé se;
- 133 pod sabo uzrl sem novo spet kotanjo.

Opombe: V. 1: Gorjé ti, Simon Mag... O Simonu Magu piše Djanje apostolsko (VIII. pogl.): Bil je velik čarodej v Samariji, a se je vsled pridige Sv. Filipa izpreobrnil: ko pa je videl, da apostoli delajo velike čudeže, jim je ponudil denarja, da bi tudi njemu prodali to oblast, čudeže delati, vsled česar ga je sv. Peter ostro zavrnil. Po tem Simonu se v cerkveni zgodovini imenujejo vsi, duhovni in laiki, ki za denar prodajajo ali kupujejo duhovne milosti, službe itd., in njih kupčija se zove — simonija. — Tvoji družbi, t. j. tvojim pristašem. — V. 3: v dar poročni... cerkvena služba je takorekoč nevesta, ki se zaroči s krepostnim služabnikom. — V. 7: na tretjem grobi... vsaka kotanja ima v sebi take, ki so mrtvi na duši, t. j. grešnike. — V. 17: Kot v hramu ljubega mi Šent-Ivana... Najstarejše svetišče v Florenci je bil baptisterij (krstna kapelica) S. Giovanni, kjer so še za Danteja samo dvakrat v letu (redno) krščevali otroke, veliko in binkoštno soboto; ker pa je bila zaraditega vselej silna gneča okrog marmornate kotline, v katero so mašniki krstitelji potapljali deco, so izklesali zraven kotline štiri vdolbine, v katerih so krščevalci stali, varni pred navalom mater. Po izporočilu Benvenuta da Imola je padel nekoč neki otrok, ki se je z drugimi vred ondi igral, v eno teh lukenj in se tako nesrečno vdél, da bi se bil zadušil, da ni prihitel Dante, takrat prior mesta, ter

brez oklevanja — dočim so gledalci prestrašeni vpili in si ne vedeli pomagati — s sekiro razdrobil vdolbino. Mogoče, da so ga pozneje dolžili sakrilegija in da na tem mestu pribija vzrok, zakaj je to storil. — V. 39: ti uganeš molk vtajeni, t. j. vidiš v srce in bereš celó skrivne misli. Prim. sp.

X. 16—21. — V. 47: kot kol zabit... V srednjem veku so zloglasne roparje usmrčevali na ta način, da so jih z glavó naprej vteknili v zemljo in jih počasi zasipali; čim dalj se je tak nesrečnež, tičeč v zemlji, izpovedoval, tem delj seveda je zavlačeval smrt. Brez dvoma je moral Dante v svojih mladih letih biti priča takemu prizoru, ker ga nam predstavlja tako živo in — rekel bi — humoristično. — Papež Nikolaj III. je vladal 1277—80; papež Bonifacij VIII. od 1294—1303; živel je še tri leta po Dantejevi pesniški poti skozi pekel (1300). Pismo se je

TLORIS PRVOTNE KRSTNE
KAPELICE S. GIOVANNI V
FLORENCI

a. oltarna miza; b. vdolbina;
c. z vodo napolnjena krnica;
d. marmornata ograja; e. srednji
steber.

zlagalo, t. j. knjiga bodočnosti, v kateri duhovi bero bodoče reči (prim. Pekel X. 100 nsl.). — V. 56: lepo gospo, t. j. katoliško Cerkev. — V. 80: jaz dèlj stojim na glavi... t. j. jaz trpim tako od l. 1280. in bom do l. 1303.; Bonifacij bo pa le od l. 1303. do l. 1314., ker njegov naslednik Klement V. (izvoljen l. 1305.) bo umrl že l. 1314. — V. 82: z za h ó d a... Klement V., prej nadškof v Bordôu, je predstavil stol sv. Petra v Avignon: zatrl je po krivici red templarjev, brezstidno osleparil Henrika VII. i. dr. — V. 85: Kot Jazon Makabejec... V II. knjigi Makab. (pogl. 4) beremo, da si je Jazon, sin Simona II. in brat Onije III., z denarjem kupil dostojanstvo višjega duhovna v Jeruzalemu; kralj Antioh mu je bil zelo na roko. Enako je bil francoski kralj Filip Lepi naklonjen Klementu V. — V. 99: Nikolaj, ponosen na svoje bogastvo, je zahteval, naj Karel d'Anjou, kralj Sicilije, vpliva na enega svojih sorodnikov, da bi se poročil z neko sorodnico papeževo; ker kralj ni hotel, mu je Nikolaj III. delal sitnosti. — V. 107: ko ženo zrè... V 17. pogl. Skrivnega razodetja (v. 1. nsl.) zrè Evangelist veliko babilonsko vlačugo; tej primerja Dante Cerkev (ozir. rimsko stolico). Sedmere glave bi pomenile potemtakem sedem zakramentov, in deseteri rogovi — deset božjih zapovedi; v tem dvojem bi imela Cerkev svojo moč, ako bi njen mož (t. j. rimski papež) služil samo kreposti. — V. 115: Da moral, Konstantin... O izmišljeni daritvi Konstantinovi (papežu Silvestru) so za Danteja še vsi bili trdno prepričani; šele v XV. stoletju so jo za zgodovinsko bajko dokazali Lavrencij Valla († 1457), kardinal Cusa († 1464) i. dr. Dante jo očita Konstantinu ne le tukaj, ampak tudi v spisu „De monarchia“ (II. 11).

XX. spev.

Osmega kroga četrtá Zlá kotanja: vedeževalci, vidci, čarovniki in čaravnice.

V četrti kotanji vidi pesnik žalostno procesijo: dolga vrsta grdospačenih postav prihaja, ki imajo vsi glave (z vratom vred) nazaj zaobrnjene, tako da morajo ritenski hoditi, ker naprej, predse, ne vidijo. Pesnika ta prizor tako

pretrese, da se nasloni ob neko skalo in joka. Toda brž ga Vergilij pouči, da v tem kraju sočutje ni upravičeno, češ:

Sočutje tu živi, če je umrlo.

Kdo so ti grešniki? kaj so v življenju zakrivili, da trpe tako strašno kazen? Razni vedeževalci (gli indovini) so, ki so se delali, da vidijo naprej, v prihodnost, pa so s tem ljudi varali; zato trpe zdaj primerno kazen: vso dolgo večnost bodo morali z nazaj zasukanim vratom nazaj gledati. In enako čarovniki obojega spola! Med drugimi pridejo Danteju tukaj pred oči štirje starogrški vedeževalci: Amfiaraj (31—39), Teirézias (40—45) in njegova hči Manto, ki je po očetovi smrti prišla iz Jutrovega (iz Grške) v Italijo in ustanovila mesto Mantovo, rojstni kraj pesnika Vergilija (52—99), pa Evripil (106—111); dalje vidi enega starorimskega vedeža, Arunta (46—51), pa tri čarovnike iz novejšega časa, ti so Mihael Škocijan (iz Škocije, Škotsko, 115—117), Gvido Bonatti (v. 118) ter sicilski čevljar Asdente (Zoban, v. 118—120). Ker pa se že dela jutro, opominja mojster, da treba iti dalje (124—131).

Spev dvajseti iz prve moje pesni!

O njih, ki glob potaplja jih brezdanja,
o novih mukah spev glasi se resni.

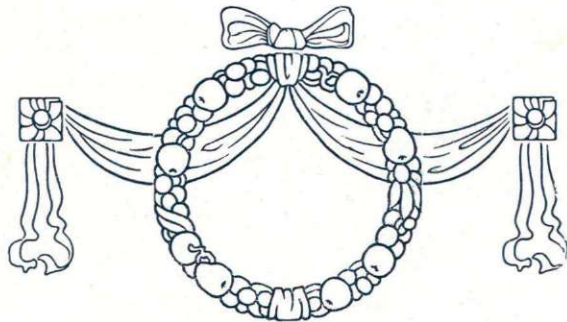
- 4 Ko nova se mi odprla je kotanja,
sem vanjo zrl željan in radoveden,
ki solze so močile jo kesanja.
- 7 In videl sem: prihajal ljud je beden,
natihem jokajoč, iz dna ograde,
počasi, kot procesja križev teden.
- 10 In ko pogled mi niže nanje pade:
zasukan vsak — sem videl — grozovito
od konca trupa bil je dopod brade.
- 13 Nazaj imel obličje je zavito
in ritenski je moral vsak hoditi,
ker predse zreti — to jim je odbito.
- 16 Mar krč jih mogel je tak strašno zviti?
A duha ni o njem doslej ni sluha
na svetu in ga bržčas ne more biti.
- 19 Če Bog da, bralec, tvoji duši kruha
iz tega branja, bol pomisli mojo:
al lica mogla so mi ostati suha,
- 22 ko zrl človeka, sliko mojo in tvojo,
sem spačenega tak, okó da pralo
mu križ je skozi dól sè solzo svojo?
- 25 Jaz sem naslonil se na trdo skalo
in jokal. Kar vzbudi me mojstra grlo,
kličóč: „Še zdaj, kot drugi, si budalo?”
- 28 Sočutje tu živi, če je umrlo.
Kedaj srcé bolj zlobno, bolj je odurno,
kot če naredbam božjim bi se uprlo?
- 31 Le kvišku glavo! Glej ga, ki ga burno
požrla — vpricho Teb — je zemlja váse,
da vpili so Tebanci: „Kam tak urno?”
- 34 Iz boja, Amfiaraj, tvoj voz ravná se?
A greznili v prepad so mu koraki
vè Minosove kremplje na vse čase.
- 37 Iz pleč mu prsi, glej, je stvoril spaki!
Ker videti naprej je vsak prej menil,
nazaj zdaj zrè, — vsi hodijo kot raki.
- 40 Teirezias ondi — bil spol spremenil,
bil v ženske se spremenil je obliko
in z udom ud, prav vse, je bil zamenil;

- 43 ko s šibo spet zadel, čez let veliko,
je tisti dve tesno sprijeti kači,
še le nazaj dobil je brade diko.
- 46 In tist, ki v trebuh mu s hrbtóm korači,
je Aruns; Luni si je izbral planino,
kjer spod Kararec orje, brano vlačí;
- 49 in tam imel iz marmorja votlino
je belega, odkoder prost se uživa
razgled na zvezde in čez morjá gladino.
- 52 A žena, ki si kite sramežljiva
čez prsi je, nevidne ti, razplela,
in vse, kar sram bi vzbujalo, zakriva,
- 55 je Manto, ki dežel je dosti obrela,
napósled to, ki mene je rodila.
In zdaj, ker me beseda sém privela,
- 58 me čuj: Ko je očeta izgubila
in Tebe v sužnje so prišle okove,
je dolgo po vsem svetu okrog blodila.
- 61 V Italiji, v dnu Alp, ki kot zidove
jih zrèš med Nemci in Tirolci, skriva
se jezero, ki se Benaško zove.
- 64 Pač v več ko tisoč se studencih umiva
med Garda in Val di Monica Pennino,
predèn se v jezero njih voda zliva;
- 67 sred njega, v stiku treh škofij — Trentino,
Verona, Brescia — vsak, ki v njih škofuje,
bi delati smel znamenje troedino.
- 70 Ondi, kjer se obal najbolj znižuje,
Peschiera lepa utrdbe imà zgrajene,
da Bergamasku in Bresciji kljubuje.
- 73 Kar vode odveč v kotlini natečene
je jezera, tu vùn gre, da kot reka
se vije skozi travnike zelene.
- 76 Prec Mincio ga zovó tam, kjer odteka
se iz jezera, in prejšnje ime mu izgine;
napósled pri Governu v Pad priteka.
- 79 A prej še v kratkem zajde med plitvine
in tvori čezinčez móčvir ostuden,
soparov vir škodljivih v čas vročine.
- 82 Ko deva pride tja, pogled začuden
zapazi njen tam prostor sred mlakuže
vès suh, še neobdelan, neobljuden.
- 85 Tja umakne se, mrzèč ljudi, sred luže
z družino tam do smrti uganja vraže;
tam truplo nje leži, življenja drúže.
- 88 Potem ljudje iz okolice na važe,
na tisti prostor v sredi so se zbrali;
móčvir okrog je bil namesto straže.
- 91 In grad nad tistim grobom so zidali
in ga, graditeljici svoji vdani,
brez žrebanja kar Mantovo so zvali.
- 94 Bolj gosto kdaj meščanje nasejani
bili so, preden grofa Casalodi
je osleparil Pinamont pretkani.
- 97 Ak čul razlage boš — opomnjen bodi!
domovja mojega inačeglasne,
naj laž te od resnice ne zavódi!“
- 100 In jaz: „Besede tvoje, mojster, jasne
takó so mi, da nimam kar nič dvoma:
dokazov drugih svit pred njimi gasne.
- 103 Povej pa že: Al ljud, ki spodaj roma.
ima kogá, ki vreden je spomina?
Ker takih le mi duša je lakóma.“

- 106 In on mi reče: „Glej le-tàm starina!
Na pleča valové mu brade vali.
V boj zadnjega je dala Grška sina
- 109 in v zibkah komaj dečki so ostali:
takrat on hip boguje grškim vòjem,
ko prvo vrv bi v Avlidi odvezali.
- 112 Evripil mu je imé: o njem jaz pòjem
na nekem mestu svoje tragedije;
kje, véš; saj vso jo imáš v mezincu svojem.
- 115 Tam óni-le, ki vitke tàk rasti je,
čez kolke v pasu, Mihael Škocjan je,
res pravi mojster vsake vražarije.
- 118 Bonatti Gvido, glej! — tam pa Zobàn je:
o da na svetu je le vlekel dreto
in čevlje šival! — Pozno je kesanje!
- 121 Čarovnic glej tam družbo, v bol odeto!
Iglò, čolnič pustile so, vreteno,
vražile z biljem, s sliko — iz voska — zgreto.
- 124 Pa hajd! že je na meji z ного eno
obeh polut, že kràj Sevilje móči
v valovih Kajn si trnjevko spleteno;
- 127 bilà je polna luna že sinoči:
saj pomniš vendar, kolikrat si v šume
temi se razveselil nje pomoči.“
- 130 In v tem je dalje vèdel po peklù me.

Opombe: V. 1: iz prve pesmi (prima canzon), t. j. iz prvega dela, Pekla. — V. 12: od konca trupa dopod brade, t. j. ves vrat. — V. 23–24: oko je pralo križ... nenavadno res! kajti nam oko pere prsi. (Sicer pa je v izvorniku bolj realistično: che il pianto degli occhi — le natiche bagnava per lo fesso; — v 600 letih smo postali bolj občutljivi za take reči.) — V. 34: Iz boja, Amfiaraj?... Amfiaraj je bil eden izmed tistih sedmero kraljev (kakor Kapanej, Pekel XIV. 63), ki so se vojskovali zoper beotsko mesto Tebe v stari Grški. Dasi je prorokoval nesrečen izid, se je vendar udeleževal bojev; a nekega dne ga je živega požrla zemlja. — V. 37: iz pleč mu prsi, t. j. kjer ima naraven človek prsi, ima ta pleča. — V. 40: Teirezijas ondi... *Τειρεζίας*, je slovel kot vedež v Tebah. Med drugimi rečmi pripovedujejo bajke o njem tudi to, da je hotel nekoč s svojo čarovniško paličico ločiti dve tesno sprijeti kači, a ga je zato zadela kazen — izpremenitev v žensko; šele po sedmih letih je zadobil svoj moški spol nazaj, ko se je z isto šibico istih dveh kač doteknil, ki sta se pa tisti pot bojevali med seboj. (Ovid, *Metamorf.* III., 316 nsl.) — V. 47: je Aruns... sloveč vedež za boj med Cezarjem in Pompejem (okrog l. 49. pred Kr. r.); prebival je v gorovju, da-

našnja Lunigiana, blizu mesta Carrara, kjer lomijo sloveči kararski marmor. Prorokoval je zmago Cezarjevo. (Lukan, *Phars.* I., 580 nsl.) — V. 54: in vse, kar sram bi vzbujalo, zakriva... v izvorniku: e ha di là ogni pilosa pelle, česar zopet zaradi prevelike realistike ne moremo po besedi prevesti. — V. 63: Benaško, lacus Benacus, dandanes Gardsko jezero. — V. 65: Pennino se umiva... Okrog Gardskega jezera se v polkrogu (od mesteca Garda do Val di Monica na zahodni strani) vije gorovje, ki ga je stari geograf Ptolemej imenoval Alpes Poenae in je Danteju = Pennino. — V. 67: sred njega... t. j. sredi Gardskega jezera se stikajo tri škofije. — V. 88: na važe... t. j. na travnati otok. — V. 93: brez žrebanja... kadar so v starem veku ustanavljali kakšno naselbino, so morali božanstvo vprašati, kako naj bi se kraj imenoval. — V. 95: preden grofa Casalodi... Grof Casalodi, vplivna oseba, gvelf po mišljenju, se je dal pregovoriti od zvitega gibelinca Pinamonte de Buonacorsi, da je ob neki rabuki Mantovancev poslal v pregnanstvo nekaj svojih najzvestejših somišljenikov, misleč, da bo s tem pomiril strankarske strasti. Toda motil se je: ko je bil gvelf Casalodi oslavljen po izgubi zvestih prijateljev, se je pa Pinamonte polastil vlade ter dal pomoriti vse, ki niso trobili v njegov rog. Takrat je Mantova izgubila mnogo meščanov (l. 1269.). — V. 103: ki spodaj roma... prim. v. 9 kot procesja križev teden. — V. 108: V boj zadnjega je dala Grška sina, t. j. ob začetku trojanske vojne, ki je požrla veliko najboljših grških junakov, je vedež Evripil bogoval (= vedeževal) v grškem pristanišču Avlidi ugodni hip za odhod ladij proti Troji. — V. 113: Svoje tragedije... pesnitve z žalostnim koncem so imenovali nekdam tragedije, čeprav niso bile drame, z veselim koncem pa komedije (kakor n. pr. Dante imenuje svojo pesnitev); na nekem mestu: Eneida II. 114 nsl. — V. 116: Mihael Scotus, škotski vedež, je živel kot astrolog in zdravnik na dvoru cesarja Friderika II. — V. 118: Gvido Bonatti je bil zvezdogled na dvoru grofa Gvida de Montefeltro. — Asdente (po naše Zobač ali Zobàn, ker je imel velike zobe) je bil čevljar v Parmi (v Gornji Italiji); Dante govori o njem tudi v svojem spisu *Convivio* IX. 16. — V. 122: iglo, čolnič, vreteno... nesrečne ženske so zanemarjale šivanje, tkanje in prejo, da bi uganjale čarovnijo z rastlinami in voščenimi podobami, ki so jih držale nad ognjem, kar je pomenilo: kakor se topi ta vosek, tako naj pogine tisti, ki ga podoba predstavlja. — V. 126: že je Kajn... že je mesec nad Gibraltarjem, meji obeh zemeljskih polut, t. j. že se dani, ura je približno šest zjutraj. V srednjem veku so v luni videli Kajna s trnjevko; mi vidimo le še kovača.

Književnost.

Silvin Sardenko: Slovanska apostola. Zgodovinska igra v petih dejanjih. Ob 1025 letnici Metodove smrti (885 - 1910). V Ljubljani 1910. Izdalo „Apostolstvo sv. Cirila in Metoda.“ Založila Katoliška Bukvarna. Str. 70. —

Sardenkova zgodovinska igra nam predočuje tipične prizore iz onega velikega časa, ko sta slovanska apostola, boreč se s poganstvom, z razkolništvom in narodnostnimi nasprotji, privedla Slované do katoliške vere. Velika zasluga Sardenkova je ta, da pojmuje kulturno delo Cirilovo in Metodovo mnogo globlje, nego se godi dandanes, ko mora njuno častljivo ime služiti često stremljenjem, ki so čisto nasprotna zgodovinskemu delu svetih bratov. Pisatelj najprej kratko označi dobo, v kateri se vrši igra, in razne verske in politične nazore, ki so živeli tedaj v Panoncih.

Dejanje je prav mojstrsko razporejeno. Sveta brata prideta ravno vsled tega do popolne veljave, ker pisatelj prikaže na odru samo veliki vpliv, ki izhaja od njunih oseb. Gledalec vidi zgodbo Trudopolkove rodbine, a v svetlobi, ki prihaja od solnca svetih bratov. Jezik je jako lep, kratek, krepak. Igra je prav primerna za naše društvene odre in se bo lahko predstavljala tudi ob bolj skromnih tehniških sredstvih, ker obsega samo moške vloge in je prizorišče le dvoje: v Trudopolkovi sobi in pred njegovo hišo. Zato upamo, da bomo čestokrat gledali Sardenkovo igro na naših odrih.

L.

Slovenska čitanka za prvi razred srednjih šol. Sestavila in izdala dr. Jakob Sket in Josip Wester. Četrta, predelana izdaja. V Celovcu, 1910. Cena trdo vezani knjigi 2 K. — Težko, da bi se vsakdo zavedal, kako nevšečno in nelahko delo je sestavljanje slovenskih čitank za srednje šole. Gradiva je navidezno obilo, pa težko je izbrati zmeraj pravo; to enemu učitelju ni všeč, ono se zdi drugemu neprimerno, to zopet tretjemu premalo zanimivo; to je popolnoma naravno: kolikor glav, toliko misli. Tudi te moje vrstice naj se vzamejo za to, za kar jih dajem in kar je sploh vsaka kritika, stvarna ali nestvarna, mila ali nemila, anonimna ali psevdonimna ali s pravim imenom, za mnenje namreč posameznega človeka, ki se ravnotako lahko in še laže moti nego avtor. — Po obsegu je zdaj čitanka obilnejša od prejšnjih izdaj, kar je popolnoma prav: Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen. Opombe k posameznim berilom po zgledu Latzkejevih, Kummerjevih ali drugih nemških beril nerad pogrešam na koncu knjige, ker ne bi bile v kvar ne učencem, ne učitelju, saj je znano, da v prvih razredih slovenščine le prepogosto ne poučuje strokovnjak; pa tudi ta bi bil za to ali ono opombico hvaležen, ker bi mu močno olajšala pripravo. Seznamek beril po imenih pisateljev je pa prav hvalevreden. — V berilu samem mi razvrstitev (pesem, povestica, pesem, legenda, zgodovinska črtica, pesem itd.) ni všeč in tudi ne odgovarja novi metodi sestavljanja čitank. Berila se ne berejo povrsti, ampak zdaj tu, zdaj tam se vzame eno, mernjaje po vsebini in obliki; izbor je pa mnogo olajšan,

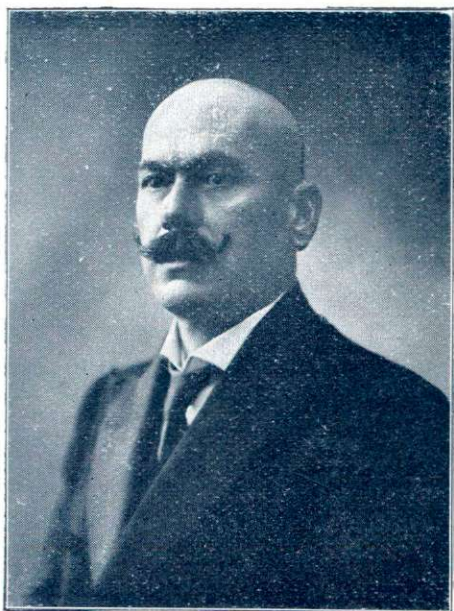
če se združijo po vsebini in obliki sorodna berila v skupine s skupnimi naslovi: povesti, resne in šaljive, pravljice, pripovedke, legende, basni, domovina in svet, narava, življenje živali in rastlin itd. To načelo, že nekdanj v rabi, a zopet zavrženo, je zdaj zopet zmagalo in to — po pravici (Latzke, Kummer i. dr.). Drugače je to seve v nemških čitankah za Slovence, ker tam morajo slediti berila po gramatiških in stilistiških načelih in se morajo prebirati povrsti. Naj bi se izvedlo novo načelo tudi v novih zvezkih Sket-Westerjeve čitanke. Izbor beril je splošno boljši kot v prejšnjih izdajah, a se da še marsičemu prigovarjati. Ganglova „Slovenska zemlja“ (str. 4.) je proza brez poezije; po obliki, posebno po ritmu je nedostatna. Jenkova „Divja rožica“ (pravzaprav prost prevod iz Goetheja, str. 162.), Aškerčeve najnovejše pesmi (Petelin 197.), Črni maček 98.), so pregostobesedne, „Petelin“ in „Črni maček“ pa neprimerna za prvi razred, ker za satiro in ironijo v tem času mladina še ni dostopna; tudi najboljša hrana ni zanjo. To velja tudi za Stritarjeve basni „Netopir“ (21.) in „Oslova senca“ (130.). Tudi sicer bi se dalo to ali ono imenovati neprimerno, n. pr. Mažuraničeva „Slastna večerja“ (25.) dijak, ki prodaja knjige! — Stritarjevi „Živalski pogovori“ (Zajec in lisica 55., Konja v hlevu 107.) — ker so preveč refleksivni. — Najboljše blago so, po mojih mislih, izmed starih beril Erjavčevi sestavki, izmed novih Kettejeve basni, Zupančičeve pesmi in kaka Trdinova pripovedka. Čudim se pa, da iz Brinarjeve „Lisice zvitorepke“ ni nobenega sestavka, da je Meško nezadostno uporabljen („Čudovit slučaj“ se mi ne zdi najboljša stvar Meškova — za mladino!), enako Jurčič; Levstikove „Otroške igre v pesmicah“ pa se radi svoje krasne ritmike še posebno težko pogrešajo, saj je znano, da na mladino vplivajo najbolj one pesmi, ki imajo močno izraženi ritem; pa tudi vsebinsko bi se jim sicer ne dalo prigovarjati; na jezikovno stran bi moral pomagati pač učitelj, saj za to je tukaj! — V splošno pa bo, kakor upam, knjiga prav porabljiva; končno sodbo bo govorila seveda — praksa, ki dozdaj, kakor znano, s Sketovimi čitankami ravno ni bila preveč zadovoljna; pisane predvsem za Celovec, pač niso bile najprimernejše za bolj slovenske zavode. Želimo novi izdaji boljšo usodo! — Za prihodnje zvezke bi pa bilo morda dobro, če bi se sestavjalca še bolj kot dozdaj obračala za svet tudi na druge učitelje slovenščine, posebno ko pridejo na vrsto čitanke za višje razrede! *Ivan Grafenauer.*

Slovinsko-český slovník. — Slovensko-češki slovar. Sepsal Anton Zavadil. V Praze. Vydal J. Otto. — Ta slovar bo dobro služil Čehom, ki čitajo slovenske knjige, pa tudi Slovenec, ki hoče korespondirati češko, bo rad segel po njem. Natančno je označen pri vsaki besedi tudi naglas.

Janko Barlè: **Moj put na Volajsko jezero.** Preštampano iz „Prosvjete“. Naklada piščeva. Zagreb, 1910. Tisak Antuna Scholza. — Pisatelj popisuje svojo turo po Koroškem, ki se začneja v Ziljski dolini in vodi odtod v gore. Potopis je pisan jako živahno in prisrčno, včasih s pristnim humorjem. Pisatelj sam

pravi, da ni turist take vrste, ki bi se hotel strmo-glaviti, da bi se čitalo o njem po časopisih, tudi svojih dolgih nog noče kazati svetu in se bahati s planinskim cvetjem za klobukom. Ljubav do prirode ga vleče v alpe, koder se je hoče mirno navžiti in tudi svojim čitateljem podati nekaj tega prirodnega vžitka.

Janko Barlè: **Slika sv. Kummernisse u kapeli u Velikoj Mlaki.** Preštampano iz „Prosvjete“. Naklada piščeva. Zagreb 1909. Tisak Antuna Scholza.

VOJESLAV ŠOLA

podpredsednik bosensko-hercegovaškega sabora

— Zbirajoč gradivo za zgodovino turopoljske cerkve je pisatelj našel v leseni kapeli sv. Barbare v Veliki Mlaki stare slike na deskah, s katerimi so stene obite. Eno izmed teh, ki predstavlja žensko podobo na križu, preiskuje pisatelj natančno in podaje zgodovinske podatke o svetnici, ki se časti zlasti med Nemci in Nizozemci. Pravi, da je to morda edina taka slika na Hrvaškem. Ime svetnici je Vilgefört ali Liberata.

Oxford English Dictionary. Vseučilišče v Oxfordu izdaje velikanski slovar, Oxford English Dictionary, podoben slovitemu francoskemu Dictionnaire, ki priča o bogatem besednem zakladu angleškega jezika. Kako orjaško je to delo, se more spoznati iz kratke statistike, ki jo o njem priobčuje organ od Oxford University Press: The Periodical, iz katerega povzemamo sledeče podatke: Pred kratkim je bil dovršen sedmi zvezek celega dela in je izšel del osmega. V tem sedmem zvezku se nahajajo z *O* in *P* pričenjajoče se besede. Vseh teh besedi je 48.870, o katerih vseh se obravnava. Pri 38.365 izmed teh besedi se nahajajo

citati, katerih število znaša 175.130. V vseh dosedaj izišlih zvezkih, ki obsegajo besede od *A* do *P*, se obravnava 160.519 važnih besedi, 40.440 manj važnih, 30.139 rednih in 33.819 slučajnih besednih zvez, vsega skupaj 264.917 besedi. Izmed važnejših besedi se jih uporablja 146.134, 11.194 je zastarelih, 3188 je pa tujk. Citatov je vsega skup 1,188.350. Najdaljši članek obravnava besedo „go“; obsega celih 35 1/2 stolpcev. Zatem pride beseda „put“, ki ima zelo številne zveze s predlogi. Tako je n. pr. za „put out“ navedenih 23, za „put up“ pa 35 različnih pomenov.

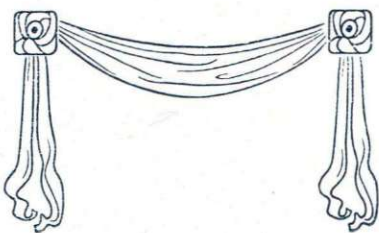
Upton Sinclair: **Džungel** (Močvirje). Povest iz chikaških klavnic. Avtorizirana slovenska izdaja, ki sta jo oskrbela J. Zavertnik in I. Kaker. Založila „Slov. del. tisk. družba“ v Chicagi, Ill. 1910. — Brošure in časniki so se pogosto, vendar brez posebnega uspeha, pečali s strašnimi razmerami v chikaških klavnicah, takozvanih Stockyards. Ko pa je l. 1906. znani socialistični pisatelj Upton Sinclair objavil svojo povest: The Jungle, in brezobzirno razkril naravnost neverjetne razmere v onih klavnicah, je obrnil pozornost vse ameriške in tudi evropske javnosti na Chicago. Ta povest je v toliki meri vplivala na Američane, da

DR. VINCENC PULIŠIĆ

nadžkof zadrski

niso, posebno v večjih mestih, mesece dolgo hoteli zavživati mesa. Le počasi in pod vplivom velikanske reklame, ki so jo uprizorili lastniki klavnic, so se zopet poprijeli mesne hrane. — „Džungel“ je sicer bolj znan kakor ostala pisateljeva dela, v umetniškem oziru pa je mnogo manj vreden. Podobne tendenčne knjige so morda dobre v dosego potrebnih reform, ne morejo pa imeti trajne vrednosti. *J. M.*

To in ono.

Meško v Čehih. V češčino je prevedenih doslej že mnogo Meškovih spisov. Navajam le najvažnejše: B. Prusik je preložil „Srakoperjevo hruško“; Ahasver sledeče: „Ali niste nič molili zame?“ (Nemodlil jste se za mně?), „Romanca o žalostnem jutru“ (Romance o smutném jitrù), „Na sveti post“ (Na světý pùst), „Pozabljena“ (Zapomněna), „O človeku, ki se je vračal“ (Člověk, jenž se vrácel), „Meditacija jesenskega večera“ (Meditace podzimného večera); Jos. Páta je prevel črtico „Človek je bil...“; Rudolf Linhart je prevel naslednje: „Dolga je še pot“ (Dlouhá jest ještě cesta), „Življenja večerna molitev“ (Života večerní modlitba). Jako laskave kritike o Meškovih delih so pisali Dr. Fr. Vidic in Jos. Páta v „Slovanskem Přehledu“ in Ahasver v „Novém Věku“ (I. letnik, štev. 40) in v češkem leposlovnem listu „Meditace“ (II. letnik, zv. 7.). V imenovaní številki kulturnega tednika „Nový Věk“ je napisal „Ahasver“ kritiko o Meškovi „Poljani“. Najprej kratek pogled na moderno slovensko dekadentno slovstvo — potem pa pravi „Jinak Meško“ — ne tako Meško! — Jako značilno ga karakterizira, pišoč: „S jemnou psychologíí a nádherným slohem mluví zdrávým a silným i nemocným a slabým, šťastným i nešťastným, dobrým i tům, kdo hřešili z lásky a nevědomosti — mluví jim mocná a vznešená slova kněze ideálů. Nebof tím Meško byl a zůstane. Hlavními, stěženi mi myšlenkami, na něž navlečena celá osnova románu, jsou: láska, práce, vlast.“ Potem pove kritik v kratkih, a krepkih potezah vsebino romana „Na Poljani“. Za posebno značilno smatra v tem romanu dejstvo, da Meško na „Poljani“ ne podaja le posameznih prikazni, temveč celi slovenski svet, tako da vstajajo pred našimi očmi brezštevilne vasi, do pičice podobne Poljani, vasi, v katerih se menjava življenje in smrt, radost in žalost, trpljenje in sreča, greh in krepost v ljudskem srcu, kjer ljudje ljubijo in zavidajo, upajo in obupavajo, stavijo in podirajo, delajo in lenarijo — prav kakor na Poljani. In ravno v tem je tajnost Meškove umetnosti: njegove pristrčne besede dvigajo, govorijo tisočem in tisočem njegovega naroda in jih vodijo više, k dobremu, k idealu, k resnemu in neumornemu, z ljubeznijo posvečenemu delu, ki je začetek in dopolnilo življenja, pri posameznikih in pri celem narodu. Dalje pravi: „Preseneti vas plastika Meškovega umotvora, mehka psihologija njegovih postav (oseb), njegova sijajna domišljija, njegov melodični, slikoviti, čudovito gibčni in neprisiljeni slog, poln melanholične, otožne poezije, mehke sanjavosti in nemirnega hrepenenja, da se Vam zazdi, da čitate graciozno lirično pesem ob pomladnem večeru, ko razlivajo zvonovi svoj večerni pozdrav po logih in njivah, ko pada na zemljo tajnostni somrak in se polašča duše sladko in opojno hrepenenje. Tako Ahasver v „N. V.“, posebno glede na „Poljano“. — V časopisu „Meditace“ pa govori kritik nekoliko obširneje, in sicer o vseh spisih, ki so izšli doslej izpod Meškovega peresa. Nahaja se kri-

tika v odelku „Literatura“ z napisom: „Fran Ksaver Meško. Hrst (šopek) myšlenek v jeho tvorbě“. Ravnokar so zasnovali Čehi novo književno podjetje, knjižnico z naslovom „Knihovna vybrané četby“. Namen ji je, izdajati v sešitkih, izhajajočih vsakih 14 dni, najizbranejše, umetniško dovršene in v verskem oziru popolne spise, biti ima nova katoliška svetovna knjižnica. Izdajala bo v prvi vrsti izvirne spise čeških vzornih pisateljev, poleg tega pa ima posebne odseke za prevode iz drugih slovanskih jezikov, med temi posebej za slovenščino. Doslej so izšli trije sešitki. V prvem in drugem sešitku se nahaja „drobná prósa“ („Ptáci“) J. Š. Baara; v tretjem pa se začinja prevod Meškovih „Tihih večerov“. V tem, ravnokar izišlem tretjem sešitku se že nahaja „Dolga je še pot“ in „Ob tihih večerih“. Vse drugo iz zbirke „Ob tihih večerih“ izide v naslednjih sešitkih.

Savo Zorič.

Razstava čeških slikarjev v Ljubljani. „Jednota umělců výtvarných v Praze“ je razstavila slike svojih članov v Jakopičevem paviljonu. Razstavljenih je 66 slik, in sicer so zastopani: Blažiček Oton (4), Bubeníček Henrik (2), Bubeníček Oton (5), Čepera Ivan (6), Čehova Mana (1), Fiala Oton (6), Havelka Roman (4), Hilšer Teodor (1), Jakub Francišek (3), Jansa Vaclav (1), Jelinek Cima (4), Langer Karel (1), Lolek Stanislav (1), Obrovský Jakob (5), Relnik Vladimír (1), Roškotova Ana (3), Seifert Adalbert (1), Skala Vit (3), Slovak Miloš (5), Schwarz Venda (5), Vácha Rudolf (2), Vavřina Francišek (4), Urban Francišek (3).

05960

Naše slike.

Naš rojak Josip Vrbanija, ki je na dunajski akademiji ravnokar dobil nagrado za svoja razstavljená kiparska dela, se nam predstavlja na str. 333. s kompozicijo „Absolvo te...“ — Brandt je slovit poljski slikar, ki učinkuje zlasti z burnimi prizori, polnimi življenja in moči. Njegove lovske in bojne slike so svetovnoznane. — Na dunajskem pokopališču so zgradili krasno novo cerkev z monumentalnimi gradnjami. Med reliefnimi okraski je relief, ki kaže cesarico Elizabeto str. 356. Angel jo vodi proti višavam, roko pa pritiska na mesto na prsih, koder jo je zadelo morilčevo bodalo. — V Sofiji se je dovršil nedavno slovanski shod, ki so se ga udeležili razni slovanski politiki in pisatelji. Ob tej priliki se je vršil tudi shod slovanskih zdravnikov. — Dr. Vincenc Pulisić je novi zadrski nadškof. Njegov prednik nadškof Dvornik se je odpovedal radi bolehnosti. Pulisić je bil prej škof v Šibeniku. — Vojeslav Šola vodi sedaj obravnave bosensko-hercegoveškega sabora. Prvi predsednik sabora je bil Ali beg Firdus, ki pa zaradi bolezní ni mogel priti k saborskim sejám in je umrl, preden je še mogel nastopiti svoje mesto. Mesto njega predseduje sedaj namestnik Vojeslav Šola, ki je srbske stranke.

